

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA TUTUKLAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seda YILDIRIM

1600006747

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Özdem ÖZAYDIN

ŞUBAT 2025

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA TUTUKLAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seda YILDIRIM

1600006747

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Program: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Özdem ÖZAYDIN

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. R. Murat ÖNOK

Dr. Öğretim Üyesi Efser ERDEN TÛTÛNCÛ

ŞUBAT 2025

ÖNSÖZ

“Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama” yüksek lisans tezimde bana yol gösteren, destekleyen, bilgi ve tecrübeleriyle her türlü yardımını benden esirgemeyen danışmanım ve değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özdem ÖZAYDIN’a,

Hayatım boyunca maddi manevi her türlü desteklerini esirgemeyen aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

SEDA YILDIRIM

ŞUBAT 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TUTUKLAMA ÇERÇEVESİNDE GENEL BİLGİLER

1. Koruma Tedbirleri.....	4
1.1. Genel Olarak	4
1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri	11
1.2.1. Zorlama.....	11
1.2.2. Araç Olma.....	11
1.2.3. Geçici Olma.....	11
1.3. Koruma Tedbirlerinin Koşulları	12
1.3.1. Suç Şüphesi	12
1.3.2. Kanuni Dayanak	13
1.3.3. Gecikmede Tehlike.....	13
1.3.4. Görünüşte Haklılık	14
1.3.5. Ölçülülük.....	14
2. Tutuklama.....	15
2.1. Tutuklama Kavramı	15
2.2. Tutuklamanın Tarihçesi	16
2.2.1. Yunan Hukukunda Tutuklama	16
2.2.2. Roma Hukukunda Tutuklama.....	16
2.2.3. Eski Alman Hukukunda Tutuklama.....	17
2.2.4. Türk Hukukunda Tutuklama	17
2.2.4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	17

a. Tanzimat Öncesi Dönem.....	18
b. Tanzimat Dönemi Ve Sonrası	18
2.2.4.2. Cumhuriyet Dönemi	19
2.3. Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklama	19
2.3.1. Almanya	20
2.3.2. Avusturya.....	21
2.3.3. Fransa.....	22
2.3.4. Hollanda.....	22
2.3.5. İtalya.....	23
2.3.6. İsviçre	23
2.4. Tutuklamanın Hukuki Niteliği	24
2.5. Hukuk Devleti İlkesi İle Tutuklama Koruma Tedbirinin İlişkisi.....	25
2.6. Adil Yargılanma İlkesi İle Tutuklama Koruma Tedbirinin İlişkisi.....	28
2.7. Masumiyet Karinesi İle Tutuklama Koruma Tedbirinin İlişkisi	29
2.8. Tutuklamada Kişilerin Güvenlik Ve Özgürlük Hakları	32
2.8.1. Genel Olarak	32
2.8.2. AİHS Çerçevesinde Kişi Güvenliği ve Özgürlüğü	35
2.9. Tutuklamanın Kişiler Üzerindeki Etkisi.....	43
2.10. Tutuklamanın Özel Halleri	43
2.10.1. Duruşma Düzeninin Bozulması Halinde Tutuklama.....	44
2.10.2. Şüpheli/Sanığın İade Edilmesi Halinde Tutuklama.....	44
2.10.3. 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu'nda Tutuklama.....	44
2.10.4. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Tutuklama....	45
2.11. Kişinin Ceza Ve İnfaz Aşamasındaki Sıfatları	45
2.11.1. Tutuklu.....	45
2.11.2. Hükmen Tutuklu	46
2.11.3. Hükümlü	47
2.11.4. Hükümlü	47

İKİNCİ BÖLÜM

TUTUKLAMANIN KOŞULLARI VE UYGULANMASI

1.	Genel Olarak	48
2.	Tutuklamanın Koşulları	50
2.1.	Genel Olarak.....	50
2.2.	Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığını Gösteren Somut Deliller	52
2.3.	Tutuklama Nedeni.....	52
2.3.1.	Kaçma Şüphesi	53
2.3.2.	Delillerin Karartılması.....	52
2.3.2.1.	Delillerin Yok Edilmesi, Gizlenmesi veya Değiştirilmesi	54
2.3.2.2.	Tanık, Mağdur veya Başkaları Üzerinde Baskı Yapılması.....	56
2.3.3.	Katalog Suçların Varlığı.....	57
2.4.	Tutuklamanın Ölçülü Olması	58
2.5.	Tutuklama Yasağının Bulunmaması.....	60
2.6.	Muhakeme Engelinin Bulunmaması	60
2.7.	Şüpheli/Sanığa Güvence Belgesinin Verilmemiş Olunması	61
2.8.	Hakim Veya Mahkeme Kararının Bulunması	61
2.9.	Tutuklama Talebi Ve Şüpheli/Sanığın Hakim Önüne Çıkarılması.....	63
2.10.	Tutuklama Kararı.....	66
2.10.1.	Genel Olarak	66
2.10.2.	Tutuklama Kararının Gerekçeli Olması.....	67
2.10.3.	Tutuklama Kararının Geri Alınması	70
3.	Tutukluluğun Gözden Geçirilmesi	71
4.	Tutukluluk Süreleri	73
4.1.	Genel Olarak	74
4.2.	Soruşturma Evresinde Tutukluluk Süreleri.....	75
4.3.	Kovuşturma Evresinde Tutukluluk Süreleri	76
5.	Tutuklamada Şüpheli/Sanığın Hakları	78

6.	Suçta Sürüklenen Çocukların Tutuklanması	80
----	--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUTUKLAMANIN HUKUKİ SONUÇLARI VE TUTUKLAMA SONRASI İŞLEMLER

1.	Tutuklamanın Hukuki Sonuçları	85
1.1.	Tutuklama Kararının Yerine Getirilmesi.....	85
1.1.1.	Birden Fazla Tutuklama-Mahkumiyet Kararının Bulunması	88
1.1.2.	Tutuklama Kararının Bildirilmesi	88
1.1.2.1.	Tutuklanan Kişiye Bildirilmesi.....	89
1.1.2.2.	Tutuklanan Kişinin Yakınlarına Bildirilmesi	90
1.1.2.3.	Konsolosluga Bildirilmesi.....	90
1.2.	Tutuklama Kararına İtiraz Edilmesi	91
1.3.	Tutuklanan Kişiye Uygulanacak Rejim	93
1.3.1.	Genel Olarak	93
1.3.2.	Tutuklunun Tutukevine Gönderilmesi ve Barındırılması	93
1.3.3.	Tutukluların Tutukevinde Hayatı	94
1.3.3.1.	Tutukluların Giyimi.....	94
1.3.3.2.	Tutukluların Çalışması.....	94
1.3.3.3.	Tutukluların Beslenmesi.....	95
1.3.3.4.	Tutukluların Tedavisi	95
1.3.4.	Tutukluların Dış Dünya İle İlişkileri.....	95
1.3.4.1.	Tutukluların Yazılı İletişimleri.....	95
1.3.4.2.	Tutukluların Kütüphaneden Faydalanmaları.....	96
1.3.4.3.	Tutukluların Televizyon, Radyo ve İnternette Faydalanmaları	96
1.3.4.4.	Tutukluların Hediye Kabul Etmeleri	96
1.3.4.5.	Tutukluların Ziyaretçi Kabul Etmeleri	96
1.3.5.	Tutuklular Hakkında Alınan Önlemler	97
1.4.	Tutuklama Kararlarının Re'sen Denetimi	97
1.4.1.	Soruşturma Evresinde Tutukluluk Devamının Denetimi	98
1.4.2.	Kovuşturma Evresinde Tutukluluk Devamının Denetimi	99
1.4.3.	Tutuklama Kararına Dair Kanun Yolu Denetimi	99

1.4.3.1. İstinaf.....	100
1.4.3.2. Temyiz.....	101
1.5. Tutukluluk Durumunun Devamına İlişkin İtiraz Etme Hakkı	102
1.5.1. İtirazın Yapılacağı Makam ve İtirazda İzlenen Usul	103
1.5.1.1. Soruşturma Aşamasında	103
1.5.1.2. Kovuşturma Aşamasında	106
1.5.1.3. Kanun Yolları Aşamasında	107
1.5.2. İtiraz İncelemesinin Sonuçları	108
1.5.2.1. İtiraz Üzerine Verilen Kararın Yerine Getirilmesi.....	108
1.5.2.2. İtiraz Üzerine Verilen Kararın Kesinliği.....	108
1.5.2.3. İtiraz Üzerine Verilen Karara Karşı Olağanüstü Kanun Yoluna Başvuru..	109
1.6. Tutukluluk Süresinin Dolması	110
1.7. Tutuklamanın Sona Ermesi	110
2. Tutuklama Kararının Kaldırılmasında İzlenen Usul	114
3. Tahliye Edilen Şüpheli/Saniğin Tutuklanması.....	115
4. Tazminat Hakkı Ve Mahsup	116
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	127

KISALTMALAR

AD	: Adalet Dergisi.
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.
AY	: Anayasa.
AYM	: Anayasa Mahkemesi.
AyMKYUK	: Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun.
BAÜHFD	: Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
BMÇHDS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi.
C	: Cilt.
CD	: Ceza Dairesi.
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu.
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu.
Çv	: Çeviren
CvGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun.
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
E	: Esas.
HTS	: Arama Trafiği Geçmişi.
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi.
İHK	: İnfaz Hakimliği Kanunu.
İHMD	: İnsan Hakları Merkezi Dergisi.
İKÜHFD	: İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
K	: Karar.
KHukA	: Kamu Hukuku Arşivi.
m	: Madde
NKÜ	: Namık Kemal Üniversitesi.
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu.
RG	: Resmi Gazete.
s	: Sayfa.
S	: Sayı.
SSÇ	: Suça Sürüklenen Çocuk.
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi.
TBB	: Türkiye Barolar Birliği.
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi.
TCK	: Türk Ceza Kanunu.
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi.
vd	: ve devamı.
Y	: Yıl.
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu.
YD	: Yargıtay Dergisi.
YYÜHFD	: Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

ÖZET

Ülkelerin ceza muhakemesi hukukunda koruma tedbiri olarak yer alan tutuklama ülkemizdeki Ceza Muhakemesi Kanun'unda da yerini almıştır. Tutuklama tedbirinin sınırları yasal düzenleme ile kati ve net biçimde çizilmiştir. Tutuklama, kişi hak ve özgürlüğüne derin sınırlamayı getiren bir koruma tedbiri olması sebebiyle ulusal ve uluslararası belge ve sözleşmelerde düzenlenmiştir.

Kişilerin, haksız ve adalete aykırı gerçekleştirdikleri eylemler beraberinde kamu düzeninin bozulmasını meydana getirmektedir. Bu düzenin yeniden sağlanarak korunabilmesi gayesiyle ceza muhakemesinde koruma tedbirlerine başvurulması gerekmektedir. Koruma tedbirleriyle kişilerin belli bazı hak ve hürriyetleri geçici olarak kısıtlanmaktadır. Ancak sınırlandırma keyfilikten uzak, ölçülü, gerekli ve kanunda belirtilen şartlara göre yapılmalıdır.

Koruma tedbirlerinin uygulanması kanunda belirtilen şartlara göre yapılmadığı takdirde hukuka aykırı hale gelir ve bu durum kişinin devletten tazminat isteme hakkı sonucunu doğurur. Ancak bu tedbirler kanuna uygun olarak uygulanırsa dahi kişinin sonradan suçsuz olduğu ortaya çıkar ve kişi beraat ederse yine bu koruma tedbiri mesnetsiz ve hukuka uygun olmayan hale dönüşmektedir. Hukuk devleti olabilmenin koşulu, hukuka aykırı olarak uygulanan koruma tedbirleri sonucu menfi etkilenen kişilerin manevi ve maddi yönlerden zararlarını karşılamaktır.

Tutuklama koruma tedbirinin amacı, ceza muhakemesini en hızlı ve sağlıklı şekilde sonuçlandırmaktır.

Tutuklama koruma tedbirine son çare olarak başvurulmalı ve cezalandırma amacıyla başvurulmaması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tutuklama, tutukluluğun denetlenmesi, tutukluluk süresi, koruma tedbiri, kuvvetli suç şüphesi, tutuklamanın koşulları, tazminat.

ABSTRACT

Arrest, which is included as a protection measure in the Code of Criminal Procedure of countries, has also taken its place in the Code of Criminal Procedure in our country. The limits of the arrest measure are clearly and precisely drawn by legal regulation. The protective measure of arrest is regulated in national and international documents and conventions as it is a protective measure that imposes deep restrictions on the rights and freedoms of individuals.

Unjust and unfair actions of individuals lead to the disruption of public order. In order to restore and maintain this order, protection measures must be applied in criminal procedure. Certain rights and freedoms of the person are temporarily restricted by protection measures. However, the restriction must be far from arbitrary, proportionate, necessary and in accordance with the conditions specified in the law.

If the implementation of protection measures is not carried out in accordance with the conditions set out in the law, it becomes unlawful and this situation results in the right of the person to seek compensation from the state. However, even if these measures are applied in accordance with the law, if the person is later found to be innocent and acquitted, this protection measure becomes groundless and unlawful. The condition of being a state of law is to compensate the moral and material damages of the persons who are adversely affected as a result of unlawful protection measures.

The purpose of the arrest protection measure is to conclude the criminal procedure in the fastest and healthiest way.

The protection measure of arrest should be applied as a last resort and should not be used for punitive purposes.

Keywords: Arrest, protection measure, strong suspicion of a crime, conditions of arrest, compensation, supervision of detention, period of detention.

1. GİRİŞ

Tutuklama, hukuk devletinin temel prensipleri çerçevesinde suç işlediği şüphesiyle yakalanan veya soruşturma/kovuşturma aşamasında olan kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmasıdır. Türkiye'de, ceza muhakemesi hukukunda tutuklama, Anayasa, Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve diğer ilgili mevzuatlarla düzenlenmiştir. Bu tezde, Türkiye'de tutuklamanın hukuki temelleri, süreci ve uygulamadaki sorunlar incelenerek bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması adına yapılması gereken düzenlemelere ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

Tutuklama, Türkiye'de ceza muhakemesi hukukunun temel bir parçasıdır ve bireylerin özgürlüğüne yönelik önemli etkileri bulunmaktadır. Tutuklama sürecinde kişi hak ve özgürlüklerinin gözetilmesi, adil yargılanma ilkesine göre bir ceza muhakemesi sistemi açısından önemli bir unsurdur.

Yeni CMK 01.06.2005 tarihinde yenilenerek yürürlüğe girmiştir. Böylece 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni CMK 2005 yılında yürürlüğe girmiş ve eski kanun kaldırılmış ise de, yeni CMK da belirli aralıklarla tekrar düzenlemelerde bulunulmuştur.¹ Ceza muhakemesi hukukumuzda yapılan kapsamlı düzenlemelerden biri de koruma tedbirleridir. Özellikle kişilerin güvenlik ve özgürlükleri ile doğrudan ilgili olan tutuklama tedbirinde köklü düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.²

CMK ile kişilerin hürriyeti ve güvenliğini korumaya ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Örnelemek gerekirse, kişi özgürlüğüne daha düşük müdahaleyi getiren koruma tedbiri olarak adli kontrol düzenlenmiştir.³

Uygulamada soruşturma dosyaları çoğunlukla 5271 sayılı CMK göz önünde bulundurularak sürdürülmektedir. Bu itibarla toplanması gereken delillerin tümü toplanmayarak hak kayıplarına neden olabilmektedir. Bu nedenle yalnızca CMK değil diğer kanun, yönetmelik, sözleşme ve belgelerin içeriği yetkili mercii tarafından iyi bilinmelidir.

¹ ARTUK, Mehmet Emin/ GÖKCEN, Ahmet, Gerekçeli Ceza Kanunları, 25. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2023, s.396.

² KATOĞLU, Tuğrul, Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar, Ankara Barosu Dergisi, S:4, Temmuz 2011, s.20.

³ ARTUK/ GÖKCEN, s.400.

CMK ve bu kanunda hükme bağlanan uygulamalara yönelik yönetmelikler iyi derecede bilinmeli, ayrıca özel kanunlarda farklı soruşturma usulleri öngörüldüğü hususları gözden kaçırılmamalı ve mevzuat değişiklikleri takip edilerek güncel kanunlar uygulanmalıdır.

694 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle 5271 sayılı CMK m.158/6 gereğince masumiyet karinesi güvence altına alınmıştır. Cumhuriyet savcısının masumiyet karinesine ek olarak kişinin hak arama özgürlüğü ve etkin soruşturma yükümlülüğünü gözetmesi gerektiğininde unutmamalıdır.

Bu nedendir ki; uygulamada da, Cumhuriyet savcısı tarafından gerekmediği halde sırf toplum içinde infial oluşturma durumunun önüne geçme kaygısıyla şüphelinin tutuklanmasını talep etmesi yasal yeri olmayan uygulamadır ve bu uygulamadan uzak durulmalıdır.

Ceza Hukukunun kavramı olan Fumus Boni İuris yani gerekli somut nedenlerin bulunması demektir. Şüpheliye suç fiilini gerçekleştirdiğine dair isnat edebilmek için makul şüphenin olması gerektiğini söylemektedir. AİHS m.5 uyarınca tutuklamanın keyfi olmaması gerektiğini ve böyle bir kısıtlanmanın güçlü nedene dayanması gerektiğini söylemektedir.⁴

Bir suçun kimler tarafından nasıl işlendiğinin ve yapılan eyleme karşılık nasıl bir yaptırımın uygulanacağı, iddia, savunma ve yargılama aşamalarının bir arada değerlendirilerek, oluşan üçlü faaliyete ceza muhakemesi denilmektedir.⁵ Ceza muhakemesinin maksadı zaman içerisinde değişiklik gösteren üç dereceden geçmiştir. Bunlar; sanığın cezalandırılması, suçlunun korunması ve maddi gerçeğin araştırılmasıdır.⁶

18.yy ortalarına kadar süren dönemlerde insanların cezalandırılması aşamasında sanığın suçlu olup olmadığı araştırılmadan doğrudan suçlu kabul edilerek, ceza muhakemesi sadece sanığın cezalandırılması için kullanılıyordu. Bu nedenle, sanığın korunması aşamasında, masumiyet karinesinin de etkisiyle kişilerin

⁴ SILVA, Da Juan Carlos/ STANGE, Albrecht/ YILDIZ, Kemal, Tutuklama ve Adli Kontrol Tedbirleri, Adalet Bakanlığı, Ankara 2015, s.28.

⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararları, 2015-2020, Adalet Akademisi, C:1, Ankara 2020, s.12.

⁶ YENİSEY, Feridun/ NUHOĞLU, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.78.

korunmasını amaç edinen bir ceza muhakemesi yöntemi ortaya çıkmıştır.⁷ Masumiyet karinesi, sanığın suç eylemini işlediğinin ispatı yapılarak ortaya çıkarılmadığı süre içerisinde masum olduğu, 1789 İnsan Hakları Bildirgesi'nde⁸ ortaya konulmuş ve bütün uluslararası belgelerde de yerini almıştır.⁹

Ceza muhakemesinin ulaştığı son basamak olan maddi gerçeğin araştırılması aşamasına göre ceza muhakemesinin maksadı, hukuk kuralları içerisinde ve insan haklarını ihlal etmeden bir hükme ulaşarak hukuki barışın sağlanmasıdır.¹⁰ Ceza muhakemesi için önemli olan, adil yargılanma süreci içerisinde maddi gerçeğin ortaya konulmasıdır.¹¹ YCGK'nun 22.10.2020 tarihli 2020/429 Kararında da ceza muhakemesinin gayesinin vakıada yasaya ve usule mutabık şekilde elde edilen delillerle maddi gerçeği ortaya çıkararak adaleti tesis etmek, suç eylemini gerçekleştirdiğinin sabit olduğu şüpheliyi cezalandırmak, kamu düzeninin korunmasını sağlamak, bozulmuş olan kamu düzenini tekrar sağlayabilmek şeklinde belirtmiştir.¹²

⁷ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.78.

⁸ 1789 Fransız İhtilali'nin ardından, insan haklarının korunması amacıyla 'Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi' önce Fransa Halk Meclisi tarafından benimsenmiş, daha sonra Kral tarafından 5 Ekim 1789'da kabul edilmiştir.

⁹ CENTEL/ ZAFER, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayıncılık, 21. Baskı, İstanbul 2022, s.6; YENİSEY/ NUHOĞLU, s.79.

¹⁰ GÖKCEN, Ahmet/ ALŞAHİN, M. Emin/ ÇAKIR, Kerim/ BALCI, Murat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 8. Baskı, Ankara 2024, s.30; CENTEL/ZAFER, s.7 vd; ÜNVER, Yener/ HAKERİ, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 22. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s.10; ÖZTÜRK, Bahri/ TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan/ ALAN, Esra/SIRMA GEZER, Özge/ SAYGILAR, F. Yasemin/ ÖZAYDIN, Özdem/ TÜTÜNCÜ ERDEN, Efser / TOK, Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2023, s.31.

¹¹ EVİRGEN, Selen, Ceza Muhakemesi Hukukunda Kesin Hüküm, 1. Baskı, Adalet Tatınevi, Ankara 2024, s.315.

¹² YCGK, E.2018/282, K.2020/429, 22.10.2020.

BİRİNCİ BÖLÜM

TUTUKLAMA ÇERÇEVESİNDE GENEL BİLGİLER

1.Koruma Tedbirleri

1.1. Genel Olarak

Koruma tedbirlerini açıklamaya başlamadan önce önleme tedbirleri ve koruma tedbirlerinin arasındaki ayrımı açıklamak gerekirse; önleme tedbirleri, suçun işlenmesinden önce uygulanan yani suç fiillerinin önüne geçebilmek için uygulanan tehlike tedbirleridir. Ancak buna rağmen suç işlenirse delillerin karartılması ve kaybolmasının önüne geçebilmek için uygulanacak olan tehlike tedbirlerine ise koruma tedbirleri denilmektedir.¹³

Kuvvetli suç şüphesinin varlığı ve bir tutuklama sebebinin olması halinde, hakim tarafından şüpheli/ sanık hakkında verilen, kişinin özgürlüğünün kısıtlanması sonucunu doğuran koruma tedbirine tutuklama denilmektedir.¹⁴ Tutuklamanın maksadı şüpheli/ sanık tarafından delillerin karartılmasını önlemek ve elde edilecek delillerle yargılamanın adil ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamak ayrıca şüpheli/ sanığın kaçmasını önlemektir.¹⁵ Tutuklama, bireyin özgürlüğüne kısıtlama getiren en önemli ve derin koruma tedbiri olması sebebiyle hem uluslararası hem de ulusal birçok mevzuatta ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.¹⁶

Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama diğer koruma tedbirleri gibi maddi gerçeğe ulaşma gayesi açısından bir araç olarak kullanılmalı, bu tedbire sıkı koşullar altında ve geçici olacak şekilde başvurulması gerekmektedir.¹⁷ Bu itibarla tutuklama tedbirini şüpheli/ sanığın daha hüküm verilmeden cezalandırılması gibi bir maksat için kullanmak oldukça sakıncalı olacaktır. Tutuklama, ceza veya güvenlik tedbiri

¹³ ÇULHA Rifat/ DEMİRAG Fahrettin/ NUHOĞLU Ayşe/ OKTAR Salih/ TEZCAN Durmuş/ FERİDUN Yenisey, Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı, Konya Barosu Yayınları, 6. Baskı, Yayın No:17, Ankara 2020, s.48.

¹⁴ ÖZBEK, Veli Özer/ DOĞAN, Koray/ BACAŞIZ, Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.276; ŞAHİN, Cumhur/ GÖKTÜRK, Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.310; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.455.

¹⁵ GÖKÇEN/ ALŞAHİN/ ÇAKIR/ BALCI, s.288; ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.277.

¹⁶ ÖZTÜRK/ DOĞAN/ BACAŞIZ, 2023, s.455.

¹⁷ ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.310; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.457.

değil, bir koruma tedbiridir ve bütün şartların gerçekleşmiş olması halinde dahi hakimin tutuklama mecburiyeti bulunmamaktadır.¹⁸

CMK m.100 uyarınca koruma tedbirlerinden biri olan tutuklamanın uygulanabilmesi için, öncelikli olarak kuvvetli suç şüphesini ortaya koyan somut delillerin ve en az bir tane tutuklama sebebinin olması gerekmektedir. Kuvvetli suç şüphesi, soyut olmayan veya herhangi bir olguya dayanmayan nitelikte değil; bilakis vakalara, somut verilere dayanan ve belirli bir yoğunluğa gelmiş şüpheyi ifade etmektedir.¹⁹ Tutuklama sebepleri ise CMK m.100/2 düzenlenmiştir. Kanunun lafzından anlaşılması gereken bu hallerin gerçekleşmesi halinde tutuklama nedeni ‘*var sayılabilecektir*’ ifadesi ile hakimin takdir yetkisi ön plana çıkarılmak istenmiştir.²⁰ CMK’nin m.100/3 gereği bazı katalog suçların işlenmiş olması durumunda somut vakılara müstenit kuvvetli suç şüphesinin olması durumunda, CMK m.100 ikinci fıkrasındaki tutuklama sebepleri bulunmasa bile tutuklama nedeni var olduğu düzenlenmiştir. Bu durumda bir tutuklama sebebi olmasa bile, sayılan katalog suçlar söz konusu olduğunda, suçun işlendiğini gösteren somut delillerin varlığı kuvvetli suç şüphesinin koruma tedbirleri nedenlerinin olması halinde tutuklama tedbir kararı verilebilmesi mümkün olmaktadır.²¹ Yine kanunda ki ‘*var sayılabilir*’ ifadesi ile katalog suçların işlendiği hallerinde kuvvetli şüphe oluşan her durumun, zorunlu bir tutuklama tedbiri olarak algılanmaması gerektiğine de dikkat çekilmek istenmiştir.²² Tutuklama kararı verebilmek için, CMK m.100 gereği işin ehemmiyeti, başvurulması gereken güvenlik veya ceza tedbiri ile orantılı olması gereklidir. Diğer bir deyişle her suçtan müstenit tutuklama uygulanamamalı; tutukluluk süresi, verilmesi gereken ceza veya güvenlik tedbirinden çok olmaması gerekmektedir.²³ Bununla birlikte adli kontrol tedbirinin uygulanmasının yeterli olması hallerinde tutuklama tedbirine başvurulmamalıdır.²⁴ Bu sebeple hem

¹⁸ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.366; ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.311; ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.353.

¹⁹ ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.311; ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.354.

²⁰ CENTEL/ ZAFER, s.368.

²¹ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.358.

²² YENİSEY/ NUHOĞLU, s.369; ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.280.

²³ ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.280.

²⁴ AYM, Başvuru Numarası: 2014/18179 (25 Ekim 2017) Türkiye Barolar Birliği (TBB), Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF), Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları Cilt 1; AYM-AİHM, TBB 2021, s.553.

tutuklamaya sevk eden Cumhuriyet savcısı hem de tutuklama kararı veren hakim, adli kontrol talebinin orantısız olacağını açıklayan hukuki ve fiili delilleri göstermelidir. Ayrıca tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gerekçelendirmelidir.²⁵ AİHM, adli kontrol koruma tedbiri uygulanmadan önce tutuklama koruma tedbiri kararı verilmesinin, iç hukukta alternatif koruma tedbirleri olduğu halde bu koruma tedbirlerine başvurulmadığı için AİHS m.5 ihlali olduğu kararını vermiştir.²⁶ 8 Temmuz 2021 tarih ve 7331 sayılı CMK ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un m.14 ile tutuklama koruma tedbiri kararında bulunması gereken özellikleri düzenleyen CMK'nin 101/2.maddesi gereği adli kontrol tedbirinin yeterli olmayacağı bendi eklenmiştir. Bu itibarla, adli kontrolün orantısız kaldığını gösteren fiili ve hukuki deliller somut verilerle gerekçelendirilerek ortaya konulmadan tutuklama koruma tedbir kararı verilmemesi hususu kanunen de güvence altına alınmıştır. Ayrıca CMK m.100/4 gereği tutuklamanın yasak olduğu durumlarda bulunmaktadır. Yalnızca adli para cezasını veyahut üst haddi iki yıldan çok olmayan suçlarda tutuklama kararı verilememektedir. Ancak vücut bütünlüğüne yönelik gerçekleştirilen kasti suçlar bunun haricinde tutulmaktadır. Bundan ötürü tutuklama tedbir kararı verebilmek için tutuklama yasağının da bulunmaması gereklidir. Hapis ve adli para cezasının birlikte bahsi olduğu hallerde öncelikle hapis cezasının sınırına bakılarak uygulama yapılacaktır.²⁷ Tutuklama yasaklarından bir diğeri ise Çocuk Koruma Kanunu m.21 düzenlenmiştir.

Soruşturma aşamasında sulh ceza hakimi, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine tutuklamayı verebilirken, kovuşturma safhasında, hakim ya da mahkeme, Cumhuriyet savcısının talebi olmasa da tutuklama koruma tedbiri verebilmektedirler.²⁸ Buradaki en önemli hususlardan birisi de şüpheli/ sanık için tutuklama kararı verilecekse, kişinin huzurda olması gereklidir.²⁹ Ancak CMK m.248/5 gereği istisnai durum mevcuttur. Kaçak sanık/ şüpheli için gıyabi tutuklama

²⁵ DÖNMEZ, Burcu, Çocuk Yargılaması, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çocuklara Özel Soruşturma ve Kovuşturma Kuralları, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.175

²⁶ "Tutukluluk şartları sağlansa dahi, yine de Hakim, iç hukuk içerisinde düzenlenen adli kontrol gibi, daha az müdahale getiren tedbirlerin uygulanmasını değerlendirmelidir. Bu gereklilik, küçüklerin tutuklanmasına ilişkin, olarak daha belirgindir." AİHM, Başvuru Numarası: 36475/10 (27 Şubat 2018), Türkiye Barolar Birliği- UNICEF, Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları Cilt 1: AYM- AİHM Ankara, 2021, s.515.

²⁷ DÖNMEZ, Burcu, Çocuk Yargılaması, s.176.

²⁸ ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.317.

²⁹ ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.318; YENİSEY/ NUHOĞLU, s.375.

kararı verilebilecektir. 5230 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un m.5/2 göre, CMK m.248/5 sadece yurtdışında olan kaçak sanık/ şüpheli hakkında uygulanacaktır.³⁰

Ceza muhakemesinin bütün aşamaları süresince delil elde etmek, ceza muhakemesinin adil yargılamayı sağlayacak şekilde yapılmasını sağlamak ve muhakeme sonucunda verilen kararın infazını sağlamak maksadıyla başvuru alan kişinin temel hak ve hürriyetlerine sınırlama koyan ve hüküm kesinleşmesine kadar uygulanabilen tedbirlere koruma tedbirleri denir.³¹ Koruma tedbirleri, bir muhakemenin yönteminin gerçekleştirilebilmesi, elde edilmek istenen delillerin ele geçirilmesi ve ele geçirilen delilin kaybolmaması için kullanılan araçlardır ve tek başlarına bir anlam ifade etmezler.³²

Koruma tedbirlerine başvurabilmek için birtakım koşulların bir arada bulunması gerekmektedir. Bu koşullar; kanunilik, gecikme halinde tehlike bulunması, orantılılık, geçicilik ve haklı görünüşdür.³³ Gecikme halinde tehlike bulunması, uygulanması gerektiği halde koruma tedbirine başvurulmadığında veya geç başvurulduğunda delillerin karartılması ihtimalinin ortaya çıkmasını ve maddi gerçeğe ulaşma imkanının tehlikeye düşmesini söylemektedir.³⁴ Yargıtay'a göre; gecikmede tehlike bulunmasından bahsedebilmek için, ilgili kişilerin hakim veya mahkemeye başvurarak karar almasının ardından koruma tedbirinin uygulanmasını talep etmesi durumunda o tedbirin artık işlevsiz duruma gelmesi ya da işlevsel olsa dahi gereken yararı sağlamaması mevzubahis olmalıdır.³⁵

Yine koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için öncelikle bir hakkın tehlikeye düşmüş olması gerekli, diğer bir ifadeyle koruma tedbirlerinin uygulanmasını haklı

³⁰ GÖKCEN/ ALŞAHİN/ ÇAKIR/ BALCI, s.399.

³¹ GÖKCEN/ ALŞAHİN/ ÇAKIR/ BALCI, s.353 vd; CENTEL/ ZAFER, s.338; ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.283; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/ALAN/SIRMA GEZER/SAYGILAR/ÖZAYDIN/ERDEN TÜTÜNCÜ/TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 431.

³² CENTEL/ ZAFER, s.339; YENİSEY/ NUHOĞLU, s.315, ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAŞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.257,

³³ YENİSEY/ NUHOĞLU, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.315; CENTEL/ ZAFER, s.339; ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.288

³⁴ GÖKCEN/ ALŞAHİN/ BALCI, s.364; SOYASLAN, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2020, s.356

³⁵ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.316; SOYASLAN, s.265.

gösterecek bir sebep olması gereklidir.³⁶ Hakkın gerçekten mevcut olduğu ve bu hakkın gerçekten tehlikede olduğu kesin olarak maddi gerçeğe ulaşmadan yani muhakeme süresi boyunca anlaşılamayacağından, sadece görünüşde bir haklılık ile yetinme zorunluluğu söz konusu olacaktır.³⁷ Şayet bir koruma tedbirinin haksız yerde uygulandığı ortaya çıkarsa CMK'nin m.141 vd. hükümlerine göre, kişiye uygulanan haksız koruma tedbirinden dolayı uğradığı zararın tazmini isteme hakkı verilmektedir.³⁸

Koruma tedbirlerine başvurulması kişinin hak ve hürriyetine sınırlamayı gerektirdiği için, mutlaka kanuni olarak düzenlenmiş olması gerekmektedir.³⁹ Ayrıca bazı koruma tedbirleri için sadece hakim veya mahkeme kararı gerekmektedir. Koruma tedbirlerinin bazılarında ise özellikle gecikmesinde herhangi bir sakınca bulunan durumlarda Cumhuriyet savcısı, bazen de kolluk amiri gibi bir merci kararı bulunmalıdır.⁴⁰ Koruma tedbirleri bir yaptırım değildir. Bu nedenle sadece geçici ve istenilen maksada ulaşılması için uygulanan bir yöntemdir. İstenilen maksada ulaşılması ile kendiliğinden koruma tedbiri sona erecektir.⁴¹

Haklarında henüz bir mahkumiyet verilmemiş kişilerin hak ve hürriyetlerinin koruma tedbirleriyle sınırlandırılması söz konusu olduğunda orantılılık koşulu önem arz etmektedir. Bu durum Anayasa m.13 düzenlenmektedir. Bu sebeple koruma tedbirine başvururken tedbir uygulanacak kişinin uğrayacağı muhtemel zarar ile koruma tedbirinden gelecek fayda arasında bir orantı olması gerekmektedir.⁴² Yine muhakemenin maksadına daha hafif bir tedbirle ulaşma imkanı var ise, öncelikli olarak o koruma tedbirinin uygulanması gerekmektedir.⁴³ Örnek olarak koruma tedbirlerinden adli kontrol tedbirinden elde edilecek fayda amaca ulaşmada yeterli ve ölçülü ise kişi hakkında adli kontrol tedbiri uygulanmalıdır.⁴⁴ Yani adli kontrol uygulanmadan atlanarak tutuklamaya başvurulamayacaktır. Orantılılık koşulu bütün

³⁶YENİSEY/ NUHOĞLU, s.316; SOYASLAN, s.265.

³⁷ ÖZTÜRK, Bahri/EKER KAZANCI, Behiye/SOYER, Güleç Sesim, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, s.30.

³⁸ DEMİRBAŞ, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s.713.

³⁹ ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.287

⁴⁰ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ceza Muhakemesi Hukuku, s.436.

⁴¹ ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.257

⁴² CENTEL/ ZAFER, s.340; SOYASLAN, s.265

⁴³ GÖKCEN/ ALŞAHİN/BALCI, s.365

⁴⁴ ÖZTÜRK/ EKER KAZANCI/SOYER GÜLEÇ, s.31.

koruma tedbirleri için gerekli bir şart olmakla birlikte kanun koyucu tarafından bazı koruma tedbirleri için bu koşul özel olarak düzenlemiştir. Bu itibarla, CMK m.100/1 gereğince işin ehemmiyeti, uygulanacak olan ceza veya güvenlik tedbiriyle orantılı bulunmaması durumunda da tutuklama kararı uygulanamayacaktır.⁴⁵

Koruma tedbirleri, CMK m.90 ila m.140 içerisinde yer alan altı bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Bu koruma tedbirleri şunlardır; tutuklama, gözaltı, yakalama, adli kontrol, elkoyma, arama, telekomünikasyon yoluyla yapılan teknik araçlarla izleme, iletişimin denetlenmesi ve gizli soruşturmacı görevlendirilmesidir.

Ceza muhakemesinde karara çıkma yetkilisi olan kişilerce, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını ve daha sonra verilecek kararın infaz kabiliyetini sağlamak maksadıyla, geçici olacak şekilde uygulanan, gecikemez ve karardan evvel bir takım hak ve hürriyetlere sınırlama koyan kanunsal kararlara koruma tedbirleri denir. Koruma tedbirleri geçici ve sürelidir, kural olarak hakim hükmünü veya onayını gerektirir.⁴⁶

Delillerin korunması, karartılmasının önüne geçilmesi, toplanması ve şüphelinin yakalanması, koruma tedbirlerine başvurulma gerekçeleridir. Koruma tedbirleri cezalandırma amacı taşımaz veya ceza yerine geçmez.⁴⁷

Koruma tedbirleri amaç ve yöneldiği değer açısından vücuda, eşyaya, mülkiyet hakkına, özel yaşama, konut dokunulmazlığına, haberleşme ve ifade özgürlüklerine yönelik olabilir. Uygulanmak istenen koruma tedbiriyle kişinin Anayasamızda koruma altına alınmış olan hak ve özgürlükleri kısıtladığından mutlaka kanuni bir dayanağın bulunması gerekir.

Ceza Genel Kurulunun kararında vurgulandığı gibi; görünürde haklılık ile kani olunarak şüpheli veyahut şüpheli sıfatı olmayan üçüncü kişilerin temel hak ve hürriyetlerine, koruma tedbirleriyle henüz suç eyleminin gerçekleştirip gerçekleştirmediğini mahkeme kararı dahi olmadan gecikmede sakınca görülerek

⁴⁵ DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku, s.713

⁴⁶ CENTEL/ ZAFER, s.207.

⁴⁷ SOYASLAN, Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s.252.

kısıtlanmaktadır. Bu itibarla koruma tedbirlerine orantılı biçimde, görünüşte haklı bulunan ve gecikmesinde sakınca veyahut tehlike olan durumlarda başvurulmalıdır.⁴⁸

Anayasa m.17 ila m.74 içerisinde düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında soruşturma ve kovuşturma aşamalarında verilen hükümler öne çıkmaktadır.

Kovuşturma aşamasının sonunda karara bağlanan ceza veya güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümler kesinleşmiş bir karara dayanır. Koruma tedbirleri şüpheli/ sanık yönünden daha suçlu olduğu konusunda kesinleşen bir hüküm olmadan, üçüncü kişiler yönünden ise suç şüphesi içerisinde dahi olmamalarına rağmen temel hakları karardan önce sınırlamaktadır. Örneğin ‘*tutuklama*’ kararları Anayasa m.19 düzenlenen kişi özgürlüklerinin sınırlaması anlamına gelir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kriterleri de nazara alındığında koruma tedbirleri;⁴⁹

- Temel haklara ağır bir müdahaledir; Anayasa ve diğer kanunlarda belirtildiği şekilde her bireye ait olan temel hakları kullanmakta serbest olduğuna yönelik genel kuralın önemli bir istisnasıdır.
- Kanunlarda yazılı olarak düzenlenmek zorundadır; Kanun sözcüğü AİHM’e göre, kanun ve buna bağlı ikincil alt mevzuat ve bağlayıcı mahkeme içtihatlarını da kapsamaktadır. Dolayısıyla, temel hak ve özgürlüklere sınır getirebilmesini öngören bütün iç hukuk hükümlerini içerisinde barındırır. Bununla beraber, Anayasa m.13 gereği, temel hak ve hürriyetler sadece yasayla sınırlandırılabilir. Öte taraftan, temel hak ve hürriyetlere müdahale edilmesine izin veren kanunların, hukukun üstünlüğüyle uyumlu, erişilebilir ve öngörülebilir olması gerekir.⁵⁰
- Meşru amaca hizmet eden bir müdahaledir; kamu yararına ve toplum düzenini korumasına hizmet eden ceza muhakemesinin hukuka uygun şekilde yürütülmesi meşru bir amaca hizmet eder. Kişilerin temel hak ve

⁴⁸ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.78.

⁴⁹ YCGK, 05.11.2019, E.2016/20-610, 2019/634.K.

⁵⁰ ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Koray/BACAĞIZ Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.177.

özgürlüklerini koruma ve bozulan hukuk düzenini ceza muhakemesi yoluyla düzeltme doğal olarak meşru bir amaçtır.

- Cezai işlemlerin seyri bakımından uygulanmalıdır; her koruma tedbiri soruşturmanın seyrine göre uygulanan bir müdahaleyi ifade eder. Koruma tedbirinin hangi aşamada ve durumda uygulanacağı olayın özelliği ve soruşturmanın niteliğine göre şekillenecektir.

1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri

Bu başlık içerisinde koruma tedbirlerinin özellikleri olan zorlama, araç olma ve geçici olmasından kısaca bahsedilecektir.

1.2.1. Zorlama

Koruma tedbirlerinin özünde zorlama niteliği vardır, ancak bu özellik tedbirlerin tümü için geçerli değildir. Tutuklama tedbirinde bu özellik bulunmaktadır.

1.2.2. Araç Olma

Koruma tedbirlerinin maksadı maddi gerçeği ortaya çıkarmak ve kararların uygulanabilmesini sağlamaktır. Ancak, bu koruma tedbirleri aynı zamanda ceza muhakemesinde amaç olarak belirlenen durum ve işlemlerin yapılabilmesine hizmet eden araçlardır. Aracın amaca elverişsiz olması veya uygulanan aracın amacın sağlanmasında ölçüsüz olması uygulanan tedbirin hukuka aykırılığı sonucunu doğuracaktır.

1.2.3. Geçici Olma

Koruma tedbirleri geçici ceza muhakemesi araçlarıdır. Koruma tedbirlerinin devamlılık gerektirecek şekilde uygulanabilmelerinin imkanı yoktur. Soruşturmanın, kovuşturmayaya yer olmadığına yönelik kararlar sonuçlanmasına, kovuşturmanın yaptırım getirmesine olanak vermeyen bir kararla neticelenmesine veya hükmün

kesinleşmesine kadar sürer. Tutuklama koruma tedbiri bakımından ise Kanun'da ayrıca azami süreler öngörülmüştür.⁵¹

1.3. Koruma Tedbirlerinin Koşulları

Bu başlık içerisinde koruma tedbirlerinin koşulları olan suç şüphesi, kanuni dayanak, gecikmede tehlike, görünüşte haklılık ve ölçülük anlatılacaktır.

1.3.1. Suç Şüphesi

Koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi suç işlendiğine dair belli derecede şüphe gerektirir. Basit olsa dahi bir suç şüphesi olmadan koruma tedbirlerine başvurulması mümkün değildir. Uygulanacak koruma tedbirinin türüne ve süresine esas olmak üzere basit, yeterli, makul ve kuvvetli şüphe kavramları somut olgu ve olaylara dayandırılmalıdır.⁵²

Basit şüphe; soruşturmanın başlaması için gereklidir. Şüphenin en az derecesi olup, herhangi bir suç eyleminin gerçekleştiği izlenimini veren durumdur.

Yeterli şüphe; kamu davasının açılabilmesi için gereklidir. Sanığın hüküm alma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden çok daha yüksek olmasını gerektirir.

Makul şüphe; objektif bir kriterdir. Arama, elkoyma, hayatın olağan akışına uygun somut vakalar çerçevesinde düşünülen şüphedir.

Kuvvetli şüphe; tutuklama ve adli kontrol koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi için gerekmektedir. Sanığın mahkum olma olasılığının kuvvetle muhtemel olmasıdır.

Belirtmek gerekir ki, AİHS m.5 geçen ve AİHM kararlarında gözaltı ve tutuklama tedbirleri bakımından aranan '*makul suç şüphesi*' ile ceza hukukumuzdaki '*makul suç şüphesi*' kavramları tam olarak örtüşmemektedir. AİHM'in uyguladığı '*otonom kavramlar*' doktrini gereği '*makul suç şüphesi*' kavramı ulusal

⁵¹ KARAKEHYA, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s.91.

⁵² TINASTEPE, Gizemnur, Yargı Kararları Işığında Tutuklama Tedbiri ve Masumiyet Karinesi İle İlişkisi, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:12, S:23, 2024, s.81; ŞAHİN, Cumhur/ GÖKTÜRK, Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku II. Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020, s.25.

düzenlemelerden bağımsız bir şekilde kullanılmaktadır. AİHM kararlarına göre şüphenin elverişli seviyede bulunması şartı, kişilerin keyfe dayalı gözaltına alınmasına ve tutuklama koruma tedbirine yönelik temel korumadır. Mahkemenin değerlendirmesine göre makul şüphe terimi, bir kimsenin suç işlediğine dair objektif bir gözlemciyi ikna edebilecek kadar yeterli bilgi ve verinin bulunması demektir. Gözaltı ve tutuklama tedbirleri bakımından, Anayasa m.19'da geçen, kişinin suçluluğu hakkındaki kuvvetli belirtiler; CMK m.100'de belirtilen kuvvetli suç şüphesi ve AİHM'in ölçüt olarak kullandığı '*makul suç şüphesi*' kavramları benzer gözükse de özü itibariyle farklı şüphe derecesini ifade etmektedir.⁵³

1.3.2. Kanuni Dayanak

Anayasamız da düzenlenen hak ve hürriyetlerin kısıtlanması nedeniyle koruma tedbirlerinin kanunla düzenlenmiş olması bir zorunluluktur.⁵⁴ Zira Anayasa m.13 uyarınca Anayasa'nın ilgili maddelerinde gösterilen nedenlere bağlı kalınarak kişilerin temel hak ve özgürlükleri yalnızca kanun ile sınırlandırılabilir. Dolayısıyla yönetmelik veya başkaca bir mevzuat ile koruma tedbirleri konulabilmesi mümkün değildir. Kanun ile düzenlenen koruma tedbirlerini açıklamak, ifade etmek ve uygulamasını göstermek için çıkarılan yönetmelikler ise düzenleyici değil açıklayıcı mevzuat niteliğindedir.⁵⁵

1.3.3. Gecikmede Tehlike

Ceza muhakemesinde koruma tedbirlerine başvurulması gerçekte bir zorunluluğa dayanmalıdır. Bu zorunluluk, koruma tedbirine başvurulmadığı takdirde ceza muhakemesi sonunda maddi gerçeğe ulaşılması konusunda imkansızlık doğma ihtimalini ifade eder. Bu anlamda koruma tedbirine başvurulması halinde delillerin yok olması, zarar görmesi veya cezanın infazının mümkün olmaması durumları söz konusu olmalıdır. Kanunda birçok koruma tedbiri bakımından '*gecikmesinde sakınca bulunması*' ve '*gecikme tehlikesi*' gibi ibarelere ayrıca yer verilmiştir.⁵⁶

⁵³ AYM, Başvuru No: 2015/20360, T. 27/2/2019.

⁵⁴ METİNER, Erçağ, Koşullu Salıverme Süresinden Fazla Tutuklu Kalma Halinde CMK m.141 Uyarınca Tazminat Ödenmesi Özelinde Tazminat Nedenleri Konusunda Beliren Sorunlar, C:14, S:1, 2024, s.173.

⁵⁵ AYM, Başvuru No: 2015/20360, T. 27/2/2019.

⁵⁶ AYM, Başvuru No: 2015/20360, T. 27/2/2019.

1.3.4. Görünüşte Haklılık

Görünüşte haklılık suçun işlendiğine dair ihtimalin somut olgu ve delillere dayanmak zorunda olmasıdır. Koruma tedbirinin gerekli veya ölçülü olup olmadığı ise hukuka uygunluk değerlendirmesi bakımından ancak yargılamada varılabilecek bir sonuçtur. CMK’da herhangi bir hukuka aykırılık durumunda bazı tedbirler açısından koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hususu düzenlenmiştir.⁵⁷

1.3.5. Ölçülülük

Anayasa’da temel hak ve hürriyetler korumaya alınmış ve detaylı şekilde düzenlenmiş olup sınırlamalar ancak ölçülü olmaları halinde mümkündür. Ölçülülük, garantiye alınan fayda ile müdahale edilen hak arasında bir orantı bulunmasını sağlar. Bu sebeple, orantılılık incelemesinde, işlendiği düşünülen suçun mahiyeti ve ağırlığı, koruma tedbirinin şartını oluşturan vakıalara yönelik şüphenin yoğunluğu dikkate alınmalıdır.

Orantılılık, aynı zamanda kişi hak ve özgürlüklerinin müdahale neticesi ortaya çıkaran koruma tedbirlerinden en hafiften en ağıra doğru uzanan liste içerisinde uygulamayı gerektiren bir kuraldır. Ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe daha hafif bir koruma tedbirine başvurulması ulaşılabileceğinin mümkün olması halinde öncelikle kişi hak ve özgürlüklerini daha az kısıtlayan tedbirin uygulanması gerekir. Örneğin, ‘yakalama ’tedbiri yeterli ise ‘gözaltı’ tedbiri uygulanmasına gerek bulunmadığı gibi, ‘adli kontrol ’tedbiri dengeli ise ‘tutuklama ’ tedbiri artık uygulanmamalıdır.⁵⁸ Ölçülülük kuralının gereği ilk olarak amaca yeterli başka tedbirlerin varlığı esas alınmalıdır. Zira, temel hak ve özgürlükleri kısıtlama koşulları ortada olsa dahi, kişilerin bu müdahaleden en hafif etkiyle kurtulmasının amaçlanması, hukuk devleti olmanın bir gereğidir.⁵⁹

Ölçülülüğe ilişkin olarak bazı koruma tedbirleri bakımından Kanun’da bir suç kategorisi ölçütüne yani katalog suçlara yer verilmiştir. CMK’nun m.100, m.135 ve m.139’da düzenlenmiştir. Kural olarak gece araması yapılmaması, konutta teknik

⁵⁷ AYM, Başvuru No: 2015/20360, T. 27/2/2019.

⁵⁸ ŞAHİN, Adil/ KALYONCU, Betül, Türk Pozitif Hukukunda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Bir Koruma Tedbiri Olarak Yakalama Usulü, Liberal Düşünce Dergisi, 2017, s.3.

⁵⁹ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.334.

araçlarla izleme yapılamaması, iletişimin tespitinin ve kayda alınmasının belli derece akrabalar arasında mümkün olmaması ‘ölçülülük’ kriteri esas alınarak yapılan düzenlemelerdir. Keza, CMK m.91/2 gereği gözaltına alma, tedbirinin soruşturma aşamasında gerekli bulunmasına ve şüphelinin o eylemi işlediğini ortaya çıkaran somut vakıaların olmasına bağlıdır. İşin önemi CMK’nun m.100/1 gereğince kişilere uygulanması gerekli ceza veya güvenlik tedbirleriyle orantılı bulunmaması durumunda, tutuklama koruma tedbiri uygulanamaz.⁶⁰

2. Tutuklama

Bu başlık altında tutuklama kavramı, tutuklamanın tarihçesi, karşılaştırmalı hukukta tutuklama, tutuklamanın hukuki niteliği, hukuk devleti ilkesi ile tutuklama koruma tedbiri arasındaki ilişki, adil yargılanma ilkesi ile tutuklama koruma tedbiri arasındaki ilişki, masumiyet karinesi ile tutuklama koruma tedbiri arasındaki ilişki, tutuklamada kişilerin güvenlik ve özgürlük hakları, AİHS çerçevesinde kişi güvenliği ve özgürlüğü, tutuklamanın kişiler üzerindeki etkisi, tutuklamanın özel halleri ve kişinin ceza ve infaz aşamasındaki sıfatları anlatılacaktır.

2.1. Tutuklama Kavramı

Tutuklama, suç işlediği şüphesiyle yakalanan veya soruşturma aşamasında olan kişilerin özgürlüğünün kısıtlanması açısından önemli bir adli işlemdir. Ancak, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma, adil bir yargılama süreci sağlama, toplumsal algı ve güveni artırma gibi temel hedefler göz önünde bulundurularak tutuklama uygulamalarında iyileştirmeler yapılması önemlidir.⁶¹

Diğer bir deyimle tutuklama, suçluluğu henüz ispatlanmamış ancak suç eyleminin gerçekleştirdiğine ilişkin kuvvetli şüphe emareleri olan kişilerin hürriyetlerinin mahkeme veyahut hakim kararıyla sınırlamasıdır.⁶²

⁶⁰ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.335; HAKERİ, Hakan, Ceza Hukuku, 30. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s.27.

⁶¹ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.343.

⁶² CENTEL/ ZAFER, s.207; ÖZTÜRK, Bahri/ TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan/ SIRMA GEZER, Özge/ SAYGILAR, F. Yasemin/ ALAN, Esra/ TÜTÜNCÜ ERDEN, Efser/ ÖZAYDIN, Özdem/TOK, Mehmet Can, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.269.

Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklamanın zaman içinde geçirdiği değişim safhaları, modern ceza muhakemesi hukukunda oldukça önem arz etmektedir.⁶³

2.2. Tutuklamanın Tarihçesi

Günümüze kadar kişilerin hürriyetlerinin korunmasına ilişkin devletlerce düzenlemeler yapılmıştır. Bu başlık içerisinde Yunan, Roma, Alman, Hollanda, İsviçre, İtalya ve Türk hukuku anlatılacaktır.

2.2.1. Yunan Hukukunda Tutuklama

Eski Yunan Hukukuna göre; kişilerin özgürlükleri vatana ihanetten veyahut vergilerini ödememesi hallerinde kısıtlanabilmeleri mümkündü. Ancak bu hallerin dışında özgürlüklerinin kısıtlanmaması için vergilerini düzenli ödeyen üç kişinin bu kişiye kefil olması yeterliydi. Yani Atinalı vatandaş en ağır suçlardan biri olan kasten adam öldürme suçunda dahi vergisini ödeyen vatandaşların kefaletinde devlet senatosu tarafından tutuklanmayabilecekti.⁶⁴

2.2.2. Roma Hukukunda Tutuklama

Roma Hukuku, kamusal ve özel suçlar şeklinde sınıflandırılmaktaydı. Kamusal suçlarda ceza muhakemesi, özel suçlarda ise hukuk mahkemesi sınıfında bulunmaktaydı.⁶⁵ Roma Hukukunun birincil dönemlerinde tutuklama ilke durumundaydı. Öyle ki; Magistra'nın karşısına çıkan tüm suç işleyenler tutuklanırdı. Ancak Principatus döneminde artık kefalet ve tutuklama kaldırıldı. Kişilerin, nadiren Magistraya karşı yapılan itaat etmeme hallerinde ve kamu düzeninin bozulmasına yönelik eylemlerde tutuklanabilirdi. Bu dönemde statülü kişilere itibar edilmekteydi. Statülü kişiler tutuklanmazlardı. Köleler ancak efendileri tarafınca kefalet ödenmesi durumunda serbest kalabilirdi.⁶⁶

⁶³ÖZEN, Z. İnci, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s.45.

⁶⁴ CENTEL, s.16; ÖZBEK Veli Özer/ DOĞAN Koray/MERAKLI Serkan/BACAKSIZ Pınar/BAŞBÜYÜK İsa, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 15. Baskı, Eylül, Ankara 2024, s.86.

⁶⁵ ÖZEN, Tutuklama, s. 45.

⁶⁶ ÖZEN, Tutuklama, s.46.

2.2.3. Eski Alman Hukukunda Tutuklama

Eski Alman Hukukunda tutuklama suçüstü durumlar dışında yapılmamaktaydı. Günümüz Ceza muhakemesi hukukunun temelini oluşturan Alman Hukukunda tutuklama koruma tedbiri ilk olarak Frenkler döneminde uygulandı. Amacı ise güvenliği sağlamaya yönelikti. Her ne kadar tutuklama kavramı net olarak açıklanmamış ise de yasal olarak ilk kez Karolina’da belirtilmiştir. Karolina’da tutuklamanın koşulları bulunmaktadır ancak tutuklamanın uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılmamıştır. Sadece kişilerin haksız özgürlüğünden kısıtlanmasını engellemeye yöneliktir. Ancak bu durum Orta Çağ Almanyası’nda değişmiştir. Bu dönemde kişileri koruyan maddelerin önemi kalmamakla birlikte yeterli şüphe bulunmaması hallerinde de tutuklanmışlardır. Ancak 18.yüzyıl sonlarında tekrar kişilerin özgürlüğü korunmuş ve kuvvetli suç şüphesi aranmıştır.⁶⁷

2.2.4. Türk Hukukunda Tutuklama

Türk Hukukunda ise öncelikle Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olarak ayrılmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönem Tanzimat öncesi, Tanzimat dönemi ve sonrası olarak ayrılmaktadır. Cumhuriyet dönemi ise, 1924, 1961 ve 1982 Anayasası dönemi olarak ayrılmaktadır. Tutuklama tedbirinin Anayasa’da yer almasının asıl sebebi kişilerin hürriyetlerini koruma altına almaktır. Bu sebeple 1982 Anayasası’nın ‘*Kişi Hürriyeti ve Güvenliği*’ başlığında bulunan m.19 düzenlenmektedir.⁶⁸

2.2.4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Bu dönem içerisinde Tanzimat öncesi dönem, Tanzimat dönemi ve sonrası kısaca anlatılacaktır.

⁶⁷ ÖZEN, Tutuklama, s.47; SINAR, Hasan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, İstanbul 2016, s.113 vd. ; CENTEL, Nur/ ZAFER, Hamide/ ÇAKMUT, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, Beta Yayıncılık, 12. Baskı, İstanbul 2023, s.19.

⁶⁸ ÖZEN, Tutuklama, s.48 vd.; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku, s.102.

a. Tanzimat Öncesi Dönem

Bu dönem İslam Hukuku olarak bilinmektedir. Osmanlı döneminde ceza muhakemesi Tanzimat dönemine kadar ki süreçte İslam hukuku ile sürdürülmekteydi. İslam hukuku, kişiler arasında ayırım gözetmemektedir. İslam Hukukunun uygulandığı dönemde kişiler aleni yargılanmaktaydılar. Kişilerin suçu işlediği sabit olmadığı sürece tutuklanmamaktaydılar.⁶⁹

Modern hukuktaki tutuklama kavramından bu dönem için bahsedilemez. Öyle ki bu dönemde hapsedilenler için bir özel alan dahi bulunmamaktadır. Suçlu kişiler mahzen, dehliz veyahut derin kuyularda zincirlenerek tutulurlardı. Bu dönem için hapis kavramından bahsetmek mümkündür. Henüz cezası kesinleşmemiş dahi olsa kuvvetli suç şüphesi altındaki kişiler hapsedilebilmekteydi.⁷⁰

b. Tanzimat Dönemi ve Sonrası

1839 tarihinde Tanzimat Fermanının yayınlanmasıyla Osmanlı farklı bir döneme girmiştir. Bu dönemin en önemli yeniliği Osmanlı padişahının da Tanzimat Fermanı kurallarıyla bağlı olmasıydı. Fermanın amacı kişilerin güvenliğinin sağlanmasıydı.⁷¹

Tanzimat Fermanı'ndan sonra 1856 tarihli Islahat Fermanı ve 1876 tarihli Kanuni Esasi düzenlenmiştir. Islahat Fermanı'nda tutuklama kavramına yer verilerek, keyfiyete yönelik tutuklamalar yapılamayacağı belirtilmiştir. Kanuni Esasi'de, kişilerin hürriyetini koruyucu olarak m.10 düzenlenmiştir. Kanuna aykırı şekilde kişilerin cezalandırılmaması gerektiği düzenlenmiştir.⁷² Ancak 1921 Anayasası'nda tutuklama kavramı düzenlenmemiştir.

⁶⁹ SAVCI, Bahri, Türk Devletinde, Tarih Akışı İçinde İnsan Hakları, AÜSBFD, C: XVIII, No: 2, 1963, s.86 vd. ; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, s.19; ÖZEN Mustafa, Ceza Hukuku Genel Bilgiler Temel Bilgiler, Adalet Yayınevi, 8.Baskı, Ankara 2024, s.52.

⁷⁰ AVCI, Mustafa, Ceza Yargılaması Hukuku Tarihimizde Koruma Tedbirlerinde Tutuklama, KHUKA, Y:1, 1998, s.28.

⁷¹ TANILİ, Server, Türk Anayasaları ve İlgili Mevzuat, İstanbul 1980, s.4 vd.

⁷² ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasası Hukuku, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s.26; SINAR, Hasan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s.159 vd.

2.2.4.2. Cumhuriyet Dönemi

1924, 1961 ve 1982 Anayasa'sının düzenlendiği dönemlerdir. 1924 Anayasa'sı yani Teşkilatı Esasiye Kanununun m.72 ile tutuklamaya ilişkin düzenleme yapılarak yasal zemine dayandırılmıştır.⁷³

1961 Anayasasında ise m.30 düzenlemesiyle tutukluluğun istisnai olduğuna yalnızca çok gerekli durumlarda tutuklama yoluna gidilmesi gerektiğine yer verilmektedir. 1971 ve 1973 yıllarında kişilerin güvenliği ve tutuklamaya yönelik maddeler değiştirilerek düzenlenmiştir. Hukuka aykırı olan tutuklamalarda kişilerin tazminat hakkında düzenlenmiştir.⁷⁴ 1961 Anayasası'nın 1979 yılı son değişikliği ile tutuklulukta kişilerin zincirlenmesi Anayasa'dan çıkartılmıştır.

1982 Anayasa döneminde kişilerin güvenlik ve hürriyetlerini koruma altına almak için m.19 '*Kişi Hürriyeti ve Güvenliği*' başlığı düzenlenmektedir. Bu haklar kişilerin en temel haklarıdır. Bu haklar ancak yasaya uygun şekilde sınırlandırılabilir. 1982 Anayasası 40 yıllık bir zaman içinde derin ve mühim değişiklikler geçirmiştir. Öyle ki kanun değişikliği bu dönemde olmuştur. Yine değişen CMK zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır.⁷⁵

2.3. Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklama

Her ne kadar dünya üzerinde Kıta Avrupası hukuk sistemi en bilinen hukuk sistemi olsa da bu sisteme dahil olan ülkelerin ceza muhakemesi uygulamaları arasında da çeşitli değişiklikler bulunmaktadır.⁷⁶

Kıta Avrupası hukukuna dahil olan tüm devletlerin sistemi kodifikasyon modelidir. Kıta Avrupası hukuk sistemi, şüphelinin suç işlediğine yönelik yeterli delil elde edilmesi durumunda şüpheli için suç duyurusunda bulunmaktadır. Daha sonra, şüphelinin tutuklu yargılanıp yargılanmayacağı hususunda karar verilebilmesi için şüpheli yetkili yargı makamının huzuruna getirilmektedir. Bu yetkili yargı

⁷³ TANİLLİ, Server, Türk Anayasaları ve İlgili Mevzuat, s.46; ÖZEN, Ceza Hukuku, s.52.

⁷⁴ KÖKSAL, Ayhan, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Tutuklama ve 1961 Anayasası, İÜHF, C:XXX, S:4, 2005, s.99.

⁷⁵ İNCİ, Tutuklama, s.53 vd; TANRIKULU, Sezgin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s.42.

⁷⁶ SINAR, s.111.

makamı, Fransız hukukunda ilk soruşturma hakimliğidir. Soruşturma hakimi soruşturmaya eksik bırakmadan, tarafsızca tamamlamak zorundadır. Alman hukukunda ise, her ne kadar ilk soruşturma hâkimliği kaldırılıp ve soruşturmanın savcılık tarafından devam ettirilmesi amaçlanmış ise de, çoğunlukla soruşturma polislerce yapılmaktadır. İspanyol hukuk sisteminde ilk hakimliğin görevi sadece duruşma aşamasında delillerin sunulmasıdır. İtalyan hukukunda CMK'nın 1989 düzenlemesiyle ilk soruşturma hâkimliği yürürlükten kaldırılmıştır.⁷⁷

2.3.1.1. Almanya

Kıta Avrupa hukuk sisteminde olduğu gibi Alman hukuk sisteminde de kodifikasyon modeli uygulanmaktadır. Alman hukukunda, nedenlerin yasallığı kuralı uygulanmaktadır. Alman hukukunun ceza adalet sistemi bir ceza kanunu ve bir ceza muhakemesi kanunu etrafında yürütülen birleşik mahkemeler şeklindedir. Alman hukukuna göre soruşturma evresi polisin savcıya bağlı şekilde olmasıyla yürütülmektedir.

Alman hukukunda bilhassa soruşturma aşamasında savcının koruma tedbirlerini uygulaması için iki gayesinin bulunduğu kabul edilmektedir. İlk amaç delillerin toplanması ve korunmasıdır. İkinci amaç ise şüphelinin huzurda hazır edilmesidir. Ancak bu tedbirler hiçbir zaman ceza yerine geçmemektedir. Zaman zaman ceza muhakemesinin daha etkin şekilde sürdürülebilmesi için kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan tedbirlere başvurmak gerekebilmektedir. Ancak, bu tedbirlerin meşru sayılabilmesi için sadece bu tedbirlerin StPO'da açıkça düzenlenen şekli kaidelere uyacak şekilde uygulanmasına değil, anayasal ilke olan ölçülülük ilkesine uygunluğunda bağlanmaktadır. Tutuklama koruma tedbiri, kişilerin hürriyetine en derin kısıtlama getirmesi nedeniyle, Alman hukukunda en sıkı şartlara bağlanmış zorlayıcı bir tedbirdir.⁷⁸

Alman Hukuku, tutuklama koşullarının bulunması durumunda da hakimin tutuklama kararı vermesi açısından hakimin isteğine bağlı düzenlemeyi kabul etmektedir. Alman Hukuku'na göre tutuklama kararı verilebilmesi için mutlak koşul

⁷⁷ SINAR, s. 112; ALŞAHİN, Mehmet Emin, Kara Avrupası Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi Uygulanabilir mi?, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7(2), Güz 2020, s.198 vd.

⁷⁸ SINAR, s.113 vd.

olan 3 şart bulunmaktadır. Kuvvetli şüphenin olması, orantılılık bulunması ve yasal tutuklama sebebinin olmasıdır.⁷⁹

Alman hukukunda, tutuklama kurumu StPO'nun 112 vd. maddelerinde düzenlenmektedir. Bu hukuk sistemine göre şüphelinin tutuklanabilmesi için kuvvetli suç şüphesinin olmasının yanında ayrıca yasada belirtilen tutuklama sebeplerinden birinin de olması gerekmektedir. Yine Alman hukukunda tutuklama tedbiri verilebilebilmesi için, suça konu olayın mahiyeti ile ölçülü olması gerekmektedir (StPO Art. 112/1).⁸⁰

Alman hukukunda ceza muhakemesinin devam ettiği süreçte henüz kesin hüküm verilmemiş kişiye geçici olarak uygulanan tutuklama en ağır müdahaledir. Ceza yargılaması olan kişilerden özellikle ilk kez yargılananlar tutuklamanın sonuçlarını ve ne kadar süreceğini tam bilemediğinden tutuklama bu kişiler için kesin hükümden daha ağır gelmektedir.⁸¹

2.3.1.2. Avusturya

Avusturya Hukuku tıpkı Alman Hukuku gibi nedenlerin yasallığı şeklindedir. Avusturya Hukuku'da tutuklama koşulları bulunması durumunda hakim tutuklama kararı vermesi açısından hakim istğine bağlı düzenlemeyi uygulamaktadır. Avusturya Hukuku'nda tutukluluk inceleme ya da kefaletle kişiler salıverilebilmektedir.⁸²

Avusturya hukukunda tutuklamaya yönelik düzenlemeler Avusturya CMK m.173 ila m.181 maddeleri arasında düzenlenmektedir. Avusturya CMK m.173/1 gereğince şüpheli hakkında tutuklama kararı sadece savcının istemiyle verilebilmektedir. Avusturya CMK m.173/2'ye göre tutuklama sebepleri; şüpheliye isnat edilen suçun türü ve ağırlığı, şüpheli/ sanığın kaçması veyahut gizlenmesi, tanık, bilirkişi veya suçu birlikte işlediği kişileri etkilemektir.⁸³

⁷⁹ ÖZTÜRK, Tutuklama Sebepleri I, MBD, 1988, Y:7, S:24, s.6.

⁸⁰ SINAR, s. 113 vd.

⁸¹ PAEFFGEN, Hans Ulrich (Çev. Av. Şermin Uzunkol), Tutukluluk ve Masumiyet Karinesi, *Hukuk Köprüsü*, Cilt: 4, Sayı: 9, Aralık 2015, s. 277 vd.

⁸² ÖZEN, Tutuklama, s.65 vd.

⁸³ ÖZEN, Tutuklama, s.65.

2.3.1.3. Fransa

Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku, Kıta Avrupası hukukunda önemli bir yer almaktadır. Fransız ceza hukuku kendine has bir sistemi bulunmaktadır. Bu hukuk, itham ve tahkik sistemlerinin birleşimidir. Fransız hukuk sisteminde, ilk soruşturma hakimi ve savcı soruşturma evresinde birlikte çalışmaktadırlar. Birlikte polise talimatlar vererek soruşturmayı yürütmektedirler. Sonuç olarak soruşturma hakimi ve savcı, şüphelinin suç isnadının ispatı sağlandığına kaanat getirdiklerinde kovuşturmanın başlayıp başlamayacağı hususunda birlikte karar vermektedirler.⁸⁴

Soruşturma aşamasında tutuklama nedenleri Fransız CMK m.144'de düzenlenmektedir. Fransa ceza muhakemesinde tutuklama sebepleri olarak sayılan koşullar ise; delilleri yok etme, suçlunun kaçması ve işlenen suçun tekrar işlenmesidir. Tutuklama, sanık ve sanık avukatının hazır bulunduğu celsede sözlü şekilde verilmektedir. Sanık ve sanık avukatı tarafından yargılama süresince tutukluluk durumuna, itiraz ve tahliye talep edebilmektedirler.

Fransız ceza muhakemesinde suçlar kategorilere ayrılmıştır. Tutukluluk süreleri bu suç kategorilerine göre suçun ağırlığı ve ölçülülük ilkesi göz önünde bulundurularak uygulanmaktadır. Uyuşturucu madde ticareti gibi ağır suç sayılabilecek suçlarda azami tutuklama süresi iki yıldır ancak istisnai hallerde bu süre dört ay daha uzatılabilmektedir.⁸⁵

2.3.1.4. Hollanda

Hollanda CMK'ya göre tutuklamaya yetkili sadece hakimdir. Tutuklama koşulları ise; somut şüphe, şüphelinin işlediği suçun cezasının en az dört yıl hürriyeti kısıtlayıcı cezasının olması, kaçma hallerini göstermesi, şüpheliye verilecek cezanın tutuklama süresinden fazla olması gerekmektedir. Hollanda CMK m.63 vd. maddelerinde düzenlenmektedir. Bu hukuk sistemine göre, tutuklama kararının uygulanabilmesi için, somut delillerin varlığı, şüpheli/ sanığın isnat edilen suçunun

⁸⁴ SINAR, s.121 vd; ÖZEN, Tutuklama, s.64.

⁸⁵ SINAR, s.122 vd.

cezası en az dört yıl hürriyeti bağlayacak olması veyahut bu kişilerin Hollanda'da bir ikametgahlarının bulunmamasıdır.⁸⁶

2.3.1.5. İtalya

İtalya CMK'ya göre tutuklama kararı verebilmek için kuvvetli suç şüphesi ve tutuklama sebeplerinden en az birinin bulunması gerekmektedir. Tutuklamaya sevk savcının istemiyle olmaktadır. Sorgu hakimi, şüphelinin sorgusundan sonra tutuklama kararı verebilmektedir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda kefalet düzenlenmemiştir. Amacı ise kişiler arasındaki adaletsizliğin önüne geçmektir.⁸⁷

İtalya CMK'da tutuklama süreleri m.303'de düzenlenmektedir. Bu düzenlemeye göre suç isnadının önemine göre ölçülü olacak şekilde tutuklama süresine karar verilmesidir. Şüpheli/sanığın emzikli anne olması, hamile olması, ağır hasta veyahut altmış beş yaşından büyük olması durumlarında tutuklama yasağı bulunmaktadır.⁸⁸

2.3.1.6. İsviçre

Kıta Avrupası hukuk sisteminden farklı olarak İsviçre ceza muhakemesi hukuk sistemi daha çeşitli nitelikleri içerisinde barındırmaktadır. İsviçre ceza muhakemesi ceza mahkumiyetine yönelik uygulamalar bakımından Fransız ve Alman hukuk sistemlerinin etkisini de barındırmaktadır. Kantonlarda konuşulan dile göre Alman veyahut Fransız kodifikasyon sisteminin tesiri altında oluşmuştur.⁸⁹

İsviçre Ceza Kanunu, cezalandırılabilirliğin koşulları konusunda kanun koyucunun genel şekliyle ilgili hükümlerinin, karşılaştırmalı hukuktaki etkisiyle beraber ortak Almanca konuşan hukuk ailesiyle karakterize edilen ceza muhakemesi hukukunun yeni gelişimine büyük oranda uyduğunu söylemek mümkün. İsviçre Hukuku, suçun unsurlarını üç kademeli yapısına uygun biçime getirmektedir. Cürümler, üç yıldan fazla özgürlüğü kısıtlayan cezayı gerektiren suçlardır. İsviçre

⁸⁶ ÖZEN, Tutuklama, s.67.

⁸⁷ Mahmutoğlu, Fatih Selami, İnsan Hakları Açısından Tutuklama ve Türk Hukuku, İstanbul 1988, s. 155 vd.

⁸⁸ ÖZEN, Tutuklama, s.67.

⁸⁹ SINAR, s.123.

hukukunda yeni düzenlemeyle birlikte bazı suçların sınıflandırılmasında değişiklikler meydana gelmiştir.⁹⁰

İsviçre StPO m.226'ya göre zorlayıcı tedbirler mahkemesi, soruşturmayı yürüten savcının tutuklama talebinin kendilerine ulaşmasından itibaren en geç kırk sekiz saat içinde bu talebi değerlendirerek bir karar vermek zorundadırlar. Şayet, savcı ve şüpheli mahkeme salonunda hazır bulunuyorlar ise kararını sözlü olarak açıklamaktadırlar. Ancak hazır bulunmayanlar için yazılı şekilde tebliğ edilmektedir. Verilen tutuklama kararına her zaman itiraz edilerek şüphelinin salıverilmesini isteyebileceği belirtilmelidir. Ancak mahkeme şüphelinin tutuklanmaması yönünde karar verirse şüpheli derhal serbest bırakılmalıdır.

Kovuşturma aşamasında verilecek olan tutuklama kararı İsviçre CMK'da farklı bir kısımda düzenlenmiştir. Bahsedilen bölümde soruşturma aşamasında şüphelinin tutuklandığı ve kovuşturma aşamasında şüphelinin halen tutukluğu devam ediyorsa, savcılık tarafınca mücbir önlemler mahkemesine yazılı şekilde başvuru yapılarak, şüphelinin mevcut durumunun sanık olduğu ve bu sanık hakkında "kovuşturma evresinde tutuklama kararı" verilmesini istem yapması ve mahkemenin bu isteme yönelik bir hüküm kurması gerekir(Schwz. StPO Art. 229/1).⁹¹

2.4. Tutuklamanın Hukuki Niteliği

Tutuklama ceza gibidir ancak ceza niteliği de bulunmamaktadır. Yine de özgürlüğü kısıtlaması nedeniyle ceza gibi ağır neticeleri bulunmaktadır. Tutuklama amacı bakımından tedbir olsa da sonucu yönünden ceza yerine de geçebilmektedir. Tutuklamanın kişiler üzerindeki psikolojik yönü de derin bir durumdur. Henüz suçluluğu hükmen sabit değilken hürriyetinin kısıtlanması oldukça ağırdır. Eski dönemlerde ceza yargılamasının gayesi sanığın cezalandırılmasıydı. Ancak bu durum günümüzde değişti. Şu an gaye, somut olayın aydınlatılmasıdır. Tutuklama tedbirini iki şekilde değerlendirebiliriz. Şayet tutuklama şüpheli/ sanığın kaçma durumunu engellemek ve mahkumiyet hükmünün infazını yerine getirmek gayesiyle verilmişse; önleyici bir tedbirdir. Ya da tutuklama, şüpheli/ sanığın delilleri karartmasının

⁹⁰ HEINE, Günter, Dünyada ve Türkiye'de Ceza Hukuku Reformları: İsviçre'de Cezalandırılabilirliğin Şartları, Çev. Ali Emrah BOZBAYINDIR YYÜHFD, Y:1, S:2,2013, s.160 vd (m.10).

⁹¹ SINAR, s. 125 vd.

önüne geçmek ve somut olayın aydınlatılarak doğru hüküm kurulmasının sağlanması gayesiyle uygulanmışsa; tutucu bir tedbirdir.⁹²

Hukuki nitelik olarak tutuklama, ceza muhakemesi hukukunda kişiler hakkında kesin karar verilmeden önce özgürlüklerini sınırlandıran koruma tedbirlerinden biridir.⁹³

Tutuklama koruma tedbiri ile ulaşılmak istenen gaye, ilk olarak kişilerin ceza yargılamalarını hızlı ve düzenli sürdürebilmektir. İkinci olarak ise, delillerin karartılmasının önüne geçerek tüm delillere ulaşabilmek ve şüpheli/ sanığın kaçması engellenerek yargılama neticesinde olası bir mahkumiyet hükmünde infazın sağlıklı yürütülebilmesidir.⁹⁴ Ancak kişiler hakkında sırf infazı uygulayabilmek için tutuklama koruma tedbirinin henüz ceza muhakemesinin sürdüğü ve kesin kararın bulunmadığı aşamada uygulanmasının oldukça yanlış olacağını ve kişilerin telafisi mümkün olmayan hak kayıplarına uğrayacağını belirtmek gerekmektedir. Çünkü henüz kişiler hakkında ceza muhakemesinin bitmediği ve neticenin beraat kararı ile sonuçlanabileceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Şüpheli/ sanığa isnat edilen suçun tehlike durumu ve önemine göre, mağdurun ailesinin intikam alma duygusuna engel olmak gibi gayesinin de bulunduğu belirtilmektedir.⁹⁵ Bu durum için tutuklama koruma tedbiri uygulanmasının da yine şüpheli/ sanık açısından telafisi mümkün olmayan zarar vereceği unutulmamalıdır.

2.5. Hukuk Devleti İlkesi İle Tutuklama Koruma Tedbirinin İlişkisi

1982 Anayasası'nın m.2 gereğince hukuk devleti ilkesi, yasama, yürütme ve yargı kuvveti, diğer bir deyişle egemenlik gücünü millet, nam ve hesabına kullanan Anayasal organlar; egemenliği sadece hukukun genel kuralları, Anayasa ve yasalar etrafında kişilerin onurunu gözetmek, kişi hakları ile temel hak ve özgürlükleri garanti altına almak, hukuk güvenliğini ve adaleti korumak maksadıyla

⁹² SINAR, s.82; İNCİ, Tutuklama, s.25.

⁹³ KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2010, s.774.

⁹⁴ SOYASLAN, s.307.

⁹⁵ GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi C: I, İstanbul 1994, s.626.

kullanabilirler. Bu nedenle hukuk devleti, kişi haklarına saygılı, hukuk güvenliğini ve adaleti sağlayan⁹⁶; fiil ve işlerinde hukuk ilkelerine bağlı olan devlet türüdür⁹⁷.

Hukuk lügatında '*hukuk devleti*' ifadesi, devletin hukuk ilkeleriyle ilişkili olmadığı '*polis devleti*' ifadesinin zıttı şeklinde ifade edilmektedir. Hukuk ülkesinin çağdaş demokratik uygarlığın en mühim kademelerinden olduğu şüphesizdir. Milletın devlete karşı güven duymaları ve kişi haklarını koruyabilmeleri ve kendilerini geliştirebilmelerini ancak hukuk güvenliğinin olduğu bir hukuk devleti sistemi içerisinde imkan bulacaktır⁹⁸. Anayasa mahkemesi de hukuk devletini, her fiil ve işlemi hukuka uygun, kişi haklarına saygılı, bu hak ve hürriyetleri koruyup güçlendiren, bütün alanda adaletli bir hukuk sistemi inşa edip bunu yukarıya taşıyarak sürdüren, Anayasa'ya ters düşecek durum ve davranışlardan sakınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün ilkeleriyle kendini bağlı görüp yargı incelemesine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk kuralları ve Anayasanın olduğu bilincinden uzaklaştığında geçersiz kalacağını bilen devlet şeklinde tanımlamaktadır.⁹⁹

Hukuk devletinin ilk derecesi kişi haklarının sağlanmasıdır. Kişi hakkı, bireylerin ırk, renk, cins, dil, din, siyasi ve benzeri herhangi bir ayırım yapılmaksızın '*insanın insan olmaktan kaynaklanan*' haklarıdır.¹⁰⁰ Bugünümüzde gelişkin ve çağdaş devletler, esas kanunlarında kişi haklarını sağlayarak korumaya yönelik düzenlemelere gidilmekte ve bunun için de uluslararası sözleşmelerde taraf olmaktadır. Ancak söylemek gerekirse, hukuk devleti kişi haklarını yalnızca yasalarında güvence altına alan ülke değil, bununla birlikte kanunlarını uygulamaya koyabilen devlettir. Hukuk devleti olan bazı devletler kişi hakları alanında bazı uluslararası anlaşmalara imza atarak, kişi haklarına ilişkin uygulamalarını başka bir

⁹⁶ BAHİRİ, Öztürk/ ERDEM, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Seçkin Yayınları, 23. Bası, Ankara 2023, s.156.

⁹⁷ ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, s.113.

⁹⁸ ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, s.113.

⁹⁹ AYM, E.1985/31, K.1986/11, T.27/03/1986; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku, s.71.

¹⁰⁰ AKILLIOĞLU, Tekin, İnsan Hakları I- Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:17, Ankara 1995, s.1.

üst makamın incelemesine de açmaktadırlar.¹⁰¹ Örnek verecek olursak, AİHS'ne taraf olan ülkelerin kişi haklarına ilişkin ihlalleri, AİHM'ne götürülebilmektedir.¹⁰²

AİHM, devletlerin verdiği kararların gerekçeli olup olmadığını, gerekçelerinin ulusal hukuka uygunluğunu denetlemektedir. Çünkü gerekçesiz bir tutuklama kararına itiraz etmek mümkün olmamakla birlikte gerekçesiz karar şüphelilerin tarafsız mahkemelerdeki adil yargılanma haklarını zedelemektedir. Şüphelilerin savunma haklarını ortadan kaldırmaktadır.¹⁰³

AİHM'in Shiskov- Bulgaristan kararında şüphelinin tutukluluk halinin devamı için karar verilirken tutuklama sebeplerini gösteren somut delillerin kararda gösterilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁴ Çünkü devletin bu zaman zarfında gerekli delil araştırmalarını yaparak somut verilere ulaşması gerekmektedir. Karineye ihtiyacı kalmamalıdır.

Hukuk devletinin ikincil derecesi ise adaletin korunmasıdır. Adalet, her bireyin aynı fırsatlarının olması ve her kişinin yasa önünde eşit derecede bulunması, her kişiye kişiliğini geliştirme imkanının tanınması ayrıca mani olacak maddi ve manevi bütün engellerin bertaraf edilmesi, her çeşit keyfilik ve imtiyazın kabul edilmemesi anlamını taşımaktadır.¹⁰⁵ Adaletin korunmadığı bir devlette kanundan ve hukuktan bahsetmek mümkün değildir. Adalet, milletin her kişisi için eşit dengede sağlanmalıdır. Hukuk, milletin belli bir kesimine veya zümresine tanınan bir ayrıcalık olmamalıdır. Hukuk, halkın sahip olduğu bir haktır. Bu manada herkese eşit ölçüde hukuk garantisi veren ülke de hukuk ülkesi olarak belirtilebilmektedir.¹⁰⁶

Hukuk devletinin üçüncül derecesi ise, milletin güvenliğinin sağlanmasıdır. Çünkü halkın varlığını koruması ve devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu en mühim unsur güven içerisinde hayatlarına devam etmektir. Zira güvenliğin olmadığı bir devlette hukuk devletinin diğer unsurları olan kişi hakları ve adaletten söz etmek imkansız olacaktır.¹⁰⁷ Bireyin en esas insan olması nedeniyle sahip olduğu vücut

¹⁰¹ YILMAZ, Enes, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s.137.

¹⁰² ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.156.

¹⁰³ ÇULHA/ DEMİRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/ TEZCAN/ YENİSEY, s.128.

¹⁰⁴ AİHM, İkinci Daire, Başvuru No. 38822/97, T.23/02/2010.

¹⁰⁵ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.156.

¹⁰⁶ YILMAZ, s.138.

¹⁰⁷ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.156.

bütünlüğünü sağlama ve yaşama hakkının, güvenliğin olmadığı bir ülkede güvencede olduğundan söz edilemez. Nitekim güvenliği olmayan bir ülkede adaletinde devamlılığının sağlandığı kabul edilemez.

Bunların ışığında, ceza muhakemesinin en derin tedbirlerinden olan tutuklama koruma tedbirinin sadece gerçek bir hukuk ülkesinde gerektiği şekilde uygulanabileceğini söylemek gerekmektedir.¹⁰⁸ Kişi haklarının korunamadığı, güvenlik hakkı ve adaletin olmadığı devlette tutuklama lalettayin şekilde kullanılan koruma tedbiri olacaktır. Tutuklama tedbirini uygulayan merciiler oldukça hassas, titiz ve bilgiyle hareket etmelidirler.

2.6. Adil Yargılanma İlkesi İle Tutuklama Koruma Tedbirinin İlişkisi

Öncelikle belirtmek gerekirse AİHS m.6 tutuklama kavramına yönelik olarak tutuklamanın koşul ve nedenlerini ele almamaktadır. Yani tutuklamada kuvvetli şüphenin olup olmadığı, tutuklamanın gerekçeli verilip verilmediği, tutuklama süresinin yeterli olup olmadığı adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmemektedir. Ancak AİHS m.6 kapsamında silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkelerinin şartları tutuklamaya itiraz üzerine yapılacak olan duruşmada geçerli olması gerekmektedir.

Bu itibarla değerlendirme yapıldığında tutuklamanın adil yargılanma hakkı ile bağlantı noktasının adil yargılanma standartlarına uygun olarak yapılmasıdır. Uygulamada zaman zaman tutuklama kararları verilirken şüpheli/ sanık segbis bağlantısı ile bağlanılarak sorgusu yapılmakta ya da müdafii hazır bulunduğu için şüpheli/ sanık hazır edilmeksizin verilmektedir. Bu uygulamalar adil yargılanma standartlarına uygun değildir ve AİHM’de ihlal sebebi olacaktır.

Adil yargılanma ilkesi, başka bir deyişle dürüst işlem kuralı olan ceza muhakemesi işlemelerinin yönlendirme ve zorlama gibi iradeyi sakatlayan ve savunma hakkını ortadan kaldıran yola itilmeksizin, hukuk devleti ilkesine uygun olacak şekilde yasayla belirlenmiş temel ilkeler kapsamında yapılmasıdır¹⁰⁹. İddia ve savunma mercileri arasında yapılacak ayrıcalık ve eşitsizlik, yapılması gereken

¹⁰⁸ EREL, Kemalettin, AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Tutuklama, C:10, S:108, 2015, s.49.

¹⁰⁹ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.166.

işlemlerin olması gerektiği gibi yapılmasını engeller.¹¹⁰ Başka ifadeyle, taraflar arasında silahların eşitliği ilkesini de bozacaktır.¹¹¹ İddia ve savunma makamları arasındaki eşitsizliğin olması durumunda, dürüst işlem yapıldığını söylemek imkansız olacaktır.¹¹²

Dürüst işlem ilkesi, Anayasamızda ve uluslararası olarak taraf olduğumuz AİHS’de düzenlenmiştir.¹¹³

AİHS m.6 adil yargılanma ilkesi içerisinde çok fazla hakkı kapsayacak biçimde yapılmıştır. Bu hükmün birinci fıkrasında adil yargılanmanın genel ilkeleri belirlenmiştir. Bu fıkraya göre, hem ceza davaları bakımından hem de medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkili davalar bakımından adil yargılanma hakkı kabul edilerek bu çerçevede bireyin kanunla belirlenmiş, taraf olmayan ve bağımsız mahkeme tarafınca, makul süre içinde, hakka elverişli ve aleni duruşma düzeni içerisinde davanın sürdürülmesi gerekliliği belirtilmiştir.¹¹⁴ Bu hükmün ardından ise adil yargılanma kuralını sürdürmeye ilişkin belirtilen bazı haklar düzenlenmiştir.

Tutuklama koruma tedbiri bakımından ise; savunmasını yapabilmesi için gerekli süre ve kolaylıklar tanınması, seçtiği bir müdafin yasal yardımından faydalandırılma kapsamında yargılama hakları sayılabilir. CMK’nın ilgili hükümlerinde de adil yargılama ilkesini tesis etmeye ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.¹¹⁵

2.7. Masumiyet Karinesi İle Tutuklama Koruma Tedbirinin İlişkisi

1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 11/1’e göre: “*Kendisine cezai bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı, kamuya açık bir yargılanma sonucunda suçluluğu yasaya göre kanıtlanıncaya kadar masum sayılma hakkı vardır*”. Bu itibarla, “masum sayılma hakkı” mevzubahistir. Türkiye’nin de

¹¹⁰ DEMİRBAŞ, Timur, Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 65.

¹¹¹ DONAY, Süheyl, Ceza Yargılaması Hukuku, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2015, s.42.

¹¹² DÖNMEZ, Burcu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 58 vd.; DEMİRBAŞ, Soruşturma Evresi, s.105.

¹¹³ YILMAZ, s.156.

¹¹⁴ DÖNMEZ, Burcu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu, s.57 vd.

¹¹⁵ YILMAZ, s160.

taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi m. 14/2'ye göre “*Hakkında bir suç isnadı bulunan bir kimse, hukuka göre suçluluğu kanıtlanıncaya kadar masum sayılma hakkına sahiptir.*”¹¹⁶

Sanığın, kesin hükme kadar suçsuz sayılması, kişinin, suçsuzluğunu ispat yükümlülüğünde olmadığı anlamına gelmektedir.¹¹⁷ Bir kişi hakkında her türlü şüpheden uzak, kati ve yeterli delil elde edilmedikçe mahkumiyetine karar verilemez. Aksi halde masumiyet karinesi zedelenecektir.¹¹⁸

Masumiyet karinesinin iki amacı bulunmaktadır: İlk amacı, masum kişilere en üst safhada hukuki koruma tesis etmek; ikincil amacı hukuk düzenini sağlamaktır.¹¹⁹

Masumiyet karinesine göre, sanık bir mahkemece usulüne uygun şekilde gerçekleştirilen bir yargılama ile hüküm verilinceye kadar suç işlemediği sayılmaktadır.¹²⁰ Masumiyet karinesi anayasal kaynağını Anayasa m.38/4'den almaktadır.¹²¹ Sanığın suçlu olup olmadığı mahkemece verilen kararla anlaşılacaktır. Yargılama devam ettiği sürede sanık suçlu kabul edilmeyecektir. Çünkü suçlu olup olmadığı mahkemenin verdiği sonuç ile ortaya çıkacaktır.¹²² Her ne kadar sanık suçlu sayılmıyor ise de; bu durum sanığın suçsuz sayılacağı anlamına da gelmeyecektir.¹²³

Mevzuatımız incelendiğinde masumiyet karinesine ilişkin belirleyici maddenin bulunduğu, soruşturma safhasına yönelik düzenlenen Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği m. 27 hükmüdür. Bu madde hükmü gereğince suçluluğu henüz bir yargı kararına kadar şüphelilerin masumiyetleri esastır ve korunmalıdır. Bu sebeple soruşturma aşamasının gizliliği esastır.¹²⁴

Soruşturma aşamasında yakalanarak gözaltına alınan şüphelilerin haklarında henüz kesinleşmemiş bir yargı kararı olmaması nedeniyle bu kişilerin kamuoyuna suçlu olarak duyurulmamaları ve teşhir edilmemeleri gerekmektedir. Vurgulanması

¹¹⁶ ÖNOK, Murat, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, 1. Baskı, Ankara 2022, s.98 vd.

¹¹⁷ ÖNOK, s.100.

¹¹⁸ YGCK, E.2011/776, K.2012/252, 26/06/2012 tarihli ilamı.

¹¹⁹ ÖZDİLER KÜÇÜK, Eda, Vergi Suçlarında Masumiyet Karinesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5, S: 2, Y: 2014, s. 197.

¹²⁰ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Ceza Davasında Şahıs Hürriyeti, Muvakkat, Tevkif- Yakalama, Ankara 1958, s.16.

¹²¹ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.188.

¹²² ÖZEN, Mustafa, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Üzerine Düşünceler, TBB, Y:19, S:68, 2007, s.69.

¹²³ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.24.

¹²⁴ ÖNOK, s.100.

gereken bu kişilerin henüz masum olduğudur.¹²⁵ Bu nedenle bu kişilerin suç isnadı yapılmamış kişilerden farksız olmasını gerektirmektedir.

Şüpheliler hakkında ceza muhakemesi bakımından bazı tedbirler uygulanabilir ancak bu tedbirlerin uygulanması onları masum kategorisinden çıkartmamaktadır.¹²⁶

Tutuklama kararı bir koruma tedbiridir ve şartlarının bulunması durumunda belirli amaçlara ulaşabilmek için verilir. Şüpheli/ sanığın tutuklanmaması bu kişilerin cezasız bırakılacağı manasına gelmediği gibi tutuklanmaları da her halükarda ceza alacakları anlamına gelmemektedir.¹²⁷

Zaman içerisinde masumiyet karinesine farklı anlamlar yüklenmesinden dolayı bu konu doktrinde tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Ancak en genel anlamıyla masumiyet karinesi, suçluluğu henüz kesinleşmemiş kişilerin suçlu sayılmayacağıdır. Her ne kadar zaman içerisinde masumiyet karinesinin uygulanabilirliği değişse de¹²⁸, günümüzde masumiyet karinesinin uygulanabilirliği tüm şüpheli/ sanık açısından benzer olmalıdır. Aralarında büyük farklılıklar bulunmamalıdır.

AİHM, masumiyet karinesinin yalnızca devam eden ceza muhakemeleri için geçerli olmadığını, haklarında beraat verilen veyahut muhakemelerinin geçici olarak durdurulan sanıklar açısından da geçerli olduğunu vurgulamaktadır.¹²⁹

Masumiyet karinesi, ceza muhakemesi aşamasında sadece yargı makamları tarafından ihlal edilmemektedir. Basın ve yayın organlarındaki yazılar veyahut görüntüler tarafından da ihlal edilmektedir.¹³⁰ Basın ve yayın yolu ile kişilik haklarına yapılan ihlal esasen bu yayın organlarının adli haberleri sunuşlarından meydana gelmektedir. Bunun neticesinde masumiyet karinesi ve haberleşme özgürlüğü çatışmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için adli haberlerin gerçeğe

¹²⁵ ÖNOK, s.101.

¹²⁶ ÖNOK, s.101; ÇAYAN, Gökhan, Masumiyet Karinesi Doktrini, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 42, Nisan 2020, s.82.

¹²⁷ YILMAZ, s.164.

¹²⁸ MEMİŞ KARTAL, Pınar, Masumiyet Karinesi Perspektifiyle "Kelepçe", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 193, Eylül 2020, s.1128.

¹²⁹ AİHM, Bikas/Almanya, Başvuru No: 76607/13, 25.01.2018 tarihli kararı.

¹³⁰ YILDIRIM, Akif, Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 5(9), s. 491 vd.

uygun ve hukuka uyacak şekilde verilmesi gerekmektedir.¹³¹ AİHM içtihadı incelendiğinde bu hak, sadece resmi makamlarca ihlal edilebileceği yönündedir. Ancak AİHS m.6/2'de masum sayılma hakkı kamu otoritesiyle ihlal edilebileceği şeklindedir.¹³²

2.8. Tutuklamada Kişilerin Güvenlik ve Özgürlük Hakları

2.8.1. Genel Olarak

Ceza kanunları, kişinin haklarına ve hürriyetlerine önemli bir şekilde yaptırım uygulayan hükümleri kapsamaktadır. Dolayısıyla bir devletin ceza mevzuatını kapsayan nitelik, felsefe ve kuralları, o devletin ülkesindeki siyasi otoritenin mahiyetini göstermektedir.¹³³ Nitekim geçmişte ve bugün totaliter diktatörlükler, ideolojilerini benimsetip kendi rejimini sürdürebilmek amacıyla ceza kanunları aracılığıyla bireyin hak ve hürriyetlerini büyük ölçüde kısıtlamışlar ya da tamamen özgürlüklerinden yoksun bırakmışlardır. Demokratik olan hukuk devletlerinde ise; bu durum ceza kanunlarının amacı dışında uygulanmasını engellemek için, kanunların temel kurallarına anayasalarında yer vermektedirler. İncelendiğinde her iki rejimde de kanunilik ilkesi kabul edildiği görülmekte ancak kanunilik ilkesinin bir rejimde baskı unsuru olarak kullanılmasına karşın diğerinde kişi hak ve özgürlüklerin teminatı olarak görülmüştür.¹³⁴

Dolayısıyla kanunilik ilkesinin olması, yani suç ve cezanın kanunla düzenlenmesi özgürlükçü ve demokratik hukuk devletinin varlığı için yeterli gelmemektedir. Kanunilik ilkesinden önce hangi davranışa hangi yaptırım uygulandığında, hangi davranışın suç sayıldığına, kişi hak ve özgürlüğüne, toplum barışına, devletin güvenliğine müdahale edip etmediğine ya da ne kadar müdahale ettiği yani ceza kanununun maksadına bakılması gerekmektedir.¹³⁵

Kişilerin adalete uygun olmayan ve hukuksuz olacak şekilde ceza ve ceza yerine geçen tedbirlere maruz kalınmaması maksadıyla ilk olarak AİHS ve İnsan

¹³¹ ÇAKIR, Edanaz, Medya Yoluyla Masumiyet Karinesine Müdahale, NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 2022 (2), s.365.

¹³² ÖNOK, s.105.

¹³³ UÇAR Tayyip, Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s.19.

¹³⁴ YCGK, E. 2017/6-275, K. 2019/563, T.26/09/2019.

¹³⁵ YCGK, E.2017/6-275, K.2019/563, T.26/09/2019.

Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere birden fazla uluslararası anlaşma ve belgelerde kişiyi ceza yasalarının keyfi olacak biçimde uygulanmalarına karşı güvence kapsamına alan hükümler düzenlenmiştir. Bahsedilen sözleşmelerin tarafı olan devletimizin Anayasasında da aynı ilkeler benimsenmiş olmasından dolayı, ceza yasasının maksadını tanımlayan maddeyle, kişinin hakkı olduğu hukuki değerler, kişinin hak ve hürriyetlerinin garanti kapsamına alınması öncelikle sağlanmıştır. Böylece ceza yasasının özgürlüğü tarafı ortaya çıkarılmaktadır. Ayrıca kişinin; güvenlik ve adaletin oluşturulduğu bir çevrede hayatını sürdürebilme hakkı için, kamu güven ve düzeninin korunması ile suç eyleminin gerçekleştirilmesinin önlenmesi, ceza kanununun temel maksatları içerisinde yer almaktadır.¹³⁶

Devlete, toplumsal hayata ve bireylere karşı her haksız davranışın suç olmadığı ancak ceza kanunlarında yer alan her suçun mutlaka bir haksızlık barındırdığını içermektedir. Zira, suç teşkil eden haksız davranış ister devlete veya topluma, isterse kişiye veya malına yönelik olsun şahısların hak ve özgürlüğüne, toplum barışına, kamu düzeni ve güvenliğine, kamu sağlığına ve çevreye zarar vermektedir.¹³⁷

Suç teşkil eden eylemi sebebiyle fail cezalandırıldığında, haksız davranışının karşılığında ceza verileceği için kişisel ve toplumsal barış sağlanacak, haksız davranışın genel toplum ve ahlak düzeninde yer bulamadığı anlatılıp benzer davranışlarda bulunmaması istenerek fail ıslah edilmeye çalışılacak, ayrıca aynı haksız davranışta bulunduğu hallerde ceza alabileceği gösterilerek başkaca kişiler de korkutulacaktır.¹³⁸ Bu kapsamda, ceza kanununun ıslah edici ve engelleyici iki gayesinin olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bunun yanında, ceza kanunları suç teşkil eden haksız davranış türleri ve karşılığında uygulanacak yaptırımları düzenlediği, ayrıca müeyyide içerdiğinden kişi hak ve özgürlüklerine esaslı müdahale ettiği mutlak bir gerçektir.

Bireylerin haksız ve adaletsiz şekilde ceza ve ceza gibi olabilecek koruma tedbirine maruz kalmaması maksadıyla ilk olarak AİHS ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere birçok uluslararası belge ve sözleşmelerde ceza

¹³⁶ YCGK, E.2017/6-275, K.2019/563, T.26/09/2019.

¹³⁷ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.85.

¹³⁸ UÇAR, s.19.

kanunlarının keyfe dayalı uygulanmamasına ilişkin hükümlere yer verilerek, kişilerin hak ve özgürlükleri güvence altına alınarak korunmak istenmiştir.¹³⁹

Bahsedilen sözleşmelerin tarafı olduğumuzdan 1982 Anayasasında aynı esaslar kabul edilmiş, bu doğrultuda 5237 sayılı TCK m.1’de kişilerin hakkı olan değerler, hak ve hürriyetler güvence kapsamına alınmış, ceza kanunlarının özgürlükçü karakteri vurgulanmış, bireyin korunması ve adaletin tesis edildiği toplum içerisinde yaşama hakkının gerekliliğinden dolayı kamu güvenliği ve düzeninin sağlanmasıyla, suç işlenmesinin engellenmesi ceza kanununun esas gayesi içerisinde sayılmıştır.

Salt kamu güvenliğinin ve düzeninin sağlanması maksadıyla, temel hak ve özgürlüklere orantısız müdahalede bulunulması halinde hukukun üstünlüğü örselenecek ve hukuka olan güven azalacaktır. Bunun için ceza kanununda suç ve ceza belirlenirken bireyin özgürlük ve haklarının korunarak kamu düzeni ve güvenliği, toplumsal barışın korunması, kamu sağlığı ve çevrenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi arasında denge sağlanmalıdır. Ayrıca suç işlenmesinin önlenmesi amaç edinildiğinden, kamu görevlisi olsun veya olmasın bir kişinin suç işlemeye teşvik veya tahrik edilmesi ceza kanununun amacına aykırılık teşkil edecektir. TCK m.1’e göre ceza kanununun amaçlarından birinin suç işlenmesinin önlenmesi olduğudur. Suçun önlenmesi veya suçlarının tespit edilebilmesi amacıyla dahi olsa suç işlemeye tahrik edilmesinin kanunun amacına aykırılık oluşturacağı düzenlenmiştir.¹⁴⁰

Adli işlemlerde masraf gerekçesiyle delil toplanmaması, soruşturmaların eksik kalmasına ve adaletin zedelenmesine neden olabilir. Devletin temel görevi adaleti sağlamak olduğundan gereksiz işlemlerden kaçınılırken soruşturmaların titizlikle yürütülmesi hem masrafı azaltacak hem de adaletin korunmasını sağlayacaktır.

Türkiye’de ceza muhakemesi hukukunda tutuklama, adalet sisteminin temel bir unsuru olmakla birlikte, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma ve adil yargılama süreçlerini sağlama açısından hassas bir konudur. Türkiye’de tutuklama

¹³⁹ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.88.

¹⁴⁰ Yargıtay 8. CD, E.2019/16283, K.2021/878, T.21/01/2021.

sürecindeki sorunlara yönelik hukuki reform önerileri sunulmuş ve adalet sisteminin güçlendirilmesi için çeşitli çözüm yolları önerilmiştir.

2.8.2. AİHS Çerçevesinde Kişi Güvenliği ve Özgürlüğü

AİHS m.5, devlet tarafından bireylerin özgürlüklerinin keyfi olacak şekilde sınırlandırılmasına karşı koruma sağlamaktadır. Bu kısıtlamanın hakim tarafından denetlenmesi hususunda da bir güvence içermektedir. AİHS’de öngörülen ve belirtilen öbür güvencelerin aksine kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkında daha net ve detaylı bir düzenleme yapılmıştır.¹⁴¹ AİHS’de belirtilen hükümde, yakalama ve tutuklamanın hukuka uygun sayılacağı hallerin sınırlayıcı bir listesi yapılmakta ve bu durumlara hangi şartlar altında başvurulacağı belirtilmektedir.

AİHS’in koruma alanı, kişilerin özgürlüğünü esas almaktadır. Bu kapsamda güvence altına alınan, temel hak sahibi kişinin istediği zaman istediği şekilde bulunduğu alandan çıkabilmesi ve bir alandan başka alana gidebilme serbestliğidir. Her ne kadar AİHS m.5/1’de özgürlük ve güvenlik birlikte ifade edilerek koruma altına alınmış ise de, söz konusu maddenin ikinci cümlesinden ve müdahale şartlarına yer veren fıkralardan, AİHS m.5 sadece bireyin özgürlüğünü güvence altına aldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra güvenlik hakkının kendine has bir ifadeye sahip olmamasının anlaşılması gerektiği ve özgürlük kavramıyla ilişkili olduğunun anlaşılması gerektiğidir.¹⁴² Aynı zamanda güvenlik kavramından ayrıca bahsedilmiş olmasından, ülkenin, kişiyi güvende tutma zorunluluğunda olduğu neticesine de varılamaz. Devletin güvenlik yükümlülüğü sadece AİHS m.2’den çıkarılabilir. Güvenlik kavramı aslında hürriyeti sınırlandırılan bireyin içerisinde olduğu halleri tanımlamaktadır.¹⁴³

Bireyin hürriyetinin güvencesi, kati bir hakkı belirtmektedir. Çünkü ister özgür kişi, ister tutuklanmış, gözaltına alınmış veya hüküm giymiş kişiler gibi özgürlüğü kısıtlanan bütün gerçek kişiler, az olsa bile¹⁴⁴, bu haktan yararlanır ve

¹⁴¹ KARTAL, Cansu Büşra, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı:2, s.63.

¹⁴² TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan/SANCAKDAR, Oğuz, Avrupa İnsan Hakları El Kitabı, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s.234.

¹⁴³ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, s.234.

¹⁴⁴ AİHM, Nielsen- Danimarka, Seri A No: 144, T. 28.11.1988, s.58.

kişiler kendi rızaları ile olsa dahi bu haktan feragat edemezler. AİHS m.5'in maksadı, keyfi, mesnetsiz ve haksız olarak kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılmasının önüne geçmektir.¹⁴⁵ Bu durum özellikle kamu düzeninin korunması için suçluların soruşturma ve kovuşturma sonucu cezalandırılmasını sağlamak amacıyla bireyin hürriyeti kısıtlanabileceğinden, AİHS m.5'de hangi durumlarda özgürlüğün sınırlandırılabilirliği belirtilmiş olup, bireyleri keyfe dayalı tutuklama ve yakalamalara karşı koruyucu kurallar belirlenmiştir.¹⁴⁶ AİHS m.5/1, kişiyi özgürlükten mahrum kılmak için bahsedilebilecek meşru sebepleri kısıtlayıcı olarak ortaya koymaktadır. Bu nedenlerden herhangi biri veya birkaçına girmeyen bir özgürlük kısıtlanması AİHS m.5'in ihlaline yol açar.

AİHS m.5 ile koruma altına alınan haklara müdahale, devlet tarafından bireyin özgürlüğünden yoksun bırakılması halinde söz konusu olur. AİHS m.5 uygulanması bakımından ilk olarak hangi durumlarda bir kişinin özgürlükten mahrum bırakılmasının söz konusu olduğu incelenmelidir. Bu çerçevede özgürlükten yoksun bırakılma, devlet tarafından başvuru rıza haricinde kişinin belirlenmiş zaman için yer itibarıyla kısıtlı yerde bırakılmasını amaçlayan çeşitli tedbirleri kapsamaktadır. Anlaşılacağı üzere, hürriyetten geri bırakma durumunda orantı, ilgili kişilerin somut olaydaki durumudur, bu amaç doğrultusunda uygulanan koruma tedbirlerinin süresi, tedbirin ortaya çıkaracağı etkileri, niteliği ve koruma tedbirinin yerine getirilmesi göz önünde bulundurulmaktadır. Alan itibarıyla hürriyetin sınırlandırılmasının yanı sıra uygulanan tedbirin uygulandığı süre de Sözleşme organlarının şimdiye kadar oluşturduğu uygulamalarda çok önemli bir rol oynamıştır. AİHM tarafından verilen Guzzardi kararında da açık bir şekilde ortaya konulduğu gibi özgürlükten yoksun bırakmanın kabulü bakımından diğer faktörlerle birlikte tedbirin süresinde belirleyicidir.¹⁴⁷ Sözleşme organları bireyin kısa bir süre için özgürlüğünden yoksun bırakıldığı durumda da AİHS m.5/1'in uygulanacağı sonucuna gidilmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ AİHM'in İspanya'ya karşı 26.10.2000 tarihli Sanles kararı.

¹⁴⁶ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR /ÖNOK, s.235.

¹⁴⁷ AİHM, Guzzardi- İtalya, T. 6.11.1980, Seri A No. 39, paragraf 95, s.34

¹⁴⁸ TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan/ SANCAKDAR, Oğuz/ ÖNOK, Rifat Murat, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 21. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2023, s.236.

Bireyi özgürlüğünden yoksun kılma ile 4 No.lu Protokol m.2 kapsamında hareket özgürlüğünün kısıtlanması arasında bir ayırım yapılması zorunludur. Ayırım konusunda AİHM, tedbirin süresi, türü ve etkileri gibi somut olayın bütün özelliklerini göz önüne almaktadır.¹⁴⁹ Görüldüğü üzere birey özgürlüğünün kısıtlanması ile kişi özgürlüğünden mahrum kalma arasında, bir esas ve çeşit değişikliği değil, sadece bir kademe ve yoğunluk farkı vardır.¹⁵⁰ Burada, ilk önce hangi durumda özgürlükten mahrum bırakılmanın ortaya çıktığı durum ele alınmalıdır. Zira seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması ile birey özgürlüğünün sınırlandırılması farklı kavramlardır.

AİHS m.5, ilgili kişinin hayatını normal akışına göre yürütmesini olanaksız hale getiren ve serbestliğini yüksek oranda kısıtlayan bütün işlemleri kapsamaktadır. Örneğin şartlı salıverilen bireyin belirli ve düzenli sürelerle bir kuruma bilgi verme sorumluluğu, yabancı kişilerin belli bir alana geçmesine izin verilmemesi gibi durumlar özgürlükten mahrum bırakılma sayılmaz.

AİHM içtihadına göre, haftanın 7 günü ve 24 saat süren ev hapsi kişi özgürlüğünün sınırlanması iken¹⁵¹, bireyin işe gitme olanağına sahip olarak, günde 12 saat ve hafta sonları ev hapsinde tutulması, AİHS m.5 anlamında özgürlük sınırlaması değildir.¹⁵²

Kolluk kuvvetlerince bir kişinin özgürlüğüne müdahale edildiğinde, görece kısa süreler söz konusu olsa da, genellikle özgürlüğün sınırlandırılması söz konusu edilebilir. AİHM içtihadına göre kimliğin tespit edilebilmesi için kişinin karakola götürülmesi nedeniyle 55 dakikalık özgürlükten yoksun bırakılma AİHS m.5 kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak, yolda kimlik kontrolü yapmak üzere kişilerin durdurulması ve kontrol üzerine yollarına devam etmeleri gibi hallerde, özgürlük sınırlandırılmasından bahsedilemeyecektir.

¹⁴⁹ AİHM, Birinci Daire, Kıbrıs(Rantsev)- Rusya, Başvuru No: 25965/04, T. 10.05.2010, s.2 vd.

¹⁵⁰ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, Ceza Özel Hukuku, s.237.

¹⁵¹ AİHM, Nikolova-Bulgaristan, T. 25/03/1999, Başvuru No. 31195/96, paragraf 61; Sanchez-Reisse – İsviçre, T.21/10/1986, Seri A No. 107, paragraf 51, s.19; Toth-Avusturya, 12/12/1991, Seri A No. 224, paragraf 84, s.23; Kampanis-Yunanistan, 13/07/1995, Seri A No. 318-B, paragraf 47,s.45; Wloch-Polonya, 19/10/2000, paragraf 127.

¹⁵² AİHM, Jecius-Litvanya, T.31/07/2000, Başvuru No. 34578/97, paragraf 59.

Özgürlüğünden yoksun kılınan bireyin içinde bulunduğu şartlar ve bu bireylere yapılan muamele konusunda AİHS m.5 herhangi bir güvenceyi kapsamamaktadır. Bu güvence, sığınma hakkını da kapsamaz. Kişi güvenliğinin sağlanması ya da beden bütünlüğünün sağlanması da m.5 korumasından faydalanamaz. Bu gibi hallerde AİHS işkence yasağı m.3 ve özel yaşama saygı hakkı ve AİHS m.8 koruyucu işlev sağlamaktadır. Bu bakımdan yakalanan ve tutuklanan bireye yönelik davranışlar örneğin, yakalama sırasında kuvvet kullanımı ya da özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerde gördüğü muamele, kişinin gerekmediği halde kelepçelenmesi kişi özgürlüğü çerçevesinde değil, işkence yasağı kapsamında değerlendirilmelidir.¹⁵³

AİHS m.5/1 uyarınca yasa da belirtilen hususlar haricinde hiç kimse hürriyetinden eksik bırakılmayacağı hüküm altına alınarak, hürriyetten mahrum bırakma hakkında iç hukuka gönderme yapılmıştır. Diğer bir deyişle özgürlükten yoksun bırakılma, ancak yasada düzenlenmiş ve yasada düzenlenecek şekilde işlemler yapılmış ise AİHS'ne uygun olur. Burada anlaşılan durum, ilgili ülkenin, hem muhakeme hukukuna hem de maddi hukuka yönelik hükümlere uygun işlemler yapma zorunluluğudur. AİHM, iç hukuka göre hareket etmek ve yorumlamak ilk olarak ilgili ülkenin yargı organlarının hakkı ve sorumluluğudur. Fakat iç hukuka aykırı hareket edilmesi Sözleşmenin ihlali neticesine neden olacağından, AİHM, iç hukuka uyulup uyulmadığı açısından bir inceleme yapmak zorundadır. AİHS m.5'in maksadı keyfiligi önleyerek bireyleri güvence altına almaktır, bu nedenle iç hukukun da Sözleşmenin hükümleri ile eş değer olup olmadığı Mahkemece değerlendirilmektedir. Yani İç hukuka yapılan gönderme ile birlikte, ek olarak AİHM'e, iç hukuka göre işlemler yapılıp yapılmadığı hakkında da bir değerlendirme imkanı vermektedir. Bununla beraber AİHM tarafından bu konuda yapılacak denetimin bir tür keyfilik denetimi olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁵⁴

Gerek Anayasa m.19/2 ve gerekse AİHS m.5/1 uyarınca hürriyetten mahrum kılmanın yalnızca yasada belirlenen haller çerçevesinde yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Özgürlükten yoksun bırakma konusunda ulusal kanunda öngörülen

¹⁵³ MACOVEI, Monica, Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, No:5, Mart, Almanya 2002, s.30.

¹⁵⁴ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, Ceza Özel Hukuku, s.244.

şartlara uyulmamışsa, başka bir inceleme yapılmasına gerek olmaksızın, AİHS m.5 ihlal edilmiş olacaktır.

AİHS m.5/1 ifadesinde özgürlükten mahrum bırakılmayı haklı gösteren sebepler tahdidi şekilde belirtilmiş olup özgürlükten mahrum bırakılma, yalnızca AİHS m.5/1-c2 a'dan f'ye kadarki bir yahut daha çok sebep varsa hukuka uygun olduğu kabul edilebilir. Bundan dolayı burada sayılan bir yahut daha çok sınırlama sebeplerinden bir tanesine girmeyen bir özgürlükten mahrum kılma, AİHS m.5'in ihlaline neden olur. Özgürlükten yoksun kılmanın hukuka uygun sayıldığı bu haller istisna olduğu için sınırlı değerlendirilmelidir. Bir taraftanda özgürlükten mahrum kılma bireyin hürriyetine derin müdahale getirdiği için, şayet daha düşük etkili bir yaptırım oluşturan koruma tedbiri söz konusu ise mutlaka öncelikle bu tedbir uygulanmalıdır. Bu durumda somut vakanın şartları açısından özgürlükten mahrum kılma, öngörülen gaye için zorunlu ve orantılı olmalıdır.¹⁵⁵ Bu sebeple tutuklama koruma tedbirinden beklenen sonuca başka bir koruma tedbiri ile ulaşılabilecekse, yine de tutuklamaya başvurulması AİHS m.5'in ihlaline neden olacaktır.¹⁵⁶

Kişinin keyfi, haksız ve mesnetsiz olacak şekilde yakalanamaması veya tutuklanamaması anlamına gelen kişi güvenliği ve özgürlüğü AİHS m.5 ve AY m.19 ile garanti kapsamına alınmaktadır. AİHS m.5/1-c, kişilerin hürriyet ve korunma hakları bulunmaktadır, hükmünün düzenlenmesinin ardından, bahsedilen özgürlüğün bir takım koşullarda kısıtlanabileceği belirtilmiş ve kısıtlama sebeplerinden birisi olarak da tutuklamaya yer verilmiştir.

Ceza muhakemesinde bir koruma tedbiri olan tutuklama tedbirinin doğrudan birey hürriyeti ile ilişkili olması sebebiyle, bu tedbirin işlemleri yapılırken titizlikle takip edilmesi gerekir. Bu bağlamda tutuklamanın AİHS m.5, Anayasamıza ve yasalarımıza mutabık şekilde uygulanmaması halinde mesnetsiz bir tutuklama mevzubahis olacaktır. Bu durum, CMK m.141 ve devamına göre bu tutuklama işlemine maruz kalan kişiye tazminat ödenmesini gündeme getirebileceği gibi,¹⁵⁷ bireysel başvuru yoluyla AYM ve AİHM'e de gidilebilir. AYM ve AİHM'e başvuru

¹⁵⁵ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, Ceza Özel Hukuku, s.245.

¹⁵⁶ MACOVEJ, s.30.

¹⁵⁷ KATOĞLU, s.31.

süresinin haksız bir tutuklamanın gerçekleşmesinden itibaren işleyecektir. Aksi takdirde AİHS m.35 gereği başvuru reddedilir.¹⁵⁸

Anayasa Mahkemesi de tutuklama tedbirinin hukuka aykırı olduğu, tutukluluğun yasada belirtilen makul ve azami süreyi geçtiği iddialarıyla ilgili olarak CMK m.141 ve devamında düzenlenen hükümler sonucunda haksız tutuklamaya uğrayan kişilerin tazminat davası açma hakkının bireysel başvuru yapılmadan başvuru yapılması gerekli olan etkili bir hukuk yolu olduğuna karar vermektedir.¹⁵⁹ Yine Anayasa Mahkemesi, tutuklandıktan sonra beraat kararı verilen veya hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar çıkan şüpheliler açısından da bu aşamanın bireysel başvuru öncesinde gidilmesi gereken hukuk yolu olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁰

Kişinin hakkında kamu davası açılmamışsa yahut açılmış olup suçsuz bulunduğu için açılan kamu davası düşmüşse tutukluluk tedbirini devam ettirmenin hiçbir anlamı bulunmaz. AİHM, böyle zamanlarda kişiyi özgür kılmanın biraz vakit gerektireceğine karar verse de, geçecek olan bu vaktin muhakkak asgari oranda olması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁶¹ Kişiler beraat hükümlerine rağmen tutulmaya devam edilmişse, sadece AİHS m.5 değil, ayrıca AİHS m.6 ihlali de gerçekleşmiş olur.

Kişiyi özgürlüğünden yoksun kılmayı haklı kılan sebepler makul şüphe, kaçma şüphesi ve suçun önlenmesidir. Bu sebeple şüpheye karine oluşturan herhangi bir kavram, bilgi veya olgu olmaksızın kişilerin tutuklanması haksız ve keyfi tutuklamayı doğurur. Ayrıca şüphe kamu davası yürütmeyi gerek kılacak bir safhaya gelmiş olmasa da olur. Olayın bütün yönleriyle aydınlatılmış olmasına gerek yoktur. Tutuklama koruma tedbirine mesnet oluşturan olguların belirli bir kesinliğe ulaşmış olması yeterli ve gereklidir. Bir kademedен sonra şüphe, tek başına tutukluluğun devamını sağlamak için yeterli olmayıp, yargılamayı gerçekleştiren makamlar

¹⁵⁸ GÜLTAŞ, Veysel, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Işığında Tutuklama ve Kanun Yolları, 7. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara 2024, s.490.

¹⁵⁹ ARTUÇ, Mustafa, Hüküm Kurma Sanatı, Ankara 2020, s.255.

¹⁶⁰ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, Ceza Özel Hukuku, s.253.

¹⁶¹ AİHM ,Labita-İtalya, T.6/4/2000, Başvuru No. 26772/95, paragraf 131.

tutukluluğun devamı için makul ve yeterli sebepler ortaya koymalı ve yargılama sürecini dikkatle yürütmelidirler.¹⁶²

AİHM içtihatlarına göre tutuklama tedbirinin şartlarını genel şekilde incelemek gerekirse; somut vakıalara mesnet olarak, saklanma veya kaçma durumlarının hali gerekçe gösterilecek biçimde açıklanmak mecburiyetindedir. CMK m.101/1'e göre tutuklama koruma tedbiri istem talebinde muhakkak gerekçe gösterilir ve bir diğer koruma tedbiri adli kontrolün orantısız olacağını gösteren hukuki ve fiili sebepler belirtilir.¹⁶³

Anayasa Mahkemesi de AİHM ile benzer ilkeleri benimsemiştir. Tutuklamaya kuvvetli belirti olmasının yanında ayrıca şüphelilerin saklanmalarını ve ele geçirilebilecek delilleri karartmalarının önüne geçebilmek gayesiyle uygulanabilir. Başlangıçta bu sebeplerin varlığı yeterli gelse de belli bir zaman geçtikten sonra dahi bu nedenlerin varlığının ortadan kalkmadığı ve bu durumun gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi zorunludur. Belirtilen gerekçelerin tedbirle bağlantılı ve yeterli olması zorunludur. Tutuklulukta geçirilen sürenin makul olup olmadığı genel bir ilkeye göre belirlenemez. Her davanın kendine özgü özellikleri dikkate alınmalıdır. Tutukluluk halinin devamı yalnızca masumiyet karinesine karşın kişilerin özgürlüğüne üstün gelen bir kamu faydası olduğu hallerde haklı bulunabilir. AY m.19/7'ye ilişkin olarak tutukluluğa itiraza yönelik kararların gerekçelerine bakılmalı ve kararların itiraz edilmesinde eklenen bilgi ve belgeler dahilinde yeterli şekilde gerekçelendirilip gerekçelendirilmediğine bakılmalıdır.¹⁶⁴

Bir koruma tedbiri olan tutuklama için sağlanması gereken tüm şartların olması sebebiyle kişi tutuklanmış dahi olsa, AİHS, bu yöntemle özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiye bir takım haklar getirmiştir. Kişilere tanınan bu haklara uyulmaması durumları AİHS m.5'in ihlalini oluşturabilir. Bu hakları kısaca sayarsak,

-Tutuklamanın sebepleri ve suçun isnadı hakkında sanığa hemen bilgi verilmesi,

¹⁶² MACOVEİ, s.45.

¹⁶³ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, Ceza Özel Hukuku, s.255.

¹⁶⁴ TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, Ceza Özel Hukuku, s.261.

- Sanıkların azami zamanda mahkeme veya hakim önüne çıkarılması ve tutukluluk halinin kanunda belirtilen sürelerle uygun olması,
- Sanıklar hakkında uygulanan yakalama ve tutuklamanın yasaya aykırı olmadığının incelenmesi için yargı yoluna başvurma hakkı
- Sanığın yakınlarına durumunun bildirilmesi
- AİHS'ne aykırı olarak tutuklanan ve yakalanan kişilere tazminat ödenmesidir.¹⁶⁵

AİHM'de değerlendirilen kişilerin özgürlük ve güvenlik haklarına yönelik koruma tedbirleri için içtihat örnekleri verecek olursak, Letellier v. Fransa, 12369/86, 26/06/1991 tarihli AİHM kararı, kefaletle serbest bırakılması değerlendirilmiştir. Tutukluluğun devamı için tek sebep şüphelinin kaçmasına yönelik ise, bu durumda şüphelinin depozito ödeyerek serbest bırakılmasına karar verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Mamedova v. Rusya, 7064/05, 01/06/2006 tarihli AİHM kararı, kefaletle salıverilmesini ya da şehirden ayrılmamak şartıyla salıverilmesinin değerlendirilmeyişini vurgulamaktadır. Önemle belirtmek gerekirse, Yeni CMK'da çok açık biçimde tutuklama koruma tedbirinden önce daha ağır olmayan diğer koruma tedbirlerinin değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Mancini v. İtalya, 44955/98, 02/08/2001 tarihli AİHM kararı, AİHS m.5 uyarınca neticeleri ve uygulanma şekli değerlendirildiğinde tutuklu bırakılması ya da ev hapsi verilmesinin farkı bulunmadığını değerlendirmektedir. Schmid v. Avusturya, 10670/83, 09/07/1985 tarihli AİHM kararı, Başvuru sahibi tutukluluk durumunun sona erdiğini ancak salıverilmesindeki kefalet şartlarının ülkeden ayrılmaması gerektiği ve seyahat belgelerinin de teslim edilmemesi olduğundan, ülke içerisinde de seyahat edebilme hakkının engellenmiş olduğundan bahisle AİHM'e başvurmuştur. Komisyona göre, 4 nolu Protokolün 2.maddesinin 3.paragrafına göre izin verilen sınırlamaların, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin m.5 3.paragrafının son cümlesiyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Başvuran kişi mahkeme önüne çıkartılmadan mahkeme önü güvenceleri uygulanmıştır. Komisyonun düşüncesine göre başvuru sahibine verilen kefaletleri maddi güvencelerle kısıtlı olmasına bir engel bulunmamaktadır. Yine mevcut koşullarda güvence koşullarının, başvuranın ikamet

¹⁶⁵ MACOVEİ, s.84 vd.

tercihinin yurt dışı veyahut yurt içinde yolculuk yapma hürriyetinin sınırlandırılmış olması şekliyle suçun önlenmesi için gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu itibarla 4 nolu protokolün 2.maddesinin 3.paragrafını kapsamaktadır. Mansur v. Türkiye, 08/06/1995 tarihli AİHM kararı, Komisyona göre şüphelinin kaçma tehlikesinin sadece cezanın ağırlığına göre değerlendirmenin doğru olmayacağı, bu durumun başka birçok unsurla değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. O'Hara v. Birleşik Krallık, 16/10/2001 tarihli AİHM kararı, başvuru sahibinin salıverilmeden önce altı gün on üç saat gözaltında tutulduğu ve başvuru sahibini olması gereken saatten önce mahkemenin huzuruna çıkartılmadığının tespit edildiği, bu itibarla AİHS m.5 uyarınca ihlalin olduğunu tespit etmektedir.

2.9. Tutuklamanın Kişiler Üzerindeki Etkisi

Tutuklamanın koruma tedbiri olmasına rağmen, şüpheli/ sanık için infazı gerçekleşmekte olan hapis cezasından daha derin yükler meydana getirmektedir.⁹³ Bu durumun en büyük nedeni ise şüpheli/ sanığın içerisine düştüğü belirsizlik halidir. Kesinleşmiş bir hapis cezasında sanık kendisini bu duruma hazırlamıştır. Çünkü artık cezaevinde ne kadar zaman kalacağını bilerek henüz infazı başlamadan işini, ailesini ve sosyal çevresini bu duruma göre hazırlayabilmektedir. Ancak tutuklama kararı söz konusu olduğunda bu durum geçerli olmayabilmektedir.

Tutuklama kararı ile şüpheli/ sanık sosyal çevresinde de dışlanma ile karşı karşıya gelebilmekte ve saygınlığını kaybetmesine yol açabilmektedir. Şüpheli/ sanığın tutuklanması ile ailesinin ve sosyal çevresinin kendisini suçlu göreceği hissine kapılır.¹⁶⁶

Aynı zamanda şüpheli/ sanığın savunması bakımından da tutuksuz yargılanan şüpheli/ sanığa göre daha avantajlı olmadığı söylenebilir. Tutuksuz yargılanan sanık, dışarıda davası ile ilgili delilleri toplayabilme imkanına sahip iken tutuklu şüpheli/ sanık için bu durum söz konusu değildir. Oysaki ceza muhakemesinde savunma mercii ile iddia mercii arasındaki orantının sağlanması gerekir.¹⁶⁷

2.10. Tutuklamanın Özel Halleri

¹⁶⁶ GÖLCÜKLÜ, s.13.

¹⁶⁷ GÖLCÜKLÜ, s.16.

Tutuklama kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin en derin kısıtlamayı koyan bir koruma tedbiri olmakla birlikte, CMK, kişi hürriyetine ilişkin farklı biçimlerdeki kısıtlamaları kapsayan düzenlenmelerde içermektedir. Bu başlık içerisinde, tutuklama gibi kişi hürriyetini kısıtlamasına rağmen, gaye, nitelik ve işlevleri itibarıyla tutuklamadan ayrılan durumlara kısaca değinilecek ve bu özgürlükten yoksun bırakmaların genel özellikleri ile tutuklama tedbirinden ayrıştıkları noktalar kısaca açıklanacaktır.

2.10.1. Duruşma Düzeninin Bozulması Halinde Tutuklama

CMK m.205 uyarınca duruşma devam ederken bir kişinin suç fiilini gerçekleştirmesi neticesinde mahkeme bu durumu tespit edecek bir tutanak düzenler. Düzenlenen tutanak ile ilgili makamlara gönderebileceği gibi lüzum görmesi durumunda şüphelinin tutuklanmasına da karar verebilmektedir. Ancak yine de CMK m.100 uyarınca tutuklamanın koşullarının gerçekleşmesi gerekmektedir aksi halde tutuklama hukuka aykırı olacaktır.¹⁶⁸

2.10.2. Şüpheli/Sanığın İade Edilmesi Halinde Tutuklama

Şüpheli/ sanığın iade sürecinde uluslararası işlemlerin uzun sürebilmesi nedeniyle kişilerin kaçmasının önüne geçebilmek gayesiyle yapılan tutuklamalardır. AİHM, geçici tutuklamada AİHS m.5'e uyulması gerektiğini belirtmektedir.¹⁶⁹ TCK'nın m.18/4 uyarınca geri istenen kişiler için yapılan taleplerin uygun görülmesi halinde, TCK'nın m.18/7 uyarınca CMK hükümlerine göre tutuklanabilmektedir.¹⁷⁰

2.10.3. 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu'nda Tutuklama

Kamu görevlileri görevle ilgili olarak kişilere kimlik sorduğunda, kimliklerini gizleyen kişiler hakkında Cumhuriyet savcısı gözaltına alabilir. Gerektiği hallerde de bu kişiler hakkında tutuklama kararı verilebilmektedir. Kabahatler Kanunu'na göre

¹⁶⁸ YILDIZ, Ali Kemal, Tutuklama Kararlarına Karşı Başvuru ve Denetim Yolları, BAÜHFD, S: 125-126, C:10, s.165.

¹⁶⁹ CAN, Sibel, İade Sürecinde Uygulanan Tutuklama Tedbirinin 6706 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, C: 18, S:51, 2023, s.123 vd.

¹⁷⁰ SILVA/ STANGE/ YILDIZ, s.145.

yapılacak olan gözaltı ve tutuklamada CMK hükümlerine göre yapılmaktadır. Bu itibarla, kimliği belirlenememesi nedeniyle gözaltına alınan ya da tutuklanan kişilerin kimliğinin tespit edilmesi halinde derhal salıverilmesi gerekmektedir.¹⁷¹

2.10.4. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Tutuklama

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu m.4/A-9 uyarınca polisin kişileri durdurma ve kimlik sorma yetkileri bulunmaktadır. Polis tarafından durdurulan kişilerin durmaması ya da kimliklerini gizlemesi, saklaması hallerinde bu kişiler hakkında tutuklama kararı verilebilmektedir. 5271 sayılı CMK'na göre tutuklama yapılmaktadır.¹⁷²

2.11. Kişinin Ceza Ve İnfaz Aşamasındaki Sıfatları

Kişiler hakkında ceza muhakemesi suç şüphesi ile başlamaktadır. Bu süreç şüphenin kesin bir kararla neticelenmesine kadar devam etmektedir. Bu aşamalar devam ederken bu aşamalarda kişilerin aldıkları sıfatları değişmektedir. Bu başlık içerisinde kısaca kişilerin bu aşamalardaki sıfatları olan tutuklu, hükmen tutuklu, hükümlü ve hükümlü terimleri kısaca anlatılacaktır.

2.11.1. Tutuklu

Soruşturma veya kovuşturma evresinde, sulh ceza hakimliği tarafından veya yargılandığı ceza mahkemesince hakkında tutukluluk kararı verilerek, kapalı infaz kurumuna gönderilen kişiye 'tutuklu' denir. Diğer bir ifadeyle, hakkında henüz ceza verilmemiş ve yargılaması devam eden kişidir. Hakkında ceza mahkemesi tarafından ceza verilmemiş, cezaevinin tutukluların bulunduğu kısımda bulundurulmuş kişilere de denir.¹⁷³

Tutuklama kararı verilerek tutma fiilinin gerçekleştirildiği şüpheli/ sanığa tutuklu denilmektedir. İsnat edilen suçun henüz mahkeme tarafından kesin hükümle karar verilmemiş olması nedeniyle kişilerin masumiyet karinesi korunmalıdır.

¹⁷¹ YILDIZ, s.166.

¹⁷² YILDIZ, s.163.

¹⁷³ ATALAY, Osman, İnfaz Hukuku ve İlamların İnfazı, 2. Baskı, Türkiye Adalet Akademisi Yayını, Ankara 2021, s.12.

Kişilerin hürriyetine derin bir tedbir olması nedeniyle mutlaka gerekçeli olacak şekilde mahkeme tarafından karar verilmelidir. Ceza muhakemesinde tutuklama ile amaçlanan, muhakeme aşamasının hızlı ve sistemli bir şekilde yürütülmesi, delillere hızlı bir şekilde ulaşılmasıdır. Ancak zaman zaman tutuklamanın amaçları arasında infazın yerine getirilebilmesi de sayılmaktadır. Bu durum oldukça sakıncalıdır. Çünkü tutuklama bir koruma tedbiridir, ceza ve ceza yerine geçemez.¹⁷⁴ Bu durum kişiler hakkında telafisi güç zararlar doğmasına neden olabilecektir.

2.11.2. Hükmen Tutuklu

Yargılaması devam ederken tutuklu olmayıp, ceza mahkemesi tarafından son kararın verileceği duruşmada kişi hakkında hem ceza hükmü hem de tutuklanan kişiye ‘*hükmen tutuklu*’ denir.¹⁷⁵ Diğer bir ifadeyle, hüküm verilirken birlikte tutuklama kararı verilen kişiye denir. Hükmen tutuklu kişinin cezası kesinleşince hükümlü sıfatını alır.¹⁷⁶ Bu kavram uygulamada ortaya çıkan bir kavramdır. Mevzuatımızda bu kavrama yer verilmemiştir. Sanık hakkında hüküm verildikten sonra sanığın artık hükmen tutuklu olması nedeniyle tutukluluk sürelerinin burada duracağı belirtilmektedir. Bu nedenle sanığın tutukluluğun devamı veyahut hükümle birlikte tutuklanması durumunda itiraz hakkını nasıl ne şekilde yapacağı sorusunu ortaya çıkarmaktadır.¹⁷⁷ Ancak sanığın itiraz hakkı kısıtlanmadan ceza muhakemesinin devam ettiği sürece bulunmaktadır. Kararı veren mahkemeye bir dilekçe ile dahi itirazını yapabilmektedir. Mahkeme kendisi bu itirazı değerlendirmektedir ve mahkemenin yetkisi olmasa dahi itirazı yetkili olan mahkemeye göndermektedir. Doktrince tartışmalı bir konudur. Nedeni ise hürriyetin kısıtlanmasının nedeni sanığa verilen mahkumiyet kararı değil tutuklama kararı olduğudur. Bu itibarla, doktrin bu kişilerin hukuki statülerinin tutuklu olduğunu değerlendirmektedir.

¹⁷⁴ ÖZEN, Z. İnci, Tutukluluk ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar, *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 25, Ağustos 2014, s.105.

¹⁷⁵ ÖZYÜKSEL, Özgün, “Hükme Bağlı Tutma” Kavramının Türk Hukuku Bakımından Eleştirisi ve Bu Kavramın Benimsendiği Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığının Tahlili, C:12, S:23, 2024, s.109 vd.

¹⁷⁶ ATALAY, s.12; ŞAHİN, Cumhur/ ÖZGENÇ, İzzet, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara 2024, s.34 vd.

¹⁷⁷ ÖZEN, İnci, Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar, s. 104 vd.

İlk adli yargı tarafından karar verilmesinin ardından gidilen istinaf ve temyiz aşamasında da kişinin hukuki sıfatı tutukludur. Mevzuata göre de bu kişinin hukuki statüsü tutukludur. Başka bir sıfat kullanmamıştır. Bu itibarla, uygulamada sanığın hukuki statüsünün hükümlü yapılması çelişkiye neden olmaktadır. Tutuklama peşinen çektirilen bir ceza değil tedbirdir.¹⁷⁸

CMK m.104/3 gereğince:“*Dosya bölge adliye mahkemesine veya Yargıtay’a geldiğinde salıverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca (YCGK) dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re’sen de verilebilir.*” Bu itibarla her ne kadar mevzuatımızda bu statüye açık şekilde yer verilmemiş ise de bu madde hükmü gereğince hükmen tutukluluğu kabul etmektedir.

Sonuç olarak doktrindeki tartışmaya göre hükmen tutukluluk statüsünde olan sanığın henüz dosyası Yargıtay’a ulaşmadığı süreçte serbest bırakılma taleplerinin değerlendirilmesinin ilk derece mahkemesi tarafından yapılması gerektiği ve bu sürenin 30 günü aşmaması gerektiğidir.

2.11.3. Hükümözlü

Kapalı infaz kurumlarında tutuklu olan kişiler, hakkında ceza mahkemesi tarafından hüküm verilmiş ancak henüz kişinin cezası kesinleşmemiş kişiye ‘*hükümözlü*’ denir. Hakkında hüküm kurulmuş ancak dosyası istinaf veya temyiz makamında bulunan, cezası kesinleşmemiş kişiye de hükümözlü denir. Hükümözlünün cezası kesinleşince hükümlü sıfatını alır.¹⁷⁹

2.11.4. Hükümlü

Ceza mahkemesi tarafından yapılan yargılama neticesinde hakkında verilen mahkumiyet cezası kesinleşmiş, infaz evresinde bulunan kişiye ‘*hükümlü*’ denir. Diğer bir ifadeyle, cezası kesinleşmiş olan kişinin cezasını infaz etmek üzere İnfaz savcılığınca açık veya kapalı infaz kurumuna alınan kişiye de ‘*hükümlü*’ denir.

¹⁷⁸ ÖZEN, Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar, s. 107 vd.

¹⁷⁹ ATALAY, s.12 vd.

Hükmen tutuklu veya hükümlü kişilerin cezası kesinleşince hükümlü sıfatını alırlar ve buldukları tutuklu koşullarından hükümlü koşullarına alınırlar.¹⁸⁰

İKİNCİ BÖLÜM

TUTUKLAMANIN KOŞULLARI VE UYGULANMASI

1. Genel Olarak

Türkiye'de ceza muhakemesi hukukunda tutuklama, adalet sisteminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Ancak, bireylerin hak ve hürriyetlerinin korunmaya alınması, adil yargılamanın sağlanması için tutuklama süreçlerinin dikkatlice yönetilmesi gerekmektedir. Tutuklama uygulamalarının toplumsal, psikolojik ve suçlarla mücadele üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak, hukuki reformların yapılması hedeflenmektedir. Bu şekilde, tutuklamaların daha adil, etkin ve hukuki güvencelere dayalı bir süreç olarak işlenmesi amaçlanmaktadır.¹⁸¹

Tutuklama, suç işlediği şüphesiyle yakalanan veya soruşturma aşamasında olan kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanması açısından önemli bir adli işlemdir. Ancak, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma, adil bir yargılama süreci sağlama, toplumsal algı ve güveni artırma gibi temel hedefler göz önünde bulundurularak tutuklama uygulamalarında iyileştirmeler yapılması önemlidir.¹⁸²

Tutuklama koruma tedbirine CMK m.100 vd. yer verilmiştir. Bilindiği gibi tutuklama bireylerin özgürlüğünü sınırlandırması sebebiyle oldukça derin bir koruma tedbiri olup istisnai durumlarda uygulanması gereken bir tedbir türüdür. CMK'da tutuklama koruma tedbirine müracaat edilmesi sıkı koşullara tabiidir. Yakalamanın olabilmesi için tutuklama şartlarının vuku bulmasının gerektiği, yakalamayı yerine

¹⁸⁰ ATALAY, s.13; ŞAHİN Cumhur/ ÖZGENÇ İzzet, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara 2024, s.41.

¹⁸¹ ÖZTÜRK/ EKER KAZANCI/ SOYER GÜLEÇ, s.76.

¹⁸² YENİSEY/ NUHOĞLU, s.343.

getirecek kolluk tarafınca hukuka uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.¹⁸³

5271 sayılı CMK'da en önemli koruma tedbiri olan tutuklama tedbirinin CMK ve Anayasa'da tanımlanmadığı görülmektedir.

Hukuki niteliği yönünden tutuklama; kuvvetli suç şüphesi altındaki bir kişinin suçluluğu hakkında kesinleşmiş bir karar bulunmaksızın kanunda öngörülen şartların gerçekleşmesiyle soruşturma veya kovuşturma aşamasında kişi özgürlüğünün hakim kararıyla belirli bir süre kısıtlanmasını ifade eder.¹⁸⁴ Yani tutuklama yargılamanın sağlıklı ve hızlı yapılabilirliğini sağlamak için bir araçtır.¹⁸⁵

Kişi özgürlüğüne yönelik ağır bir müdahale olması itibarıyla tutuklama şartları Anayasa ve CMK'da ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş ayrıca uluslararası mevzuatta da yerini almıştır. AİHS m.5 doğrudan tutuklama koruma tedbiri ile ilgilidir.¹⁸⁶

Tutuklama koruma tedbirinin doğrudan doğruya kişi özgürlüğüne ağır tedbir getirmesi nedeniyle insanlık tarihi süresince yapılan hak arama sonucu olan bildirelerde de korunmaya çalışılmıştır. Örneğin, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum m.39, 1679 tarihli Habeas Corpus Act, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi m.9, 1967 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Milletlerarası Sözleşme m.9, 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme m.5.¹⁸⁷

Bazı uluslararası belge ve sözleşmelerde de tutuklama önemle düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin m.9 uyarınca hiç kimsenin keyfi biçimde tutuklanamayacağı, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin m.9/1 uyarınca tutuklamanın hangi şartlarda nasıl yapılacağı, AİHS'nin m.5 uyarınca ise kanunlara aykırı usullerde tutuklanamayacağı düzenlenmektedir.¹⁸⁸

¹⁸³ Ceza Hukuku Uygulamaları Savcılık Uygulamaları, Ankara 2020, s.108.

¹⁸⁴ KARAKEHYA, s.100.

¹⁸⁵ KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.774.

¹⁸⁶ ÖZTÜRK/ EKER KAZANCI/ SOYER GÜLEÇ, s.76.

¹⁸⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları, s.8.

¹⁸⁸ SILVA/ STANGE/ YILDIZ, s.124 vd.

Bir koruma tedbiri olarak tutuklama tedbirinden beklenen amaç, şüpheli/sanığın yargılamada hazır bulunması yani kaçmasının önlenmesi ve verilecek hükmün infazının sağlanmasıdır. Bunun yanında delillerin yok edilmesi, karartılması ve tanıkların baskı altında kalmasının önlenmesi de diğer amaçlar olarak ifade edilebilir.¹⁸⁹

Tutuklama, özgürlüğü kısıtlayıcı bir tedbir olması itibarıyla dikkatli ve özenli uygulanması gerekmektedir. Tıpkı diğer koruma tedbirlerinde olduğu gibi bir araç olduğu, kişisel olarak uygulanabileceği ve ölçülü olması gerektiği de unutulmamalıdır. Geçicilik ve görünüşte haklılık ise nazara alınması gereken diğer özelliklerdir.

Tedbirin niteliği gereği ve uygulamasının özenli yapılmasını sağlamak için aynı zamanda CMK m.141 uyarınca tazminat kapsamına konu tedbirlerin arasında olduğu da belirtilmelidir.¹⁹⁰

2. Tutuklamanın Koşulları

Tutuklamanın şartları CMK'da sıkı bir şekilde düzenlenmiştir. Tutuksuz yargılama asıl olup, şartları bulunsa dahi tutuklamanın uygulanması mutlak zorunluluğa dayanan bir tedbir olmadığı bilinmelidir. Bu durum, uygulamada da gözetilmelidir. Bu koşullar; kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller, tutuklama nedeni, kaçma şüphesi, delillerin karartılması, katalog suçların varlığı, tutuklamanın ölçülü olması, tutuklama yasağının bulunmaması, muhakeme engelini bulunmaması, şüpheli/sanığa güvence belgesinin verilmemiş olunması, hakim veya mahkeme kararının bulunması, tutuklama talebi ve şüpheli/sanığın hakim önüne çıkartılması ve tutuklama kararıdır. Bu başlık içerisinde bu koşullar tek tek anlatılacaktır.

2.1. Genel Olarak

Tutuklama nedenleri kanunda sınırlı bir şekilde düzenlenmiş olup, kıyas yolu ile genişletilebilmesi, mümkün değildir. Dolayısıyla, kuvvetli belirti ya da olgu bu

¹⁸⁹ YURTCAN, Erdenur/ İRTİŞ, Begüm, Ceza Avukatının El Kitabı, 23. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s.287.

¹⁹⁰ ŞAHBAZ, İbrahim, 'Hukukumuzda Tutuklama Koşulları ve Adli Kontrol', Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri, Ankara 2013, s.74.

tedbir için yeterli olmaz muhakkak kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin varlığı gerekmektedir. Tutuklama koruma tedbir kararı uygulanabilmesi için somut olayda mutlaka kuvvetli suç şüphesini meydana çıkaran somut deliller ve tutuklama nedenlerinden en az birinin olması gerekmektedir.

Kuvvetli suç şüphesi bulunsa dahi tutuklama için zorunluluk bulunup bulunmadığı hususunda hakimin takdir yetkisi öne çıkmaktadır. Katalog suçlar olarak adlandırılan suçlarda bile hakim veya mahkeme, şüpheli/ sanığın kaçma şüphesi ile delilleri ortadan kaldırma ihtimalinin bulunup bulunmadığını inceleyip gerekçelendirmek durumundadır.¹⁹¹

Burada en önemli husus, şüpheli/ sanığın muhakemesi neticesinde mahkumiyet alma olasılığının ağırlığı değil, suçu işlediğine ilişkin şüphenin yoğunluğudur. İsnadın yüksekliğine rağmen, suç isnadına konu eylemi gerçekleştirdiği hususunda tereddütler olması ve şüphenin yoğun olmaması durumunda kişi hakkında sadece bu nedene dayalı tutuklama kararı verilemez.

Kuvvetli suç şüphesinin aranmasındaki amaç, ortaya çıkan somut deliller sonucu şüpheli/ sanığın yasa dışı suç olacak şekilde ifade edilmiş fiili işlediğinin veya bu fiile iştirak ettiğinin anlaşılmasıdır. En belirgin örneği, kişinin suçüstü halinde yakalanmasıdır.¹⁹²

Kuvvetli suç şüphesini ortaya koyan deliller olayın özelliğine göre farklılıklar göstermekle birlikte; müşteki ve tanık beyanları, müşteki veya mağdura ait adli rapor, uzman incelemesi raporu, ele geçen suç aleti, suçta kullanılan veya suça konu eşyalara ilişkin ekspertiz ve Adli Tıp Kurumu raporları, olay yerinden veya suç aletinden elde edilen parmak izi, genetik ve moleküler inceleme sonuçları, müşteki veya şüpheliye ait cihazlardan elde edilen dijital veriler, kamera kayıtları ve mobese, kişinin suç fiilini gerçekleştirirken görülmesi, suçun gerçekleştiği alandan suç eylemini gerçekleştirdiğini gösteren delillerle birlikte kaçarken görülmesi, suçun hemen sonrasında suç delilleri ile birlikte yakalanması, hayatın olağan akışına uygun ve tevil suretiyle ikrar, olay yerinden elde edilen kan izleri, saç ve tükürük gibi

¹⁹¹ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.94.

¹⁹² KOPARAN, Mehmet Reşat, Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama, TBB Dergisi, Sayı:65, s.158.

örneklerin başka delillerle örtüşmesi, teknik ve fiziki takip neticesi ele geçen görüntü ve ses kayıtları yoğun suç şüphesini gösteren olgulardır.¹⁹³

Ancak, hayatın olağan akışına uygun olmayan soyut ikrar, şüphelinin geçmiş hayatı, daha öncesinde işlediği suçları birden fazla kez işlemesi, farklı bir delil bulunmadan müşteki, tanık ve mağdur beyanı ile tutuklama kararı verilirken dikkat edilmesi gerekmektedir. Maddi verilerle desteklenmeyen telefon dinlemeleri, tape kayıtları, HTS raporları, sadece gizli tanık beyanları veya soyut ihbarlardan ibaret ise kendi başlarına yoğun suç şüphesini ortaya koyan olgular olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir.

Öte yandan işlenen suçun kanunda karşılığı olan cezanın ağırlığı tek başına tutuklama kararı verilebilmesi bakımından belirleyici olamaz. Mutlaka suçun şüpheli/ sanık tarafından işlendiğine dair somut deliller bulunmalıdır.

2.2. Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığını Gösteren Somut Deliller

Kişi hakkında *'yeterli şüphe'* kriteri ile kamu davası açılabilmesi mümkün olduğu halde, tutuklama için kuvvetli suç şüphesini ortaya koyan somut delil kriteri öngörülmüştür.

Kanun koyucunun esasta tutuklama koruma tedbirine ilişkin iradesini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle 7188 sayılı Kanunla CMK m.102 ile yapılan yenilemeyle soruşturma aşamasında öngörülen tutuklama sürelerinin bu hususu pekiştirdiği ifade edilebilir.

Dolayısıyla tutuklama ve tutukluluğun devamına yönelik verilecek kararlarda Kanun metninin tekrarından ziyade yoğun suç şüphesini ortaya çıkaran delillerin neler olduğunun kararda gösterilmesi zorunluluğu yerine getirilmelidir.¹⁹⁴

2.3. Tutuklama Nedeni

CMK m.100/2 uyarınca tutuklama nedeni olabilecek durumlar sıralanmıştır. Tutuklama tedbiri ile delillerin korunması, şüpheli/ sanığın muhakeme sırasında

¹⁹³ ŞİRİN, Osman, Türkiye'de Tutuklama Uygulamaları ve Tutuklamada Savunmanın Rolü, BAÜHFD, C:10, S:125-126, 2020, s.143; ASLAN, Ahmet, Cumhuriyet Savcısı ve Soruşturma, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s.85.

¹⁹⁴ EREL, s.51 vd.

müşteki, mağdur, tanık veya başka kişiler üzerinde baskı kurması, saklanması veya kaçmasının engellenmesi amaçlanmaktadır. Tutuklama nedenleri bu amaçlar gözetilerek belirlenmiştir.

Mukayeseli hukuka ve AİHM içtihatlarına bakıldığında hukukumuzda yer almayan tutuklama nedenlerinin kabul edildiği görülmektedir. Örneğin suç eyleminin toplumda infial yaratması, şüpheli/ sanığın tekrar suç işlemesinin önlenmesi ya da suçun devamının önlenmesi gibi tutuklama nedenlerine yer verilmektedir. Bu sayılan nedenler ulusal hukukumuzda yer almamaktadır. Bu nedenlere dayanılarak tutuklama kararı verilmemesi gerekmektedir. Cumhuriyet savcısı, dosyada somut olaya yönelik kanuni düzenlemeleri olduğu gibi uygulamalıdır. Yani ihtiyaç duyulmadığı halde toplum vicdanını rahatlatmak adına şüphelinin tutuklanmasını istem yapmamalıdır. Cumhuriyet savcısı tarafından bu istem yapılırsa dahi sulh ceza hakimi bu istemi reddetmelidir ve şüphelinin derhal salıverilmesine karar vermelidir.

2.3.1. Kaçma Şüphesi

Şüpheli/ sanığın saklanması, kaçması veya kaçacağı şüphesini gösteren somut vakıaların olması durumunda tutuklama sebebi var sayılmaktadır. Örneğin; suç olan fiilin işlenmesi ardından suç yerinin veya konutunun terk edilmesi, kişinin bulunabileceği alanlarda arandığında olmaması, şüpheli/ sanığın yakalandığı anda üzerinde yurt dışına çıkmak veya yurt içinde kendisine ulaşılmamasına imkan sağlayan hazırlıklar halinde bulunduğunu gösteren belgelerin pasaport, uçak bileti vb. çıkması, beyan edilmeksizin konutunu değiştirmesi, bankadan olağan dışı fazla para çekilmesi, ülkesi ile olan bağının yoğun olmaması, sahte kimlik kullanması gibi hususlar bu şüpheyeye esas somut olgular olarak değerlendirilebilir.¹⁹⁵

Kaçma şüphesinin yurt içi veya yurt dışı olması bakımından bir ayrım bulunmamaktadır. Keza, yukarıda da belirtildiği gibi ceza miktarı tek başına bir tutuklama nedeni değildir. Bu sebeple, sadece beklenen hapis cezasının yüksekliği, suçun vasıf ve durumu gibi soyut gerekçelerle tutuklama kararı verilemeyeceği

¹⁹⁵ CENTEL/ ZAFER, s.209.

gözetilerek kaçma şüphesi mutlaka şüpheyi doğuran somut olgu ve olaylara dayandırılmalıdır.¹⁹⁶

Olayın özelliğine göre değişebilmekle birlikte, şüpheli/ sanığın, suçtan sonra suç yerini veya konutunu terk ederek ayrılması, her zaman bulunabileceği yerlerde arandığında bulunmaması gibi hallerde kaçma şüphesinin mevcut olduğu kabul edilebilir. YCGK'nun 29/09/1980 tarih, 1980/1-215. E sayılı kararında, olayın ardından olay yerini terk eden şüphelilerin aslında adaletten değil, karşı tarafın intikam alması duygusundan kaçtıklarından bahsetmektedir.¹⁹⁷

Kaçma veya saklanma niteliğinde olmamakla birlikte bazı olguların varlığı halinde de kaçma şüphesinin oluşabileceği ihtimal dahilindedir.¹⁹⁸ Örneğin, kişinin sahte kimlikle araç kiralaması, uçak veya otobüs bileti alması, gerekmediği halde bankadan büyük miktarda para çekmesi gibi.¹⁹⁹

2.3.2. Delillerin Karartılması

Bu başlık içerisinde kısaca delillerin yok edilmesi, gizlenmesi veya değiştirilmesi ve tanık, mağdur, başkaları üzerinde baskı kurularak delillerin karartılmasına yönelik eylemler anlatılacaktır.

2.3.2.1. Delillerin Yok Edilmesi, Gizlenmesi veya Değiştirilmesi

Suç delillerinin korunması amacı ile tutuklama kararı verilebilir. Hakim veya mahkeme bu sebebe yönelik olacak şekilde uygulayacağı tutuklama koruma tedbiri kararında olguları tespit edip gerekçelendirmek zorundadır. Örneğin; bazı delillerin ortadan kaldırılmış olması gibi, tanık, mağdur veya bilirkişinin açıklama veya

¹⁹⁶ SÜRÜCÜ, A. Sinan, Ceza Muhakemesi Kanunu Avukat Şerhi, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s.139.

¹⁹⁷ CANOĞLU, Veysel Candan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Gizli Koruma Tedbirleri, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s.60.

¹⁹⁸ CENTEL, s.43; PAEFFGEN, s.285.

¹⁹⁹ ŞENTUNA, Mustafa Tarık, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama ve Adli Kontrol, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Haziran, Ankara 2022, s.40; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.467.

işlemlerini etkilemeye ilişkin eylemler veya bu kişiler üzerinde baskı kurması da delillerin karartılması şüphesinin olduğu yönünde kabul edilebilir.²⁰⁰

Delillere yönelik hareketin şüpheli/ sanık tarafınca bizzat uygulanması zorunlu olmayıp, olayın özelliğine göre üçüncü kişiler aracılığı ile gerçekleştirilen fiiller bakımından da bu sonuca ulaşılabilir.²⁰¹

Ayırıcı bir diğer husus, fiilin sadece var olan delillere yönelik olma zorunluluğunun bulunmamasıdır. Bu anlamda, örneğin sahte delil üretilmesi de delillerin karartılması niteliğindedir.²⁰²

Olayların ispatlanması açısından önemli görüldüğü düşünülen tüm delillerin toplanması hallerinde delillerin yok edilmesi hususunda yoğun şüphe oluşturmazlar. Delilleri yok etme şüphesinin tutuklama sebebi olarak sayılabilmesi için şüpheli/ sanığın soyut olacak şekilde delilleri yok edebileceği ihtimali değil, delillerin yok edilme tehlikesinin somut olarak meydana çıkmış olması gerekmektedir.

Zira olayların ispatı açısından önemli görülen tüm delillerin toplanması durumlarında, delillerin yok edilmesinden bahsedilemeyeceğinden bu sebebe yönelik tutuklama kararı verilmemesi gerekmektedir. İlk başta bu nedene dayalı tutuklama kararı çıktıktan sonra, bu nedene dayalı delillerin toplanıp muhafaza edilmesi sonrasında tutukluluk halinin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aksi takdirde tutuklama işlemi hukuka aykırı hale gelecektir. Örneğin, 6136 sayılı Kanun'a muhalefet suçunda suça konu silahlar üzerinde ekspertiz raporunun alınmamış olması nedenine dayanılması halinde, bu raporun ikmali; kasten yaralama suçunda kesin raporun alınmamış olması nedenine dayanılması halinde, kati adli raporun aldırılmış olması halinde, tutuklama nedenine dayalı hususlar yerine getirilmiş olacağından, tutuklamayı gerektirir başka bir neden yok ise bu nedene dayalı olarak tutuklama veya tutukluluk halinin devamına karar verilemeyecektir. Aksi durumda sadece bir hukuka aykırılık hali değil aynı zamanda bir mantık kuralı ihlal edilecektir.

Nihayet, delillerin toplanmasında gereken özen ve dikkatin gösterilmemesi nedeniyle yaşanacak gecikmeler kişilerin özgürlüğünden yoksun kılınmalarının

²⁰⁰ ŞENTUNA, s.45; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.467.

²⁰¹ CENTEL, s.51.

²⁰² ŞENTUNA, s.45.

gerekçesi olarak kabul edilmemelidir. Başka bir ifadeyle delillerin toplanmamış olması objektif bir takım güçlüklerden değil yetkili makamların ihmalinden kaynaklanıyorsa, bu ihmalin külfeti şüpheli/ sanık üzerine bırakılmamalıdır.

Maddedeki düzenlemeye göre şüpheli/ sanığın hareketleri,²⁰³

-Delilleri ortadan kaldırma, değiştirme veya saklama,

-Tanık, müşteki, mağdur, bilirkişi veya başka kişiler üzerinde baskı kurulması,

Hususları yoğun şüphe oluşturuyorsa tutuklama nedenlerinin meydana geldiği kabul edilmektedir.

Soruşturma aşamasının bitmemiş olması, suça iştirak edenlerin kaçak olması, dinlenmemiş olan önemli tanıkların bulunması, suçtan etkilenen kişiye henüz ulaşılamamış olması durumları, delillerin karartılması hususunda yoğun şüphe oluşturmaz. Delillerin karartılması şüphesi oluşabilmesi için, soyut olarak delilleri ortadan kaldıracı olası değil, bir delilin karartılması tehlikesinin somut olarak görülmüş olması gerekir ve o süreçte tutuklama nedeni var sayılır.

2.3.2.2. Tanık, Mağdur veya Başkaları Üzerinde Baskı Yapılması

Tanık, mağdur, müşteki, bilirkişi veya başka diğer kişiler üzerinde baskı kurulması da bir tutuklama nedenidir. Bu baskı girişiminin bertaraf edilmesi için tutuklama kararı zorunlu hale gelebilmektedir, ancak soyut baskı girişiminin olasılığı yeterli olmaz. Somut olan olgulara dayanan yoğun şüphe bulunmalıdır. Örneğin, şüpheli/ sanığın suça iştirak etmiş kişilerle görüşerek suçun tamamen üstlenilmesini istemesi gibi davranışlar da bu kapsamda değerlendirilebilecektir.²⁰⁴

Şüpheli/ sanık susma hakkını kullanması, suçlamayı reddetmesi veya soruşturma ve kovuşturmadan sorumlu kişilerle işbirliği halinde bulunmasının tutuklama nedeni olarak kabul edilmesi, Anayasa'nın m.38/5 uyarınca kimsenin

²⁰³ ŞENTUNA, s.46; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.467.

²⁰⁴ ÖZEN, s.65.

kendisini veya kanunda belirtilen yakınlarını suçlayıcı bir ifadeyle bulunmaya veya bu minvalde delil sunmaya zorlanamaması kuralına aykırıdır.

Kuşkusuz bu tutuklama nedenine dayalı kuvvetli şüphe olgusu da somut olaylara dayandırılmalıdır. Örneğin, şüphelinin bizzat kendisi veya yakınlarının mağdur veya tanıklar ile konuşarak baskı altına almaya çalışması gibi.²⁰⁵

Özellikle şikayet veya alınan ifadelerin hemen sonrasında mağdurun veya tanıkların dilekçe ile başvurarak ilk ifadelerinden tamamen ayrı beyanda bulunma hallerinde bu husus nazara alınabilecektir.²⁰⁶

2.3.3. Katalog Suçların Varlığı

CMK m.100/3 uyarınca tutuklama sebeplerinin varsayıldığı katalog suç listesi düzenlenmiştir. Böylece, TCK'da veya özel kanunlarda düzenlenen belli başlı suçlarda delillerin karartılması veya şüpheli/ sanığın kaçması, saklanma olasılığının bulunması karine olarak kabul edilmektedir.²⁰⁷

Yine de bu karine doğrudan bir tutuklama nedeni olarak değerlendirilmemelidir. Önemli olan, şüpheli/ sanığın eylemi işlediğine ilişkin kuvvetli şüphe nedeninin olmasıdır. Maddede açıkça kuvvetli şüphe nedenlerinin olması durumunda tutuklama nedeninin var kabul edilebileceği de açıkça hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla her olayda bu olgu öncelikle nazara alınmalıdır.²⁰⁸

Tutuklama tedbiri yönünden kanunda öngörülen katalog suç listesi CMK m.100/3 ile sınırlı olarak sayılmıştır. Buna göre, bu suçların işlendiği konusunda yoğun şüpheleri ortaya çıkması durumunda tutuklama sebebi var kabul edilebilmektedir.²⁰⁹

Uygulamada, katalog suçlarından herhangi biri işlendiğine yönelik kuvvetli şüphe nedenlerinin olması doğrudan tutuklama kararı sonucu şeklinde yorumlanmamalı, hukuk devleti ve orantılılık ilkeleri de gözetilerek, sayılan

²⁰⁵ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.377.

²⁰⁶ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.378.

²⁰⁷ KOPARAN, s.160.

²⁰⁸ ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAĞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.246.

²⁰⁹ KOPARAN, s.161.

suçlardan birisinin işlendiğine ilişkin yoğun şüphe nedenlerinin olması durumunda karar verilmektedir.²¹⁰

CMK m.100/3'de düzenlenen katalog suçlara yönelik bu düzenlemenin, kaçma veya delilleri yok etme şüphesi nedeniyle tutuklama kararı uygulanabilmesi durumunu yok etmeyeceği bilinmektedir. Yani şüpheli/ sanığın, kaçması veya delil karartma şüphesinin bulunduğu her durumda tutuklamaya başvurulabilecektir.

Önemle belirtmek gerekir ki; CMK m.100/3'de belirtilen katalog suçlar düzenlemesi AİHM'in güncel içtihadıyla uyuşmamaktadır. AİHM'in uzun bir süre uyguladığı içtihada göre, bir kişi hakkında verilen ilk tutuklama kararında bu kişinin suç işlediği yönünde makul şüphe bulunması yeterliydi. İkinci aşamada ise, yani tutuklamaya itirazın reddi kararında veya tutukluluğun devamı kararında ise mutlaka makul suç şüphesinin yanında tutuklama nedenlerinden birinin varlığının somut bulgularla desteklenmesi gerekiyordu. Mahkeme bu içtihadı bir Büyük Daire kararı olan Buzadji v. Moldova kararı ile güncellemiş ve bundan böyle ilk tutuklama kararında dahi tutuklama nedenlerinden birinin var olduğunun gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun anlamı, AİHM'in de açıkça belirttiği gibi, tutuklama nedenlerinin otomatik olarak varsayılacağını öngören yasal düzenlemelerin AİHS ile uyumlu olmayacağıdır. AİHM de Buzadji v. Moldova²¹¹ kararıyla ortaya konan bu içtihat değişikliğini dikkate alarak; birinci tutuklama kararından sonra suç fiilinin gerçekleştirildiğine yönelik makul şüphenin olması yanı sıra tutuklamaya yönelik sebeplerin olduğunun ilişkili ve yeterli gerekçelerle ortaya konulması gerekmektedir. Sonuç olarak, tutuklamaya dayanak oluşturan suç CMK'nın m.100/3' de düzenlenen katalog suçlardan biri olsa dahi yoğun suç şüphesinin olduğunu ortaya koyan somut delillerin yanında bir tutuklama sebebinin de bulunduğu ilk tutuklama kararında gösterilmelidir.

2.4. Tutuklamanın Ölçülü Olması

Kişiler kati kararla mahkum olmadan önce tutuklama tedbiriyile özgürlüklerine müdahale edilmesinde iki esas faydanın birbiriyle çatışması söz konusu olmaktadır. Bireyin hem uluslararası anlaşmalar, belgeler, sözleşmeler ve

²¹⁰ KATOĞLU, s.26; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.469 vd.

²¹¹ AİHM, Buzadji / Moldova Cumhuriyeti, Başvuru No:23755/07, T.16.12.2014.

Anayasa'dan kaynaklanan kişi özgürlüğü ve bu hürriyete saygı duyulmasına talep hakkı, hem de ceza muhakemesinin gayelerine, özel olarak da tutuklamanın gayesine ulaşabilmesi için hürriyetin sınırlandırılabilmesidir. Somut olayda bunların dengelenebilmesi ve bunun için de orantılılık ilkesine uygun hareket edilmesi gerekir.

Ceza muhakemesinde öngörülen tedbirler olayın özelliğine göre ve soruşturmanın sağlıklı yürüyebilmesi için hafiften ağıra doğru uygulanmalıdır. Bu anlamda, tutuklama yerine başkaca bir koruma tedbiri uygulandığında amaç hasıl olacak ise tutuklamaya karar verilmemelidir.²¹²

CMK m.100'de açıkça tutuklama tedbirinin orantılı olması gerektiği düzenlenmiştir. Bu ilke gereği, soruşturmanın niteliği ve özelliği dikkate alınarak, muhakeme sonucunda verilecek ceza veya güvenlik tedbiri ile isnat olunan fiilin önemi dikkate alındığında tutuklama tedbiri haksızlığa meydan verecekse tutuklamaya karar verilmemelidir.

Tutuklamanın somut olayda ölçülü olup olmadığına karar verecek olan hakimdir. Bu nedenle ölçülülük kavramı kişiden kişiye değiştiğinden tutuklama kararının verilmesinde somut olay kadar hakimin takdiri de önem arz etmektedir.²¹³

AYM içtihadına göre bir tutuklama kararının ölçülü olduğu mutlaka kararın gerekçesinde gösterilmelidir. Tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunun gerekçelendirilmesi ise kişi özgürlüğünü daha az kısıtlayan tedbirlere neden başvurulmadığının veya bu tedbirlerin istenilen amaca ulaşılmada neden yetersiz kaldığının gösterilmesi anlamına gelmektedir. CMK'nın m.100/1-son cümlesinde bu husus açıkça yer almış olup tutuklama kararı verilirken Kanunda yer alan bu ilkeler gözetilmeli ve olayın özelliğine göre tutuklama gerekçesine de konu edilmelidir.

Tutuklamanın öncelikle amacı delil karartılmasının önüne geçilerek ceza muhakemesinin esas maksadı olan maddi gerçeğin ortaya konulmasındaki hususunda katkı sağlamaktır. Bunun yanı sıra, şüpheli/ sanığın kovuşturma evresinde hazır bulunmasını sağlayarak yargılamanın süratli bir şekilde yapılmasını sağlamaktır. Aynı şekilde infazı da hızlandırdığı ifade edilebilir. Ancak bu imkanlar, tutuklamanın

²¹² CENTEL, s.57.

²¹³ ÖZTÜRK, Tutuklama Sebepleri I, s.4.

asıl koşullarının varlığına bağlı tali hususlardır. Bu hususlar amaçlanarak tutuklama kararı verilemez.²¹⁴

2.5. Tutuklama Yasağının Bulunmaması

CMK m.100/4 gereği; sadece adli para cezası gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenen suçlar dışında hapis cezasının üst sınırı iki yıldan çok olmayan suçlarda tutuklama tedbir kararı verilememektedir. Bu durumda, tutuklama istemini inceleyen hakim, şüpheli/ sanığa isnad edilen suç vasfını titizlikle belirleyerek kanunda belirtilen cezanın süresini dikkate alması gerekmektedir. Yani üst sınırı iki yıl veya altında olan hapis cezası ya da yalnızca adli para cezasının verilebileceği durumlarda tutuklama sebeplerinin varlığının araştırılması gerekmemektedir. Başka bir ifadeyle; adli para cezası gerektiren suçlarda ve vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenen suçlar dışında hapis cezasının üst haddi iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı veya tutuklama talebiyle sevk yapılmaması gerekmektedir.²¹⁵

6763 sayılı Kanun ile vücut dokunulmazlığına karşı suçlar tutuklama yasağının istisnası haline getirilmiştir. Yüklenen suça düşünülen ceza miktarı kanunda belirtilen sınırı aşıyorsa dahi ilk olarak adli kontrol tedbirinin uygulanması ile ceza muhakemesinin amacına ulaşıp ulaşılamayacağı değerlendirilmelidir.²¹⁶

Yine, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanun'u m.21/1 gereği; üst sınırı beş yılı geçmeyen hapis cezasını gerektiren fiilerinden dolayı on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında tutuklama tedbiri verilememektedir.

2.6. Muhakeme Engelinin Bulunmaması

Tutuklama tedbirinin uygulanabilmesi için muhakeme engelinin bulunmaması gerekmektedir. Yasama dokunulmazlığı, zamanaşımı, şikayet,

²¹⁴ YENER, Ünver/ HAKERİ, Hakan, Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku, TBB Yayını, Ankara 2006, s.113.

²¹⁵ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.470.

²¹⁶ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ALAN/ TÜTÜNCÜ ERDEN/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.477.

koşullarının varlığı halinde 4483 sayılı Kanun hükümlerine tabi olma gibi hallerde tutuklama tedbir kararı verilememektedir.

Kural olarak hazır olmayan kişi hakkında da tutuklama tedbir kararı verilememektedir. Ancak, CMK m.248/5 uyarınca kaçaklar hakkında istisnai bir düzenleme bulunmaktadır.

Ceza muhakemesinin yürütülebilmesi şarta dayalıysa, tutuklamaya sevk edilebilmesi için öncelikle şartın yerine gelmesi gerekmektedir. Koşulun gerçekleşmemiş olması durumunda muhakeme yapılmasına bir engel durum ortaya çıkacaksa tutuklama tedbirine hükmedebilmek mümkün değildir. Yine zamanaşımına veya affa uğramış bir suç nedeniyle tutuklama tedbir kararı verilemeyecektir. Belirtmek gerekir ki Anayasa m.83/2 gereğince bir muhakeme şartı olan yasama dokunulmazlığında ağır cezalı suçüstü hallerinde, yasama dokunulmazlığı kaldırılmaksızın tutuklama tedbirine başvurulabilmesi mümkündür.²¹⁷

2.7. Şüpheli/Sanığa Güvence Belgesinin Verilmemiş Olunması

CMK m.246/1 gereğince sanığa verilecek güvence belgesi ile tutuklama kararı verilemeyecektir. Bu madde uyarınca gaip olan sanıklar hakkında da mahkeme tarafından tutuklanmayacağı konusunda duruşmaya gelmesi halinde güvence belgesi verilebilmektedir. Bu güvence belgesi de şartlara bağlanabilmektedir.

Yine de, sanık hakkında hapis cezası verilirse veya sanığın kaçma şüphesinin olduğu anlaşılırsa veya güvence belgesinin dayalı bulunduğu şartlara uymazsa verilen belge geçerliliğini yitirir. Dolayısıyla bu hallerde tutuklama yasağı ortadan kalkacaktır. CMK'nın m.248/7 uyarınca kaçak kişiler hakkında da uygulanır.

2.8. Hakim veya Mahkeme Kararının Bulunması

Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama kararını verme yetkisine haiz hakim veya mahkemedir. CMK m.101 ve Anayasa m.19/3 bu koşula uygun düzenlemelerdir. Soruşturma safhasında Cumhuriyet savcısının talebi ile münhasıran

²¹⁷ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.470.

yetkili sulh ceza hakimi, kovuşturma safhasında ise Cumhuriyet savcısının talebi ile ya da resen yetkili mahkeme karar vermeye yetkilidir.²¹⁸

Soruşturma safhasında Cumhuriyet savcısı talep ederken, isteme konu eylemi, tutuklama nedenlerinin nasıl gerçekleştiğini, sebeplerden hangisinin olduğunu ifade etmek mecburiyetindedir.²¹⁹

Tutuklama istemini orantılı gören mahkeme veyahut hakim, kararlarında fiili ve hukuki gerekçe ve nedenlerini, diğer tedbirlerden biri olan adli kontrolün neden orantılı olmayacağını da göstermek mecburiyetindedir. Bu ilke, tahliye talebinin reddi veya tutukluluk durumunun devam etmesine yönelik müteferrik veya ara kararlar için de geçerlidir.²²⁰

CMK m.63 gereğince suçüstü durumunda ve gecikmesi halinde sakınca doğacak durumlarda, Cumhuriyet savcısına ulaşamıyorsa veya vakianın büyüklüğü nedeniyle Cumhuriyet savcısının iş gücünün de fazlaysa, sulh ceza hakimi de tüm soruşturma işlemlerini yapabilmektedir. Kolluk amiri ve kolluk memurları, sulh ceza hakimi tarafınca emredilen tüm tedbirleri almakta ve araştırma çalışmalarını yerine getirmektedirler. 5395 sayılı ÇKK'nda düzenleme olmayan durumlarda CMK'na başvurulacağından bu tür özel soruşturma biçimlerinde de sulh ceza hakimi gereğince tevessül edecektir.

Tutuklu dosyalar incelenmek üzere bölge adliye mahkemesine veyahut Yargıtay'a intikal ettiğinde serbest bırakılma talebi hakkındaki kararlar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya YCGK tarafından dosya üzerinde yapılacak incelemenin ardından sonra verilmektedir. Salıverme kararı re'sen de verilebilmektedir.²²¹ Mahkeme kararı verirken; yoğun suç şüphesini, tutuklama sebeplerinin varlığını, tutuklama kararının dengeli olduğunu gösteren delilleri somut vakıalarla gerekçelendirmelidir.

²¹⁸ KUNTER/ NUHOĞLU/ FERİDUN, s.789.

²¹⁹ ULUDİL, Gülnur Seçil, Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Uzun Tutukluluk Sürelerinin Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde İncelenmesi, İstanbul Barosu Dergisi, C:89, S:4, 2015, s.109.

²²⁰ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.471.

²²¹ ÖZGENÇ, İzzet, Ceza Hukuku Genel ve Özel Hükümler Karar İncelemeleri, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.452.

2.9. Tutuklama Talebi ve Şüpheli/Sanığın Hakim Önüne Çıkarılması

Uygulamada Cumhuriyet savcılarınca sulh ceza hakimliğine hitaben tanzim olunan tutuklama talepli yazılarda soruşturmaya konu suç ile şüphelinin kimlik bilgilerine yer verilip kanunda tutuklama sebebi olarak belirtilen ifadelerin soyut biçimde kaleme alındığı görülmektedir. Oysa talep yazısında tutuklama tedbirine ilişkin yasal şartların ne şekilde oluştuğuna dair gerekçe bulunmasına özen gösterilmesi, tedbire karar verecek olan merciin doğru değerlendirme yapması ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Şüphelinin tutuklanması talebiyle sulh ceza hakimliğine hitaben tanzim edilecek olan yazıda;

- Soruşturma numarası,
- Şüphelinin kimlik ve adres bilgileri,
- Talebe konu olan suç,
- Suç tarihi ve yeri,
- Gerekçesiyle birlikte tutuklama nedenleri,
- Talep tarihi ve saati ile
- Cumhuriyet savcısının imzası, yer almalıdır.

Şayet hakim tarafından tutuklama talebinin reddine karar verilirse, Cumhuriyet savcısına itiraz yoluna başvurulabilir.²⁵¹

İtiraz yazısında;

- Soruşturma numarası,
- Şüphelinin kimlik ve adres bilgileri,
- Şüphelinin üzerine atılı suç,
- Suç tarihi ve yeri
- Gerekçesiyle birlikte tutuklama nedenleri,

- Tutuklama talebinin reddine ilişkin kararın yersizliğine ilişkin gerekçe,
- İtirazın kabulü halinde şüpheli hakkında yakalama emri düzenlenmesi,
- Talep tarihi ve saati ile
- Cumhuriyet savcısının imzası, yer almalıdır.

Uygulamada ölüme sebep olan trafik kazası, cinsel istismar gibi olaylara yönelik yürütülen soruşturmalarda, şüphelinin üzerine atılı suçu işlediği yönünde hiçbir şüphe nedeni olmadığı ve hatta bilhassa trafik kazalarında şüphelinin suç işlemediği de neredeyse sabit olduğu halde gözaltı tedbiri uygulanarak tutuklama koruma tedbiri talebinde bulunulduğu gözlemlenmektedir.

Soruşturmaya konu suçun cezası ve türü ne olursa olsun, tutuklama sebeplerinin varlığı, sadece yasada açıkça belirtilen hususlarla sınırlı olarak değerlendirilmelidir. Bir suçun işlenmiş olmasından dolayı şüphelinin suç mağdurunun yakınlarınca zarara uğratılma ihtimali bulunması, tedbir uygulanmamasının basında olumsuz yankı bulması gibi durumlar, kişinin özgürlüğünün kısıtlanmasını gerektirmez. Bu toplumsal sorunları düşünmek ve gerçekleşmesi muhtemel olayları engellemek adliyenin değil, idarenin görev alanına girmektedir. Eğer yasada belirtilen koşullar gerçekten oluşmuyorsa, bir takım yasa dışı gerekçeler üretilerek bu tür ağır tedbirlere başvurulmamalıdır.²²²

Şüpheli/ sanık hakkında CMK ile gıyabi tutuklama tedbir kararı kaldırılmıştır. Tutuklama kararının uygulanabilmesi için şüpheli/ sanığın da huzurda olduğu bir duruşma yapılarak ve şüpheli/ sanığın yüzüne karşı söylenmesi gereklidir.²²³ CMK m.98/1 gereğince gıyabi tutuklama kararı verilemeyecek ancak yakalama kararı çıkarılabilecektir. CMK m.98/3 gereğince ise, kovuşturma safhasında kaçak sanık hakkında yakalama kararı resen veya Cumhuriyet savcısının talebi gereği hakim veya mahkeme tarafınca düzenlenmektedir.²²⁴

Yakalama emrinin infazı adli kolluk tarafından gerçekleştirilir. Düzenlenen yakalama kararı üzerine yakalanmış olan şüpheli/ sanık, yakalama emrini düzenleyen

²²² ASLAN, s.85.

²²³ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.986.

²²⁴ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.463.

makam önüne çıkarılır. Yani soruşturma evresinde şüpheli/ sanık hakkında yakalama emrini veren sulh ceza hakimi ise yakalanan şüpheli/ sanık sulh ceza hakimi huzuruna çıkarılmalıdır. Ancak yakalama kararı kovuşturma safhasında davaya bakan mahkeme tarafınca çıkartılmışsa; yakalan sanık bu mahkeme önüne çıkarılmalıdır.²²⁵ PVSK m.16 gereğince tutuklanan kişinin yakalanmasının gerektireceği ölçüde zor kullanılabilir.²²⁶

Bazı hallerde, yakalama emri verilen şüpheli/ sanık yakalama kararını veren hakim veya mahkemenin görev alanı haricinde yakalanabilmektedir. Böylece yakalanmış olan şüpheli/ sanık önce en geç yirmi dört saat içerisinde emri çıkaran hakim veya mahkeme önüne getirilmesi gereklidir. Ancak bu durum gerçekleştirilemiyorsa yakalamanın gerçekleştiği yer Cumhuriyet Başsavcılığı, işin özelliğine göre yakalama isteminde bulunan ya da yakalama emrini vermiş olan mercii ile irtibat kurar. İrtibat kurulan mercii uygun görmesi durumunda yakalanan şüpheli/ sanık, SEGBİS ile ifadesinin alınması için huzurda bulundurulur. Yakalamanın gerçekleştiği yerde SEGBİS sistemi bulunmuyorsa bu sistemin olduğu ve kullanıldığı en yakın yer olan Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemesine götürülmektedir. Yakalama talimatının yerine getirilmesiyle, yakalama emrini veren mahkeme önüne getirilmesi mutlaka yirmi dört saat içinde yapılmalıdır. Anayasa m.19/6 gereğince bu zaman zarfı içinde yolda geçen süre hariç olmak üzere en geç kırk sekiz saat, toplu olarak işlenen suçlarda ise en fazla dört gün olacak şekilde belirlenmiştir.²²⁷

CMK m.98 uyarınca Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hakimi veyahut kolluk yakaladığı şüphelileri ellerinden kaçırdığı durumda yakalama emri çıkarabilir.²²⁸

CMK'da düzenlenen kişi hakları ve insan onuru açısından önemli olan başka bir maddede m.93'dür. Bu madde ile 'kelepçe yasağı' getirilmiştir.

Aynı zamanda ÇKK'da da benzer bir düzenleme yapılmıştır. ÇKK m.18 ile suça sürüklenen çocuklar açısından yalnızca kelepçe değil, zincir ve başka aletlerinde

²²⁵ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.890.

²²⁶ ÇULHA/ DEMİRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/TEZCAN/ YENİSEY, s.95.

²²⁷ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.902.

²²⁸ ÇULHA/ DEMİRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/ TEZCAN/ YENİSEY, s.106.

nakilleri esnasında kullanılmayacağı belirtilerek hükmün uygulama alanı genişletilmiştir.²²⁹

Yakalama Yönetmeliğinin m.27 gereğince şüphelinin ellerinin kelepçeli hallerinin basında yayınlanması, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkını zedelemektedir.²³⁰

AİHM kararları değerlendirildiğinde, hukuka uygun olmayarak gerçekleştirilen yakalama sonucu alınan ifade, şüphelinin hakları hatırlatılsa dahi yakalamanın hukuka aykırılığı nedeniyle ifadeyi de hukuka aykırı hale getirecektir.²³¹

Ceza muhakemesi, birey ve toplumun çıkarlarının çatıştığı bir düzendir. Bu nedendir ki yakalama, sorgu veya ifade almada bu ilke unutulmamalıdır. Suçu, suçluyu ve gerçeği tespit edebilmek için koruma tedbirlerinden faydalanılacağı ve şüphelilerin hürriyetlerinin kısıtlanacağı şüphesizdir. Ancak insan onurunu korumak için orantıyı sağlamak zorunludur.

2.10. Tutuklama Kararı

Tutuklama talebi ile hakim veya mahkeme önüne çıkartılan şüpheliler hakkında tutuklama kararı verildiği takdirde bu kararların gerekçeli olması gerekmektedir. Çünkü tutuklama oldukça ağır bir tedbirdir. Bu tutuklama kararından sonra ise kararın yerine getirilme aşaması takip etmektedir. Bu başlık içerisinde verilen tutuklama kararının gerekçeli olması ve kararın infazı anlatılacaktır.

2.10.1. Genel Olarak

AİHS m.5/2 uyarınca tutuklama kararları şüpheli/sanığa sözlü şekilde bildirilmelidir. Kişi hakkında verilen kararların örneği kendisine mutlaka verilmelidir. Tutuklama talebinde bulunulması halinde şüpheliye kendi seçtiği veya baro tarafınca atanacak bir müdafî tayin edilmelidir. Duruşmada müdafî hazır edilmeksizin bir karar verilemez. Tutuklama tedbir kararı verilmemişse şüpheli veya

²²⁹ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.901.

²³⁰ ÇULHA/ DEMİRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/ TEZCAN/ YENİSEY, s.95.

²³¹ ÇULHA/ DEMİRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/ TEZCAN/ YENİSEY, s.100.

sanık hemen serbest bırakılmalıdır. Anayasa'nın m.19²³² ve CMK'nın m.107 uyarınca tutuklanan kişinin halini yakınlarına bildirmesi durumu belirtilmektedir. Maddenin birinci fıkrasında belirtilen emredici düzenlemeye göre, tutuklamadan ve tutuklamanın devamına yönelik kararların hepsinde tutuklu kişilerin bir yakınına veya tutuklu tarafınca belirlediği bir kişiye, hakim kararıyla derhal haber verilmelidir.²³³ Tutuklama kararlarına veya tutuklama isteminin reddine itiraz edilebilmektedir. Tutuklama kararı tutuklunun bir yakınına veya kendisi tarafından belirlediği bir kişiye bildirilmektedir. Bu bildirim soruşturmanın gayesini tehlikeye sokmamak şartıyla, tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilebilmektedir.²³⁴

CMK m.170/3 gereğince yabancılar bakımından ise tutuklanma hallerinde, yazılı olacak şekilde karşı çıkmaması durumunda kişinin vatandaşı olduğu ülkenin konsolosluğuna bildirilmektedir.²³⁵

2.10.2. Tutuklama Kararının Gerekçeli Olması

Mahkeme veya hakim tarafından verilen kararlarının gerekçelendirilmesi Anayasa m.141/3 ve CMK m.34/1 uyarınca kanuni bir mecburiyettir. Ceza genel hükümlerinin tutuklama yönünden gerekçe zorunluluğu CMK m.101/1-2 fıkralarında ayrıca özel olarak düzenlemeye konu edilmiştir. Öncelikle, tutukluluğun devamı ve salıverilme talebinin reddine yönelik kararlarında esas bir tutuklama tedbir kararı mahiyetinde olduğu bilinmektedir.²³⁶

Kanuni düzenlemelere rağmen uygulamada tutuklama, tutukluluğun devamı ve salıverilme talebinin reddine yönelik kararların gerekçesiz olarak veyahut birbirinin tekrarı olan soyut gerekçelerle verildiği görülmektedir. Örneğin, delillerin yok edileceği gerekçesiyle tutuklama tedbir kararı uygulanabilmesi için, ilk olarak hangi verilerin toplanmadığı, şüpheli/ sanığın hangi hareketlerinin delilleri yok

²³² SINAR, s.311.

²³³ KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.789.

²³⁴ ŞEN, Ersan/ ÖZDEMİR, Bilgehan, Tutuklama-Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması, 3.baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s.137.

²³⁵ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.471 vd.

²³⁶ KUNTER/ NUHOĞLU/ FERİDUN, s.789; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.294 vd.

edeceği hususunda yoğun şüphe oluşturduğu; tutuklamanın devamına karar verilmesi durumunda ise tutuklama kararından bu yana nelerin değiştiği veya değişmediği kararın gerekçesinde mutlaka yer almalıdır.²³⁷

AİHM kararlarına göre, ulusal mahkemeler tutuklama kararı verirken masumiyet karinesini değerlendirerek, kişilerin hürriyetine müdahaleyi meşru yapan bütün şartları incelemeli, bu koşulların gerekçesini kararlarında açıkça göstermelidir. Sadece suç işleme şüphesi tutuklama tedbiri için özellikle vurgulanmakta, ulusal mahkemelerin tutuklamanın devam etmesine karar kılarken, tutuklama kararında vurguladıkları gerekçenin hala bu tedbirin gerekli olup olmadığını belirtmelerinin zorunlu olduğuna işaret edilmektedir. Buna göre, suçun vasfı, dosya içeriği ve elde edilen delillere göre somut olaya özgü tespitlerden uzak genel gerekçelerle uygulanan tutuklamanın devam etmesine yönelik kararların AİHS m.5'in ihlali niteliğinde sayıldığı nazara alınmalıdır.²³⁸ Örneğin, mahkemenin Vayiç ve Türkiye kararında²³⁹ terör örgütü üyesi olduğu isnadıyla yakalanarak gözaltına alınan başvurucunun tutukluluk durumunun devamlı olarak suçun niteliği ve delil durumu, gerekçe edilerek uzatılması, daha sonra da isnadın ağırlığı ve kaçma tehlikesine dayanılması, mahkeme tarafından gösterilen gerekçelerin basmakalıp, birbirinin aynı ifadelere dayanması karşısında 5 yılı aşan tutukluluk süresinin AİHS m.5/3'nün ihlaline yol açtığı tespit edilmiştir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılmasıyla beraber Anayasa Mahkemesinin koruma tedbirleri ve bu alanda özellikle haksız ve mesnetsiz tutuklama iddialarına yönelik birçok başvuruyu karara çıkardığı söylenebilir. Öncelikle, Anayasa Mahkemesi henüz yargı mercileri önündeki ceza soruşturma ve kovuşturma evreleri tamamlanmadan, koruma tedbirleri hususunda yapılan bireysel başvuru şikayetleri için geçerli ilkelerin belirlenmesinin zorluğundan bahsetmektedir. Ayrıca, anayasal haklara müdahale edildiği yönündeki şikayetlerin denetlenmesinde Anayasa Mahkemesi incelemesinin oldukça sınırlı biçimde yapılacağında belirtmektedir. Anayasa Mahkemesi, koruma tedbirine yönelik yapılan ancak aslında yargı mercilerinin önünde derdest durumda bulunan yargılamaların esaslarının

²³⁷ KUNTER/ NUHOĞLU/ YENİSEY, s.789.

²³⁸ YAZICI, Samet, AİHM Kararları Işığında Tutuklulukta Makul Süre, Terazi Hukuk Dergisi, C:6, S:54, 2011, s.40.

²³⁹ ÖZTÜRK, Tutuklama Sebepleri I, s.3; KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.773.

incelenmesini hedefleyen ve derece mahkemelerince yargısal denetlemeye tabi tutulması gereken iddiaların incelenme istemini reddedecektir.²⁴⁰

Bu hususlar çerçevesinde, Anayasa Mahkemesi tutuklamanın hukukiliğini denetlerken de öncelikli olarak tutuklamanın yasallığını ardından kuvvetli suç şüphesini, tutuklamanın meşru bir maksadı bulunup bulunmadığını ve tutuklamanın orantılı olup olmadığını incelemektedir.²⁴¹ Anayasa Mahkemesine göre, somut olayda tutuklamanın ilk şartı olan suçun işlendiğine yönelik kuvvetli şüphenin bulunup bulunmadığı, tutuklama sebeplerinin olup olmadığı ve tutuklama tedbirinin orantılılığının takdiri tutuklama tedbirini uygulayan, taraflarla ve delillerle doğrudan ilişki halinde olan ve bu nedenle Anayasa Mahkemesi'ne kıyasla daha iyi yerde olan yargı makamlarına ait ise de yargı makamlarının takdir aralığını aşip aşmadığının denetimi de Anayasa Mahkemesi'ne aittir.²⁴² Yapılan denetim ise somut olayın şartları göz önüne alınarak tutuklamaya yönelik aşama ve tutuklama kararlarının gerekçeleri üzerinden yapılmalıdır.

Anayasa Mahkemesinin tutuklamanın hukukiliğine yönelik yaptığı inceleme neticesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilmediğine karar vermesi halinde başvurusunun tutukluluk durumunda bir değişiklik söz konusu olmaz. Ancak Anayasa Mahkemesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiği yönünde bir karar vermişse, mevcut ihlalin ve neticelerinin ortadan kaldırılması için gerekenin yapılmasına karar vermesi gerekir.²⁴³

AyMKYUK m.50/1 uyarınca Anayasa Mahkemesinin tutuklamanın hukukiliği açısından yaptığı inceleme sonucunda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine yönelik karar vermesi halinde ihlal ve neticelerinin ortadan kaldırılması için kararı tutuklama kararını veren mahkemeye veya hakime göndermesi gerekecektir. Anlaşılacağı üzere, Anayasa Mahkemesinin sanığı doğrudan serbest bırakma yetkisi değil, ihlalin ve neticelerinin ortadan kaldırılması maksadıyla dosyayı ilgili makama göndermesi söz konusudur. Daha sonra tutuklama kararını veren mahkeme veya hakim tarafından ise Anayasa Mahkemesi tarafından

²⁴⁰ AYM, Başvuru No: 2015/20360, T.27/2/2019.

²⁴¹ KAYA, Saliha Merve, Uygulamada Çocuk Yargılaması, İstanbul Anadolu Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde Dosya İncelemesi, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s.54.

²⁴² AYM, Başvuru. No: 2014/18179, 25/10/2017, s.80 vd.

²⁴³ KAYA, s.190 vd.

ihlalin kaldırılmasına yönelik verilen kararın uygulanması doğrultusunda bir karar vermesi gerekmektedir.²⁴⁴ Bu nedendir ki, Anayasa Mahkemesinin verdiği ihlal kararı da sanığa serbest bırakılma imkanı sunan bir yoldur.²⁴⁵

Bireysel başvuru sonucu Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlarında gerekçeli olması gerektiği ve bunun tüm sanıklar için ayrı olarak yapılması gerekliliği de açıkça vurgulanmıştır. Nitekim AYM'ye göre; Anayasa m.19/7 ihlal olup olmadığının değerlendirmesinde temel olarak, tahliye edilme istemlerine yönelik karar gerekçeleri incelenmeli ve tutuklu olan kişilerce talep edilen tutuklama kararı için itirazlarda eklenen belgeler değerlendirilerek, tutuklama kararının gerekli ölçüde gerekçelendirilip gerekçelendirilmediği ele alınmalıdır.²⁴⁶ AYM'ye göre, gerekçelerin kişiselleştirilmesi gereklidir. Buna göre; her ne kadar kişilerin, suç işlediğine ilişkin yoğun belirti ve tutuklama sebeplerinden bir veya birkaçının olduğu sürece kural olan bir zamana kadar tutuklama durumunun makul sayılması gerekse de özellikle belli bir süre geçtikten sonra tutuklamanın devamına karar verilirken, davanın genel durumu yanı sıra, salıverilmesi isteminde bulunan kişinin özel halinin dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir mecburiyettir. Bu sebeple, aynı davada yargılanan bazı sanıkların durumlarından hareket ederek genellemede bulunup diğer sanıklarında aynı davranışta bulunabileceğini kabul etmek, kişiselleştirmeyi engellediği gibi, özgürlüğün temel, tutukluluğun istisna olduğu yönündeki anlayışla da bağdaşmamaktadır.²⁴⁷

2.10.3. Tutuklama Kararının Geri Alınması

CMK m.103/2 gereğince soruşturma safhasında Cumhuriyet savcısı, adli kontrol tedbiri veya tutuklama tedbirinin artık gerek duyulmayacağı neticesine ulaşacak olursa, şüphelileri resen tahliye edebilmektedir.

Cumhuriyet savcısı şüpheliyi tahliye etmek yerine adli kontrol altına alınmasını uygun görürse CMK m.103/1 gereğince şüpheliye adli kontrol tedbiri uygulanarak salıverilmesini sulh ceza hakiminden talep edebilmektedir. Zira

²⁴⁴ KAYA, s.200; ÖZTÜRK GÜNAY, Selma, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Kararları Işığında Tutuklama, s.170.

²⁴⁵ KAYA, s.202.

²⁴⁶ CENTEL/ ZAFER, s.207.

²⁴⁷ EREM, Faruk, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi, Ankara 1996, s.238.

özgürlüğü kısıtlayıcı bir tedbir olması itibarıyla adli kontrol kararı da hakim kararı gerektirir.

Tutuklaması sona erip salıverilen şüpheli/ sanık, önce tahliye edilmeden yetkili yargı makamına veya tutukevinin müdürüne telefon numarası ve adresinin bilgisini vermekle yükümlüdür.²⁴⁸ Buna göre, şüpheli/ sanığın soruşturma ya da kovuşturma aşamasının biteceği sürece tekrar beyanda bulunmak suretiyle veya iadeli taahhütlü mektup ile ilk önce verdiği adreslerdeki her türlü değişiklikleri iletmesi ihtar olunur; ayrıca, ihtara uygun davranmadığında, ilk bildirdiği adrese tebligatın yapılacağı bildirilmektedir. Yapılan ihtarlar kişiye iletildiğini gösteren ve yeni adreslerini kapsayan tutanak veya tutukevi müdürünün düzenleyeceği belgenin aslı ya da örneği yargı makamına gönderilmektedir.²⁴⁹

3. Tutukluluğun Gözden Geçirilmesi

Anayasanın m.38/4 ve AİHM m.6 uyarınca yer alan masumiyet karinesine temel '*suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*' hükmü uyarınca tutuklamanın peşinen uygulanan ceza olması halinde, bu durum esasta temel haklara müdahale niteliğinde olacaktır.

5271 sayılı CMK m.100/1 uyarınca yürütülen bir soruşturmada veya kovuşturma evresinde tutuklama kararının uygulanabilmesinin temel şartı, suç şüphesinin olduğunu gösteren somut verilerin bulunmasıdır. Bu şartın varlığı esas olmakla birlikte yeterli değildir. Zira anılan maddenin birinci fıkrasında '*kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin*' yanında '*bir tutuklama nedeninin bulunması halinde*' şüpheli/ sanık hakkında tutuklama tedbir kararı uygulanabileceği de belirtilmektedir. Öyle ki işin ehemmiyeti, hükmedilmesi gereken ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü bulunmaması halinde tutuklama kararı verilemeyeceği yine Kanunun açık hükmüdür.

²⁴⁸ ASLAN, s.85.

²⁴⁹ ASLAN, s.84; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.300 vd.

Tutuklama koruma tedbirinin amacı şüpheli/ sanığın kaçmasına engel olmak suretiyle ceza muhakemesinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak ve bu suretle delil karatılmasının önüne geçebilmektir.²⁵⁰

Cumhuriyet savcısı, en geç otuz günde bir şüphelinin tutukluluk halinin devam edip etmemesi gerektiğine dair görüşle birlikte soruşturma dosyasını karar verilmek üzere sulh ceza hakimliğine göndermelidir.²⁵¹

Uygulamada 5271 sayılı CMK m.108 uyarınca da yapılacak gözden geçirme işlemi için genellikle kanunda belirtilen nihai sürenin son gününde sulh ceza hakimliklerinden talepte bulunulduğu dikkat çekmektedir. Gerek hakimliklerin iş yükü gerekse unutmaya vb. sebeplerle talebin geciktirilmesinin hak ihlaline yol açabileceği göz önüne alınarak, gözden geçirme talebinin son güne bırakılmaması uygun olacaktır.²⁵²

Şüphelinin, soruşturmanın her aşamasında tutukluluk halinin kaldırılmasını talep etme hakkı bulunmaktadır. Şüphelinin tutukluluk durumunun sürmesi veya serbest bırakılmasına hakim tarafından karar verilmektedir. Bu tutuklama kararına yönelik itiraz kanun yoluna başvurulabilmektedir.²⁵³

Cumhuriyet savcısı da soruşturmanın her aşamasında şüphelinin adli kontrol uygulanması talebinde bulunarak serbest bırakılmasını sulh ceza hakimliğinden isteyebilmektedir.²⁵⁴

Cumhuriyet savcısı, soruşturma safhasında, tutuklama tedbirinin ölçülü olmayacağını ve ağır olacağı neticesine ulaşırsa, şüpheliyi resen tahliye

²⁵⁰ ŞEN, Ersan/ YILDIZ, Ali Kemal/ DUYMAZ, Erkan/ AKSÜT, Ertekin/ MAVİŞ, Mert/ BAŞER BERKÜN, Beyza/ ŞAHİN, Buğra/ ERVAN, Mehmet Vedat/ ERDEM, Erkan, Ceza Avukatının Başvuru Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Mayıs 2023, s.346; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.479.

²⁵¹ YAŞAR, Osman, Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu C:1, s.616 vd.

²⁵² ASLAN, s.813.

²⁵³ ÖZTÜRK GÜNAY, Selma, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararları Işığında Tutuklama, 11. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2021, s.161.

²⁵⁴ ÖZTÜRK GÜNAY, s.161.

edebilmektedir. Cumhuriyet savcısı tarafından Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verildiğinde ise şüpheli re'sen özgür kalmaktadır.²⁵⁵

Uygulamada Cumhuriyet savcılarının 5271 sayılı CMK m.103/2'de yer alan yetkiyi kullanmaktan çekindikleri, şartlar oluştuğu halde yine de şüphelinin serbest bırakılmasını hakimden talep ettikleri görülmektedir. Şartlar oluştuğu takdirde, kanunun açıkça tanıdığı bu yetkinin kullanılmasında bir sakınca yoktur.²⁵⁶

Cumhuriyet savcısınca verilecek yazılı resen serbest bırakma kararında;²⁵⁷

- Soruşturma numarası,
- Şüphelinin açık kimliği ve üzerine atılı suç,
- Şüpheli hakkında tutuklama kararı veren hakimlik, tutuklama tarihi ve sorgu numarası,
- Serbest bırakma kararının gerekçesi,
- Şüphelinin derhal serbest bırakılması emri,
- Serbest bırakılmadan önce şüpheliden adres ve telefon numarasının alınması,
- Şüpheliye, adresindeki her türlü değişikliği bildirmesi gerektiğinin ve aksi halde önceden bildirdiği adrese tebligat yapılacağına ihtar,
- Kararın verildiği tarih ve saat ile
- Cumhuriyet savcısının imzası, yer almalıdır.

4. Tutukluluk Süreleri

Bu başlık içerisinde soruşturma aşamasında, kovuşturma aşamasında ve kanun yolu aşamasında tutukluluk süreleri anlatılacaktır.

²⁵⁵ ZOĞLAR DURMAZ, Burcu, Uzun Tutukluluk Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kanun/Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı (Uzun Tutukluluk ve Anayasa 148/3), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C:33, S:150, 2020, s.3.

²⁵⁶ ASLAN, s.813; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SİRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.479.

²⁵⁷ ASLAN, s.813.

4.1. Genel Olarak

Ceza muhakemesinde olan tüm koruma tedbirleri geçicidir. Tutuklama koruma tedbiri de geçici başvurulması gereken bir tedbir olmakla belirli süreler belirlenmiştir. Bu sürelerin bitmesi halinde tutuklama koruma tedbirine de son vermek gerekmektedir.

AİHM uygulamalarına bakıldığında, tutukluluk süresini olayların kendi koşulları içerisinde değerlendirdiği, bir kararında birkaç ay gibi süreleri tutukluluk için makul bir süre görmeyerek sözleşmenin ihlaline karar verdiği, bir kararında²⁵⁸ ise birkaç yıl gibi uzun süreleri sözleşmeye göre makul sürenin ihlali kabul etmediği görülmektedir. AİHM, bu değerlendirmeyi yaparken tutuklamaya ilişkin kararların gerekçelerinin tutuklama süresini haklı kılacak ölçüde ilgili ve yeterli olup olmadığını incelemektedir. Öte yandan, tutuklu kalınan süre uzadıkça gerekçelerin daha somut unsurlar içermesi ve kişiselleştirilmesi gerektiği açıktır.²⁵⁹

Anayasa Mahkemesi de bu konuda AİHM içtihatlarını takip etmektedir. AYM'ye göre tutuklamanın ölçülü olup olmadığı her soruşturma ve kovuşturmanın somut nitelikleri göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Anayasa m.38 uyarınca suçluluğu kesinleşmeyene kadar, kimse suçlu olarak sayılamamaktadır. Masumiyet karinesi, yargılama aşamasında kişinin özgürlüğünü temel, tutukluluğun ise istisna olmasını gerektirmektedir. Masumiyet karinesine rağmen tutukluluk halinin sürmesi ancak kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına nazaran daha derin bir kamu yararının mevcut olması hallerinde haklı görülebilir. Bu sebeple bir davada tutukluluk durumunun makul süreyi geçmemesini gözetmek ilk olarak, ilk derece mahkemelerinin görevidir. Bu gayeyle, belirtilen kamu yararı gereği verilen tutuklama kararında, bütün vakıada derece mahkemeleri tarafından incelenmesi ile salıverilme istemlerine yönelik kararlarda bu olgu ve olayların ortaya konulması gerekmektedir. AYM içtihadına bakıldığında 1 yıl 2 ay süren bir tutukluluğun makul olmadığı yönünde kararlara rastlanıldığı gibi. İstisnai olarak, 4 yıl 8 aylık bir tutuklama süresinin makul bulunduğu durumlarda göze çarpmaktadır. Kısacası,

²⁵⁸ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.40.

²⁵⁹ DİNÇ, Güney, Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ankara 2006, s.147.

tutuklulu bırakılma sürenin ölçülü olup olmayacağı her somut vakıanın kendine has şartlarına göre belirlenmekte; her durumda ilgili ve yeterli gerekçelerin gösterilip gösterilmediği irdelenmektedir.²⁶⁰

4.2. Soruşturma Evresinde Tutukluluk Süreleri

7188 sayılı Kanun ile soruşturma safhasında geçecek tutukluluk süresine bir kısıtlama getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre, soruşturma safhasında tutukluluk süresi, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından 6 (altı) ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işler bakımından ise 1 (bir) yılı geçemez. Ancak, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu alanında kalan suçlar ve toplu olarak gerçekleştirilen suçlar açısından bu süre en çok 1 (bir) yıl 6 (altı) ay olup, gerekçesi belirtilerek 6 (altı) ay daha uzatılabilecektir.²⁶¹

Bu maddede düzenlenen tutukluluk süreleri, fiili işlediği sırada 15 (on beş) yaşını doldurmamış çocuklar açısından yarı oranında, 18 (on sekiz) yaşını doldurmamış çocuklar açısından ise dörtte üç uygulanacaktır.

Soruşturma evresine ilişkin Kanun'da yer verilen azami tutukluluğa ilişkin bu süreler soruşturma evresinin bitimi sayılan iddianamenin kabulüne kadar olan süreci ifade etmektedir. Örneğin asliye ceza mahkemesinin görevine giren bir suç soruşturmasında iddianame düzenlenip kabul edilmesine kadar şüpheli toplamda 6 (altı) ay tutuklu kalabilecektir. Soruşturmanın tamamlanamadığı hallerde bu süreler sonunda en fazla adli kontrol hükümleri uygulanabilecektir.²⁶²

Soruşturma evresinde tutukluluk süresi bakımından geçecek azami sürelerin hesaplanmasında hangi tarihin nazara alınacağı konusunda mahkemenin kabul şartına bağlı olarak iddianamenin kabul tarihinin dikkate alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Sanığın yargılama sonucu hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edilmesi halinde tutuklulukta geçirdiği süre mahkum olduğu ceza miktarından indirilerek

²⁶⁰ ŞEN/ YILDIZ/ DUYSMAZ/ AKSÜT/ MAVİŞ/ BAŞER BERKÜN/ ŞAHİN/ ERVAN/ ERDEM, s.775.

²⁶¹ ÖZEN, Tutuklama, s.257; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SİRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÛTÛNCÛ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.296 vd.

²⁶² CENTEL/ ZAFER, s.423 vd.

infaz işlemi gerçekleştirilir. İddianame tanziminde ve hüküm başlığında şüpheli/sanığın gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği sürelerin gösterilmesi kanuni bir zorunluluk olduğu gibi infazda tereddüt ve hatalı uygulamaların önüne geçilebilmesi bakımından da önemlidir.²⁶³

Doktrinde kabul edilen görüşe göre; tutuklama süresi CMK m.102’de yer alan “...uzatma süresi üç yılı geçemez.” hükmünün şüpheli/sanık lehine yorumlanmasını kabul etmektedir. Doktrin görüşüne göre bu uzatılan sürenin üç yılı geçemeyeceği aslında uzatmanın süresini değil, süreyi uzatarak toplam olan süre azami süreyi kapsamaktadır. Bu durumda tutuklama azami süre toplam 3 yıldır.²⁶⁴

Ancak yukarıda belirtilen hükümler, tüm adli süreç boyunca kişinin tutuklu kalabileceği nihai süreleri belirlemektedir. Şüphelinin soruşturma evresinde tutuklu kalabileceği süre, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından 6 ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işler bakımından ise 1 yılı geçememektedir. Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu alanında olan suçlar ve toplu biçimde işlenen suçlar açısından ise bu süre en çok 1 yıl 6 ay olup, gerekçesi belirtilerek 6 ay daha uzatılabilir.²⁶⁵

Tutuklamanın nihayetinde ‘*tedbir*’ niteliğinde oluşu ve şüphelinin üzerine atılı suçu işlediğine dair nihai kararın mahkemelerce verileceği göz önüne alındığında, soruşturma evresinin mümkün olduğu kadar kanunda belirtilen sürelerin son haddine kadar devam ettirilmemesi ve delillerin süratle toplanarak şüpheli hakkında kamu davası açılması uygun olacaktır.²⁶⁶

4.3. Kovuşturma Evresinde Tutukluluk Süreleri

Tutuklama tedbirinin geçici olma özelliği nedeniyle Kanunda belli süreler öngörülmüştür. CMK m.102/1 uyarınca şüphelinin eylemi, ağır ceza mahkemesinin alanına dahil olmayan davalarda tutukluluk süresi en fazla 1 senedir. Ancak, zaruri durumlarda gerekçelendirilerek 6 ay uzatılabilmektedir.

²⁶³ ŞEN/ ÖZDEMİR, s.190.

²⁶⁴ SINAR, s.329.

²⁶⁵ ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAĞIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.257; FEYZİOĞLU, Metin/ TANER, Fahri Gökçen, Şematik Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2024, s.65.

²⁶⁶ ŞEN/YILDIZ/DUYMAZ/AKSÜT/MAVİŞ/BAŞER BERKÜN/ŞAHİN/ERVAN/ERDEM, s.346.

Ağır ceza mahkemesinin görev alanında olan davalarda, tutukluluk hali en çok 2 senedir. Belirtilen süre, zaruri hallerde, gerekçelendirilerek uzatılabilmektedir, ancak uzatma süresi toplam 3 seneyi geçemez. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3712 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında kalan suçlarda temel iki yıllık azami süre saklı kalmak üzere uzatma süresi 5 (beş) yılı geçemez. Söz konusu uzatma kararları ve süreleri gerekçesi gösterilmek suretiyle Cumhuriyet savcısı, şüpheli/ sanık ile müdafinin görüşleri alınarak uygulanır. Sonuç olarak tutukluluk süreleri şüpheli/ sanığa isnat edilen suçun ağırlığına göre değişmektedir.²⁶⁷

Mevzuatta, tutuklama süreleri hesaplanırken soruşturma aşaması ve kovuşturma aşaması biçiminde bir ayrıma gidilmediğinden, ağır ceza mahkemesinin görev alanına dahil olmayan işlerde tutukluluk sürelerinin belirlenmesinde, aynı dosya ile ilişkili soruşturma aşamasında tutuklu kalınan sürelerde hesaplanmalıdır.²⁶⁸

Esasen azami tutukluluk süreleri mevzuatta çok net ve belirgin bir biçimde düzenlenmiş olması gerekmektedir. Ancak bu süreler kanun koyucunun ifade biçiminden dolayı öğretide oldukça derin tartışmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Ağır ceza mahkemesinin görev alanında olan işlerde iki yıl olan azami sürenin uzatılması halinde üç yılın eklenmesiyle, 2 yıl +3 yıl olacak şekilde yani toplam 5 yıl tutukluluk süresi olarak mı belirleneceği sorusu öğretide tartışmaya neden olmaktadır. Yoksa bu tutukluluk süresi 2 yıl +1 yıl olarak toplamda 3 yıl mı verilebilecektir.²⁶⁹

İlk görüş, kanunun lafzını esas almak gerektiği belirtilerek bu sürenin 2yıl + 3yıl toplam 5 yıl olduğu anlaşılmaması gerektiğini söylemektedir.²⁷⁰ Uygulama tarafından da bu görüş benimsenmektedir. Yargıtay ve AYM kararları incelendiğinde

²⁶⁷ KAYA GÖÇMEN, Özen, Adli Kontrol Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi, AÜHFD, 2016, s.66; FEYZİOĞLU, Metin/OKUYUCU ERGÜN, Güneş, Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre, AÜHFD, S,1, C:59, 2010, s.43.

²⁶⁸ FEYZİOĞLU/ OKUYUCU ERGÜN, s.43.

²⁶⁹ NUHOĞLU, "Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", Ceza Muhakemesi Kanununun 3 Yılı- Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar, Türk Ceza Hukuk Derneği Yayını, İstanbul, 2009, s. 189.

²⁷⁰ ÖZEN, Muharrem/ GÜNGÖR, Devrim/ OKUYUCU ERGÜN, Güneş, "Avrupa insan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına ilişkin Değerlendirmeler", ABD, Y: 68, S: 2010/4, s. 183.

tutukluluk süresinin uzatma süresiyle birlikte beş yılı geçemeyeceği neticesine varılmaktadır.²⁷¹

İkinci görüşe göre ise tutuklu kişilerin hakkında uzatma süresi verilmesi halinde bu sürenin 2 yıl + 1 yıl yani toplam sürenin 3 yıl olacak şekilde uygulanması gerektiğidir.²⁷²

5. Tutuklamada Şüpheli/Sanığın Hakları

Şüphelilerin yakalandıktan sonra haklarının bildirilmesi Anayasal haktır. Anaysa m.40 uyarınca şüpheliye haklarının bildirilmemesi, tüm işlemleri yoklukla malul yapar.²⁷³

Şüphelilerin haklarını öğrenmeleri mutlak gereklidir. Şüphelilerin zeka hali, yaşları, eğitimi göz önünde bulundurulmalıdır. İradelerini sakatlayan haller içerisinde olmamalıdır. Şüpheli hakları, ilk yakalandıkları anda hemen söylenmelidir. Şüphelilerin nezarethane defterine kaydı yapılırken, farklı bir memur tarafınca da şüphelinin hakları tekrar söylenmelidir. Ardından nezarethane defterine imzası alınmalıdır.²⁷⁴

Uygulamada zaman zaman şüpheli susma hakkını kullanmak istemede tekrar sorular yöneltilerek konuşması sağlanmaktadır. Ancak bu durum hukuka aykırılık oluşturmaktadır.

Soruşturma kapsamında şüpheli hakkında tutuklama tedbiri uygulanması amacıyla sulh ceza hakimliğinden talepte bulunulması için, yoğun suç şüphesinin varlığını ortaya koyan somut verilerin ve bir tutuklama sebebinin olması ve işin öneminin verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile dengeli olması, ayrıca soruşturmaya konu suçun kanunda tutuklama yasağı öngörülen suçlardan olmaması

²⁷¹ YCGK, 211/1-51 E., 2011/42 K., 12.04.2011 tarihli ilamı.

²⁷² NUHOĞLU, s. 189.

²⁷³ ÇULHA/ DEMİRRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/ TEZCAN/ YENİSEY, s.96.

²⁷⁴ ÇULHA/ DEMİRRAĞ/ NUHOĞLU/ OKTAR/ TEZCAN/ YENİSEY, s.97; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.305 vd; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.484 vd.

gerekir. Tutuklama nedenlerinin varlığı, yalnızca kanunda açıkça belirtilen hususlarla sınırlı olarak değerlendirilmelidir²⁷⁵.

Tutuklama taleplerinde, tedbire ilişkin yasal şartların ne şekilde oluştuğuna dair gerekçe bulunmasına özen gösterilmelidir. Kanunda belirtilen nihai tutukluluk süreleri hiçbir şartta gözden kaçırılmamalıdır. Sulh ceza hakimliğince şüphelinin tutuklanmasına karar verildiğinde, durumun derhal tutuklunun yakınına veyahut belirlediği bir kişiye haber verilmesi²⁷⁶, tutuklanan kişinin tutuklama müzekkeresiyle birlikte en yakın tutukevine kolluk kuvveti vasıtasıyla teslim edilmesi ve teslim alındığına dair yazının soruşturma dosyasına eklenmesi gerekir.

Soruşturma safhasında şüphelinin tutukluluk halinin en geç otuzar günlük süreler itibarıyla incelenmesi ve soruşturma dosyasının tutukluluk halinin devam edip etmemesi gerektiğine dair görüşle birlikte karar verilmek üzere sulh ceza hakimliğine gönderilmesi gerekir.²⁷⁷ Tutuklama talebinin reddine karar verildiğinde, tutuklama nedenleri ve tutuklama talebinin reddine ilişkin kararın yersizliğine ilişkin gerekçe belirtilip itirazın kabulü halinde şüpheli hakkında yakalama emri düzenlenmesi istemiyle, karara itiraz edilmelidir. Yasal şartların varlığı halinde, soruşturmanın her aşamasında şüphelinin adli kontrol altına alınarak salıverilmesi, sulh ceza hakiminden istenebilir. Soruşturma evresinde adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu neticesine varılırsa, şüpheli resen serbest bırakılabilir.²⁷⁸ Tutuklama tedbiri uygulanan soruşturma neticesinde tanzim edilen iddianamede, bu tedbirin uygulanmasında geçen sürenin verilecek cezadan mahsubunun talep edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.²⁷⁹

Uygulamada ölüme sebep olan trafik kazası, cinsel istismar vb. olaylara ilişkin yürütülen soruşturmalarda, şüphelinin üzerine atılı suç işlediği yönünde de hiçbir şüphe olmadığı ve hatta –bilhassa trafik kazalarında şüphelinin suç işlemediği de neredeyse sabit olduğu halde gözaltı tedbiri uygulanıp tutuklama isteminde

²⁷⁵ SÜRÜCÜ, A. Sinan, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türkiye’de Tutuklama, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010, s.145.

²⁷⁶ KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, s. 792.

²⁷⁷ ŞEN/ ÖZDEMİR, s.137.

²⁷⁸ DOĞAN, Recep, AİHM Kararları Işığında Tutuklama Tedbirinin Hukuka Uygunluğunun Denetimi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C:34, S: 155, 2021, s.7.

²⁷⁹ GÜNAY, Erhan, Uygulamada Tutukluluğun Ceza Mahkumiyetinden Mahsubu Şartla Tahliye ile Müddetname Tanzimi, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2001, s.20.

bulunulduğu gözlemlenmektedir. Soruşturmaya konu suçun türü ve cezası ne olursa olsun, tutuklama nedenlerinin varlığı, yalnızca kanunda açıkça belirtilen hususlarla sınırlı olarak değerlendirilmelidir. Bir suçun işlenmiş olmasından dolayı şüphelinin suç mağdurunun yakınlarınca zarara uğratılma ihtimali bulunması, tedbir uygulanmamasının basında olumsuz yankı bulması vb. durumlar, kişi hürriyetinin kısıtlanmasını gerektirmez. Bu toplumsal sorunları düşünmek ve gerçekleşmesi muhtemel olayları engellemek adliyenin değil, idarenin görev alanına girmektedir. Eğer kanunda belirtilen şartlar gerçekten oluşmuyorsa, birtakım kanun dışı gerekçeler üretilerek bu tür ağır tedbirlere başvurulmamalıdır.²⁸⁰

Cumhuriyet savcılarının, kendilerine ait vicdani kanaatlerine uygun olmasa dahi yasaya birebir uymak mecburiyetindedirler. Aksi halde haklarında cezai ve hukuki işlemler uygulanabilecektir. Bu itibarla, Cumhuriyet savcısının önüne gelen dosyalarda somut olaya ilişkin, soruşturmanın medyaya nasıl iletileceği, verilen karar ile toplumda infial oluşup oluşmayacağı gibi hususlara önem verilmeksizin yasal düzenlemeler olduğu şekilde uygulanmalıdır. Yani ihtiyaç duyulmadığı halde toplum vicdanını rahatlatmak adına şüphelinin tutuklanması istemi yapılmamalıdır.

6. Suça Sürüklenen Çocukların Tutuklanması

Yaş küçüklerinin tutulmasına yönelik şartların bulunması durumunda yaş küçükleri hakkında da tutuklama kararı verilebilmektedir.

Suça sürüklenen çocuklar için koruma tedbirlerine başvurulurken özel kanun olması sebebiyle önce Çocuk Koruma Kanunu uygulanacak, bu kanunda bir hüküm bulunmaması halinde CMK hükümleri uygulanacaktır.

Suça sürüklenen çocuklar için özgürlüğü kısıtlayan tedbirlere son çare olarak başvurulmalıdır. Bu konu uluslararası ve ulusal mevzuatta önemle vurgulanmaktadır. Havana Kuralları'nda, hürriyetinden mahrum bırakılan çocukların zayıf ve savunmasız durumda oldukları, tutuklu çocukların masum sayıldığı, çocukları tutuklamaktan mümkün oldukça uzak durulması gerektiği ve istisnai durumlarla kısıtlı olarak tutuklama kararı verilmeli gerektiği belirtilmiştir. Pekin Kuralları'nın m.13'ne göre ise; çocuklar için tutuklama yerine öncelikle mümkün mertebe alternatif çözümler düşünülmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu alternatif çözümlere

²⁸⁰ ASLAN, s.165.

örnek olarak çocuğun bakım ve gözetimi için bir ailenin yanına ya da bir eğitim kurumuna yerleştirmektir. Çocuk Hakları Komitesine göre, herhangi bir suçta gösterilen tepki, yalnızca suçun önemi ve şartlarıyla değil, beraberinde çocuğun yaşı, çocuğun içerisinde olduğu koşullar, çocuğun ihtiyaçları ve çocuğun daha az kusurluluk ilkesi ile toplumun muhtelif ve bilhassa uzun dönemli gereksinimleri ile ölçülü olması gerekmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi m.40 ve çocuk adaleti için düzenlenen öncü ilkelere uygun değildir.²⁸¹

Suçta Sürüklenen çocuklar ve on iki yaşını doldurmamış çocuklar hakkında cezai sorumlulukları olmadığı için tutuklama koruma tedbirine başvurulamaz. On iki ve on beş yaş aralığındaki çocuklar için ise Çocuk Koruma Kanunu'nun m.21 ile bir hüküm getirilmiştir. Tutuklama koruma tedbiri, ceza muhakemesi kurumu olduğu ve ceza muhakemesinde derhal uygulama ilkesi geçerli olduğu için, kanundaki yaş sınırı belirlenirken tutuklama koruma tedbirinin verildiği andaki yaş sınırı dikkate alınmalıdır.²⁸² Tutuklama koruma tedbirinin verildiği tarihte çocuk on beş yaşını doldurmuş ise ÇKK'nu m.21 uygulanmayacak ve tutuklama yasağı kalkacaktır. Aynı zamanda birden fazla suç söz konusu ise hapis cezasının üst sınırı her suç açısından ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.²⁸³

Onbeş ve onsekiz yaş aralığındaki çocuklar için; tutuklama koruma tedbirine CMK'nin m.100 vd. hükümleri bir sınırlama olmadan uygulanacaktır. Her ne kadar buradaki husus çocuklar için hürriyete müdahale edici tedbirlere en son çare olarak uygulanması ilkesine aykırı düşmüş ise de kanaatimce buradaki amaç on sekiz yaşından küçük olan çocukların eğitim, öğretim devamlılığının sağlanması, cezaevinin olumsuz şartlarından etkilenmelerini engellemek ve sosyal hayat düzeninin bozulmasının önüne geçmektir.

TCK m.50/3 gereğince çocukların işledikleri iddia edilen suçlar için öngörülen hapis cezasının kısa süreli hapis cezası olması hallerinde seçenek

²⁸¹ Türkiye Barolar Birliği- UNICEF, Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları Cilt I, AYM-AİHM, s.541.

²⁸² ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.465.

²⁸³ BALO, Yusuf Solmaz, Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, Seçkin Yayınevi, Ankara 2009, s.303; GÖKCEN/ALŞAHİN/BALCI, s.396; YENİSEY, Feridun, Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar, Türkiye Barolar Birliği, Çocuk Hakları Kurulu, 2007, s.23.

yaptırımlara çevrilmesi zorunlu olması tutuklama yasağını da beraberinde getirmektedir.²⁸⁴ Suça sürüklenen çocuğa isnadı yapılan suçun adli para cezasını gerektirmesi hallerinde tutukluluk koruma tedbirinin uygulanması, Anayasa Mahkemesi tarafından bazı gerekçelerle orantılılık ilkesine aykırılık bulunmuştur. Çocuklar için tutuklamanın yalnızca çok ciddi suçlara ilişkin olaylarda olanak bulunduğu dikkate alındığında, başvuru çocuğun tutuklanmasına karar getirilirken somut olayın hırsızlık suçuna teşebbüs olması ve hırsızlığa teşebbüsün somut vakianın koşullarında ne kadar önemli bir suç olduğu gerekçelendirilmemiştir. Yine başvurana isnat yapılan hırsızlık suçunun cezası gereğiyle de ağır suç olduğu söylenememektedir. Başvuranın yargılanması neticesinde de adli para cezası ile cezalandırıldığı belirlendiğinden bahsetmektedir. 5275 sayılı Kanun'un m.106 gereği de, çocuklar için verilecek olan adli para cezasının ödenmemesi durumunda bu cezanın hapse çevrilemeyeceği biçimindeki düzenlemede bulunması, somut vakada suçun ehemmiyeti ve uygulanması gereken yaptırımın ağırlığı yönüyle tutuklama uygulanmasının ölçülü olamayacağını kabul etmektedir.²⁸⁵

CMK'da suça sürüklenen çocukların tutuklanmasına ilişkin tek ayırık hüküm bulunmakta ve tutuklulukta geçen sürelerin düzenlendiği CMK m.102/5'dir. Bu hükme göre, suça sürüklenen çocukların yaş gruplarına göre indirim uygulanacağıdır. Suç fiilini işlediğinde esnada on beş yaşını doldurmamış çocuklar için yarı oranında, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar için dörtte üç oranında uygulanmalıdır. On iki yaşından küçük çocuklar için ise iddianame düzenlenemeyeceği için bir müzekkere ile ilgili mahkemeden çocuklara özgü amacına ulaşmaya kadar gerekli güvenlik tedbiri niteliğinde danışmanlık tedbiri istenmelidir.

Adli kontrol koruma tedbirini düzenleyen ÇKK'un m.20/2 gereğince bu tedbirlerden netice çıkmaması, sonuç alınamayacağını anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması halinde tutuklama kararı verilebilmektedir. Doktrindeki çoğunluk görüşüne göre²⁸⁶ bu kanun gereği çocuklar konusunda tutuklama kararı verilebilmesi için öncelikli olarak adli kontrol tedbirinin uygulanması, ancak bu tedbirden sonuç

²⁸⁴ SEVÜK, Handan, Çocuk Yargılaması Hukukunda Hazırlık Soruşturması, Beta Yayıncılık, İstanbul 1998, s.224.

²⁸⁵ AYM, Başvuru Numarası: 2014/18179, TBB-UNICEF, Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları, Cilt I, AYM-AİHM, s.555.

²⁸⁶ AKYÜZ, Emine, Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2024, s.575.

alınamaması hallerinde tutuklama kararı verilmesi gereklidir. Bu sebeple, suçta sürüklenen çocuk hakkında tutuklama kararı verilmesinden önce adli kontrol tedbirinin uygulanmaması ya da adli kontrol tedbirinden sonuç elde edilememesinin açıkça hukuki ve fiili gerekçesi yapılmalıdır. Aksi halde suçta sürüklenen çocuk hakkında tutuklama kararı verilmesi orantılılık ilkesine aykırılık oluşturacaktır.

Suçta sürüklenen çocuklar için tutuklama kararı vermeye yetkili merci hakkında ayrı bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeptendir ki; ÇKK m.42 atfı gereği CMK hükümleri uygulanacak ve çocuklar hakkında da soruşturma safhasında sulh ceza hakimi²⁸⁷, kovuşturma safhasında ise mahkeme ya da hakim tarafınca tutuklama kararı verilebilecektir.²⁸⁸

BMÇHDS'nin m.37, Pekin Kuralları'nın m.13 ve Havana Kuralları'nın m.29'a göre; tutuklu şekilde yargılanan çocuklar yetişkin olan suçlulardan farklı bir kurumda veya aynı kurum içinde ayrı bir alanda tutulması gerekmektedir. Bu hüküm ile suçta sürüklenen çocukların, yetişkinlerin olumsuz davranışlarını örnek almaması ve aynı zamanda yetişkinlerin bu çocuklar üzerinde güç kullanımının önlenmesini amaçlamaktadır.²⁸⁹ Suçta sürüklenen çocukların birtakım gelişimsel özellikleri sebebiyle çevrelerinde olumsuz örnek teşkil edecek yetişkinleri rol model olarak alma eğilimleri ve ayrıca çocukların toplum içerisindeki adapte süreçlerini de olumsuz olarak etkileyebilmektedir.²⁹⁰ Aynı zamanda Havana Kuralları'nın m.17 gereğince, tutuklu olan suçta sürüklenen çocuklar, hükümlü olan suçta sürüklenen çocuklardan ayrı olacak şekilde tutulacaktır. Söz konusu madde ile de tutuklu olan suçta sürüklenen çocuğun masumiyet karinesi ilkesi gereğince henüz hakkında bir hüküm verilmediği için iddia edilen suç ile damgalanmasını önlemektir.²⁹¹ 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun m.63/3 gereğince hükümlülerin tutuklularla, çocukların ise yetişkinlerle Kanunda sayılan durumlar haricinde bir arada olmamaları ve ilişki kurmalarına izin verilmemesi gerekmektedir.

²⁸⁷ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.374.

²⁸⁸ AKYÜZ, s.576.

²⁸⁹ İPEK, Ali İhsan, Suçta Sürüklenen Çocukların Muhakemesi, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s.125.

²⁹⁰ KAYA, s.78.

²⁹¹ LİMONCU, Mustafa, Türk Hukukunda Suçta Sürüklenen Çocukların İnfazı, Konya 2017, s.40.

Suça sürüklenen çocukların tutuklulukta geçirdikleri zaman içerisinde sosyal ve psikolojik açıdan desteklenmeleri ve gözetim altında tutulmaları oldukça önemli bir durumdur. Suça sürüklenen çocuk bu zaman zarfında devletin güvencesinde olup, devlet suça sürüklenen çocuğun hayatta kalması ve kendisine herhangi bir zarar gelmemesi için çeşitli önlemler alma yükümlülüğündedir. Bahsedilen önlemleri almayan, aksatan devletin, Anayasa'nın m.17'de hüküm altına alınan hayatı koruma yükümlülüğünü ihlal ettiği kabul edilmelidir.²⁹²

Suça sürüklenen çocuk hakkında tutuklama kararı verildiğinde bu çocuk için belirli zaman aralıklarında sosyal çalışma görevlisinden tutukluluğun çocuk üzerindeki gelişimi ve etkileri bahsinde rapor hazırlanmasının istenilmesi önerilmektedir.²⁹³ Sosyal çalışma görevlisi, tutukluluk süresi boyunca suça sürüklenen çocuğun ihtiyaçlarını belirlemeli, tutukluluktaki gelişimini izlemeli ve bu gelişmeleri hakime aktarmalıdır.

Suça sürüklenen çocuklar hakkında fiilin hukuki ve fiili davranışlarını algılama ve davranışlarının yeterince gelişmediği kanaatine varıldığında soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı tarafından Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar vermeden önce müzekkere ile mahkemeden amacına ulaşmaya kadar güvenlik tedbiri niteliğinde danışmanlık tedbiri uygulanmasına karar verilmesini talep etmelidir. Kovuşturma aşamasında bu kaanate varıldığında ise, mahkeme TCK 31/2 maddesi gereğince ceza verilmesine yer olmadığına, SSC'nin ceza ehliyetinin bulunmaması nedeni ile TCK 56, 5395 sayılı Kanun'un 11, 35, 5395 sayılı Kanun'un uygulanması hakkındaki yönetmeliğin m.20 delaleti ile 5395 sayılı Kanun'un m.5/1.a gereğince hakkında güvenlik tedbiri niteliğinde amacına ulaşmaya kadar danışmanlık tedbiri uygulanmasına karar verilmelidir.

²⁹² AYM, Başvuru Numarası: 2016/78494, 12 Kasım 2019, TBB- UNICEF, Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları Cilt I, AYM-AİHM, s. 353 vd.

²⁹³ İPEK, s.124.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUTUKLAMANIN HUKUKİ SONUÇLARI VE TUTUKLAMA SONRASI İŞLEMLER

1. Tutuklamanın Hukuki Sonuçları

1.1. Tutuklama Kararının Yerine Getirilmesi

CMK ile gıyabi tutuklama kaldırıldığı için şüpheli/ sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilemeyecektir. Bu nedenle tutuklama kararı, tutuklama kararı uygulamaya yetkili makamlarca şüpheli/ sanığın sorgusunun yapılmasının ardından verilmektedir.²⁹⁴

Uygulamada ise kolluk tarafından ifadesi alınan şüpheli/ sanık mevcutlu getirilerek yani adli kolluk tarafınca adliyeye getirilmektedir. Cumhuriyet savcısı tarafından ifadesi alınan şüphelinin sorgusunun yapılabilmesi için tutuklama tedbir kararı uygulamaya yetkili mercii olan sulh ceza hakimi huzuruna getirilmektedir. Sulh ceza hakimi tarafınca sorgusu gerçekleştirilen şüphelinin tutuklanmasına karar verilmesi durumunda şüpheli, tutukevine gönderilmesi maksadıyla duruşma salonunda hazır olan adli kolluğa teslim edilmektedir.

Gıyabi tutuklamanın CMK'daki tek istisnası kaçak şüpheli/ sanık hakkında verilen karardır. Şüpheli/ sanık kaçak ise CMK m.248/5 gereğince hakkında gıyabi tutuklama kararı verilebilecektir. Bu durumda yine kaçak şüpheli/ sanık durumunda gerekli sayıda gıyabi tutuklama kararı düzenlenecek ve Cumhuriyet Başsavcılığına verilecektir. Zira CMK m.36/2 gereğince infaz edilmesi gereken kararlar Cumhuriyet

²⁹⁴ SINAR, s.247; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.304; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.424.

Başsavcılığına verilir. Cumhuriyet Başsavcılığında tutuklama kararının infazının yerine getirilmesi için adli kolluğa havale edecektir.²⁹⁵

Kaçak şüpheli/ sanığı yakalayabilmek için kolluk tarafından gerekli araştırmalar yapılır. Tutuklama kararının yerine getirilmesi için süre kısıtlaması da bulunmamaktadır.

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun m.16/1 uyarınca polis görevini yerine getirirken herhangi bir direnişle karşılaşması durumunda, karşılaştığı direnişi kırmak maksadı ile ölçülü olacak şekilde zor kullanma yetkisine haizdir. Yani kaçak olan şüpheli/ sanığı bulduklarında herhangi bir direnişle karşılaşılması halinde ölçülü şekilde zor kullanabilecektir.

Bazı hallerde tutuklama kararının infazı ertelenebilir. Örnek verecek olursak, şüpheli/ sanığın milletvekili sıfatına sahip olması halinde, tutuklama kararından önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin vereceği kararla milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması gerekmektedir. Anayasa m.83/2'de bu konu hakkında düzenleme bulunmaktadır.

CvGTHK'da yine tutuklama tedbir kararı infazını erteleyen madde düzenlenmiştir. CvGTİHK m.116/1 göndermesi ile CvGTİHK m.16 tutuklular bakımından da uygulanması mümkündür. Bu madde uyarınca tutuklu kişinin akıl hastalığına yakalanması nedeniyle tutuklama tedbir kararı infazının tutuklu kişinin tekrar iyileşinceye kadar ertelenmesi mümkün olmaktadır. TCK m.57 gereğince belirtilen sağlık kurumlarında tedavi, gözetim ve koruma altında tutulur. Aynı zamanda bu sağlık kurumunda geçen süre infaz süresinden düşülür. CvGTİHK m.16/2 gereğince akıl hastalığı dışındaki hastalıklarda yine tutuklu kişi için yaşam tehlikesi oluşturuyorsa iyileşinceye kadar infazı ertelenebilir. Tutuklu kişi gebe ise veya doğum yaptığı tarihten başlayarak bir yıl altı ayı geçmemiş bulunan tutuklu olan kadınlar konusundaki tutuklama tedbir kararının infazı ertelenebilmektedir. Çocuk ölür veya farklı bir kişiye verilirse, doğum tarihinden itibaren iki ay sonrasında infaz yerine getirilir.

²⁹⁵ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.1004.

Tutuklu kişilerin hükümlülerden farkı, masumiyet karinesinden yararlanıyor olmalarıdır. Yani hala tutuklunun beraat etmesi ihtimal dahilindedir. Bu nedenle, hükümlüye tanınan hakların tutuklu kişilere de tanınması önem arz etmektedir⁵⁷⁰.

CvGTİHK m.112 uyarınca şüpheli/ sanık hakkında hakim veya mahkeme tarafınca verilen bir tutuklama tedbir kararı olması, şüpheli/ sanığın tutukevine kabul edilmesi için gereklidir. Tutuklu kişinin tutukevine bırakıldığı, tutuklama kararını uygulayan hakim veya mahkemeye gün ve saati belirtilerek haber verilir.²⁹⁶

Tutuklular, maddi imkanlar doğrultusunda suç çeşitlerine ve güvenlik bakımından risklere uygun, farklı tutuk alanlarında bulundurulurlar. Kişilerin arasında husumet olması halinde ya da iştirak halinde suça karışmış olanlar aynı odalarda tutulmaz ve bu kişilerin bir araya gelmelerini önleyecek tedbirler alınmaktadır.

Tutuklu kişilerin müdafii ile haberleşmesine engel olunamaz ve sınırlamalar konulamaz.²⁹⁷

Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinde, soruşturmanın akameti açısından tutuklu kişinin ziyaretçi kabulünü sınırlayabilmektedir. Bazı durumlarda yasaklar getirilebilmektedir. Yine Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma evresinde tutuklunun yazılı haberleşmeleri ile telefon görüşmelerinin kısıtlanması mümkündür. Gereği halinde ve hassasiyetle kullanılması gereken bu yetkiler, bilhassa müşterek faillerin tespit ve yakalanmalarına ilişkin süreç kapsamında uygulanacak koruma tedbirlerinin sıhhati bakımından fayda sağlayabilecektir.

CMK m.36/2 gereğince tutuklama tedbir kararlarının hakim veya mahkemeler tarafınca verilmekle birlikte tutuklamanın infazı Cumhuriyet Başsavcılıkları marifetiyle yapılmaktadır. Anılan Kanun'da tutuklama kararının yerine getirilmesi ile ilgili başkaca herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

5275 sayılı CveGTİHK'nun m.111 gereği tutuklanan şüpheli/ sanık tutukevinde veya maddi imkan olmadığı zamanda başka kapalı ceza infaz kurumlarının bu maksad için ayrılan alanlarında bulundurulurlar.

²⁹⁶ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.1005.

²⁹⁷ KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.790; ŞAHİN, Cumhuriyet, Ceza Muhakemesi Hukuku I, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 227.

Tutuklanan kişi farklı bir tutukluluk veya hükümlülük nedeniyle zaten infaz kurumunda ise sonrasında başka bir suçtan verilen tutuklama kararı infaz için sıraya alınarak, infaz edilen tutukluluk ya da hükümlülük gereği serbest bırakılma kararı üzerine infaza başlanmaktadır.

1.1.1. Birden Fazla Tutuklama-Mahkumiyet Kararının Bulunması

Uygulamada çoğunlukla görülen bir durum olan şüpheli/ sanık için birden fazla tutuklama ya da başka suçlardan kesinleşmiş hapis cezası bulunmasıdır.

Birden fazla suçla yargılanan veya soruşturulan kişinin tutukluluk süresi, tüm suçlar gözetilerek belirlenen azami süre olacaktır. Her suçun tutukluluk süresi ayrı ayrı hesaplanarak uygulanamaz. Anayasa Mahkemesi’de bu hususu açıkça dile getirmiştir. Kişilere yönelik birden fazlaca suç için yürütülen soruşturma ve kovuşturma safhalarının suç bakımından ayırma yapmadan tek dosya şeklinde sürdürülmesi veya tüm suçların tek dosyada birleştirilmiş olması halinde soruşturma ve kovuşturma safhalarının birlikte götürüleceği değerlendirildiğinde, tutuklama kararı verildiğinde soruşturma ve kovuşturma safhalarında bütünü yönünden neticeleneceği aşıkardır. Bu sebeple kişilerin azami tutukluluk süresinin isnat edilen eylemlerin bütününe ilişkin en çok 5 yıl olduğudur. Çünkü tutuklama, bir yaptırım değil bir tedbirdir. Bu itibarla aynı dosya içerisinde her bir suç için azami tutukluluk süresinin ayrı ayrı hesaplanması kabul edilemez. Tutukluluk süresinin ölçülü olduğunu belirlemek açısından, dosya kapsamında sanık ve suç sayısı, davanın karışıklığı gibi etkenler değerlendirilmelidir.²⁹⁸

1.1.2. Tutuklama Kararının Bildirilmesi

Anayasa m.19/7, CMK m.107 uyarınca tutuklama kararlarının şüpheli, sanığa veya yakınlarına bildirilmesi zorunludur. Aynı şekilde bu bildirim duruma göre konsolosluğa da yapılmalıdır. Tutuklama kararının tutuklanan kişiye, duruma göre yakınlarına ve konsolosluğa bildirilmesi hususu aşağıdaki başlıklarda açıklanacaktır.

²⁹⁸ CENTEL, s.157; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.478 vd.

1.1.2.1. Tutuklanan Kişiy e Bildirilmesi

5271 sayılı CMK ile şüpheli/ sanığın gıyapta tutuklama kararı verilme yasağı hükmü getirildiğinde, kişi yetkili hakim veya mahkeme tarafından sorgunun gerçekleştirilmesi üzerine tutuklama kararı verildiğinde, şüpheli/ sanığın yüzüne karşı verilen bu karar yani tefhim edilmesi hali, tutuklanan kişiy e yapılan bu bildirimde tutuklama kararının verildiği esnada olmalıdır. Her ne kadar tefhim edilmiş olsa dahi tutuklu kişiy e tutuklama kararı derhal hazırlanarak tebliğde edilmelidir. Sürelerin işleminin de bu tebliğ tarihinden başlayacağı ve şüpheli/ sanığın bu sayede savunmasını garanti altına aldığı öğretide savunulmaktadır.²⁹⁹ Ancak uygulamada CMK m.268/1 uyarınca itirazın tefhim tarihinden itibaren başladığı gözden kaçmamalıdır.³⁰⁰

3713 Terörle Mücadele Kanunu (TMK) Geçici m.19 gereğince bu hükmün yürürlük tarihinden başlayarak dört yıl süreyle; 5237 sayılı TCK'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı TMK alanına giren suçlar veya örgüt çerçevesinde işlenen suçlar açısından CMK m.108 gereğince dosya üzerinden tutukluluğun incelenmesi en fazla otuz günlük süreyle, doksan günlük sürelerde ise tutukluluğun incelenmesi şüpheli, sanık veya müdaf i dinlenilmek suretiyle resen yapılacaktır. Bu durumda, tutukluluğun devamına ilişkin kararların şüpheli/ sanığın yokluğunda verilebilecektir. Tutukluluk halinin devam etmesi gerektiğine dair karar yeni bir tutuklama kararı olarak görülmesi ve bu karara karşı şüpheli/ sanığ a tebliğ edilmesi gereklidir. Bununla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi 3.3.2022 tarihli 2020/8401 numaralı kararında bu durumu belirtmiştir. Bu mahkeme kararında, kişinin tutukluluğunun devamı kararı kişiy e tebliğden önce itiraz etme mecburiyetinde kalması durumunda gerekçesini bilemediği bir karara yönelik kanun yoluna başvurma hakkını da gerektiği gibi kullanamadığını vurgulamıştır. Böylece her ne kadar itiraz yapılmış ise de; yetkili mahkeme gerekçesiz itirazı sağlıklı inceleyemeyecektir. Tutuklama kararını gerekçesiyle beraber şüpheli/ sanığ a tebliği yalnızca ulusal hukukta değil uluslararası sözleşmelerde de düzenlenmiştir. AİHS m.5/2 uyarınca düzenlenen, tutuklanan kimsey e, tutuklanmasını gösteren bütün sebepler ve şüpheliye isnat edilen

²⁹⁹ CENTEL, s.83.

³⁰⁰ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.1003.

tüm suçlamalar en az sürede ve anlayacağı şekilde bildirilmelidir. Yani maddenin asıl gayesi; tutuklu kişinin itiraz hakkını etkin şekilde kullanabilmesini sağlamaktır.³⁰¹ Aynı zamanda söz konusu düzenlemeler dikkate alınmaz ise CMK m.141 uyarınca tazminat hakkı doğacaktır.³⁰²

1.1.2.2. Tutuklanan Kişinin Yakınlarına Bildirilmesi

Tutuklama kararının veya tutukluluk durumunun devamına yönelik kararın, hakkında tutuklama kararı verilen kişilerin kendisinin belirlediği bir kişiye veya yakınına bildirilmesinin amacı devletin vatandaşını serbest hayatından hiçbir iz bırakmadan koparmasının önlenmesi için kabul edilmektedir. Aynı zamanda kişinin tutuklanması kararı veya tutukluluk durumunun devamına yönelik kararın tutuklanan kişi tarafınca bildirildiği bir kişiye bildirilmesinin, soruşturmanın gayesini tehlikeye uğratacağı hususunda takdir yetkisi konusunda yasada bir boşluk bulunmamakla beraber bu yetkiyi tutuklama kararı veren makama ait olduğudur.³⁰³ Şüpheli/ sanık tarafınca yapılan bu bildirim telgraf, faks, telefon ve benzeri iletişim araçları ile yapılabilir. Olanak bulunduğu sürece bu bildirim şüpheli/ sanık tarafından yapılması iyi olacaktır. Bu bildirim sınırlama da getirilebilir. Zira tutuklu kişi, görüştüğü kimselerle şifreli haberleşebilir. Bu durumda soruşturma aşamasını tehlikeye sokacak şekilde suça iştirak eden kişilere şüpheli/ sanık bilgi verebilir.³⁰⁴

1.1.2.3. Konsolosluga Bildirilmesi

CMK m.107/3 uyarınca yabancı olan şüpheli/ sanığın tutukluluk hallerinde, bu kişinin yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu ülkenin konsolosluğuna durumu bildirilmektedir .Aynı zamanda yine ülkemizin taraf olduğu 24.4.1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne taraf olmaktan doğan bir zorunluluktur. Sözleşmenin m.36/1-b'de düzenlenmektedir.

³⁰¹ DEMİRBAŞ, Soruşturma Evresi, s.23.

³⁰² AYM, Başvuru Numarası: 2020/8401, T.3/3/2022, s.54; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.481.

³⁰³ KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.792.

³⁰⁴ SOYASLAN, s.310; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.280; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.482.

Sözleşmenin m.36/2 uyarınca bu sözleşmeye taraf olan devletin bu yasal düzenlemeleri iç hukukunda düzenlenmelidir. Yani Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmeleri gereği tutuklanan kişinin yabancı olması durumunda, tutuklanan kişinin vatandaşı olduğu ülkenin konsolosluğuna bildirmesi kuraldır. Ancak yine de şüpheli/ sanığın bu bildirim rızasının da olması gerekmektedir. Rıza göstermediği takdirde bildirim yapılmamalıdır. Ancak karşı çıkması halinde bu durumun kuralı mutlaka yazılı olacak şekilde yapılmasıdır. Yine bu hakkının varlığını yabancı olan şüpheli/ sanığa bildirilmelidir ve bu hususta aydınlatılmalıdır.³⁰⁵

1.2. Tutuklama Kararına İtiraz Edilmesi

Soruşturma aşamasında hakimin tutuklama taleplerine yönelik verdiği karara karşı itiraz kanun yolu açık olup bu çerçevede tutuklama, tutukluluğun devamı ve salıverilme talebinin reddine yönelik kararlara şüpheli tarafından itiraz edilebilmektedir.³⁰⁶

Tutuklama isteminin reddi durumunda Cumhuriyet savcısının da itiraz yetkisi bulunmaktadır. İtiraz süresi kararın öğrenilmesinden itibaren iki haftadır. Bu istem tutanağa geçirilecek bir beyan ve ya dilekçe ile olabilir. İtiraz üzerine tutuklama kararı verilmesi durumunda bu karara da itiraz edilebilmektedir.

CMK m.268/2 uyarınca CMK m.103 ve m.104 dikkate alınarak yapılacak olan isteme ilişkin, Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafin görüşünün alınmasının ardından üç gün içerisinde talebin reddine, kabulüne veyahut adli kontrol verilmesine karar verilmektedir. İtirazın yerinde görülmemesi halinde ise bir karar verilmek üzere dosya incelemenin yetkili olduğu mercie gönderilir. 6763 sayılı Kanun ile yapılan düzenleme ile bu talepler dışında örgüt eylemleri içerisinde gerçekleştirilen suçlara yönelik itirazın değerlendirme süresi yedi gün olarak belirlenmiştir. CMK m.105 uyarınca şüpheli/ sanık hakkında duruşma yapılmadan

³⁰⁵ FERİDUN, Yenisey/ TÜYSÜZ, Ahmet/ KOÇYILDIRIM, Göktan/ GÜVEN, İrfan/ FIRAT, Melek Saliha/KARAKAYA, Naim/ ACAR, Necla/ EJDEROĞLU, Özlem/ AKÇO BİLEN, Seda, Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım El Kitabı, TBB, 2010, s.76.

³⁰⁶ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SİRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.480.

verilecek bu karar için Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafinin görüşü alınmamaktadır. Ancak itiraz edebilmektedirler.

CMK m.271/4 uyarınca itiraz merciince verilen kararlar kesindir. Ancak, ilk defa yargı makamı tarafınca uygulanan tutuklamaya yönelik itirazlar yapılabilmektedir. CMK m. 101 ve m.105 gereğince yapılan itiraz üzerine Cumhuriyet savcısından görüş alınması halinde, bu görüş şüpheli, sanık veya müdafine bildirilmektedir. CMK m.270/2 gereğince sanık, şüpheli veya müdafî üç gün içerisinde görüşünü bildirebilmektedir.

Sulh ceza hakimliği tarafından verilen kararlara edilen itirazlar yine o yerde birden çok sulh ceza hakimliğinin olması durumunda, numara olarak kendisini takip eden hakimlik itirazı incelemeye yetkili merciidir. Son numaralı sulh ceza hakimliği için ise bir numaralı hakimlik itirazı değerlendirmeye yetkili merciidir. Ağır ceza mahkemesinin olmadığı yerlerde tek sulh ceza hakimliği bulunuyorsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin olduğu yerdeki sulh ceza hakimliği itirazı değerlendirmeye yetkili merciidir. Ağır ceza mahkemesinin olduğu yerlerde tek sulh ceza hakimliği bulunuyorsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin olduğu yerdeki sulh ceza hakimliği itirazı değerlendirmeye yetkili merciidir.

Sulh ceza hakimliğinin tutuklama ve adli kontrole yönelik uyguladığı kararlara yönelik yapılan itirazların değerlendirmesi, yargı çevresinde olan asliye ceza mahkemesi hakimine aittir. İtirazı incelemeye yetkili makamların farklı olduğu durumlarda, itirazların hemen değerlendirilmesi gayesiyle, kararına itiraz edilen sulh ceza hakimliği tarafından gerekli tedbirler alınır. Sulh ceza hakimliği işleri, asliye ceza hakimi tarafından görülüyorsa itirazı inceleme yetkisi ağır ceza mahkemesi başkanına aittir (m.CMK 268/3-b).

Asliye ceza mahkemesi hakimi tarafınca uygulanan kararlara yapılacak itirazların değerlendirilmesi yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesi itirazı incelemeye yetkili mercidir. Ağır ceza mahkemesi ile başkanı tarafınca uygulanan kararlar hakkındaki itirazların değerlendirilmesi o yerde ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesinin olması durumunda, numara olarak kendisini izleyen ağır ceza mahkemesi itirazı incelemeye yetkili mercidir. Son numaralı daire için birinci ağır ceza mahkemesi itirazı incelemeye yetkili mercidir. O yerde ağır

ceza mahkemesi tek ise, en yakın ağır ceza mahkemesi itirazı incelemeye yetkili mercidir.³⁰⁷

Naip hakim tarafınca verilen kararlara karşı gidilecek itirazların değerlendirilmesi dahil buldukları ağır ceza mahkemesi başkanınca incelenmektedir.

CMK m.268/3 uyarınca Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlara karşı itirazlarda; üyenin kararını görevli olduğu dairenin başkanı, daire başkanı ile ceza dairesinin kararını numara itibarıyla takip eden ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu olduğunda ise birinci ceza dairesi itirazı değerlendirmeye yetkili mercidir.³⁰⁸

1.3. Tutuklanan Kişiyeye Uygulanacak Rejim

Tutuklu kişiler hakkında kesin hüküm bulunmaması sebebiyle, bu kişilerin hürriyetlerinden mahrum kılındığı zaman diliminde, hükümlülerden farklı rejim uygulanması gerektiği anlatılmaktadır.

1.3.1. Genel Olarak

Tutuklama kararı verildikten sonra kişiler isnat edilen veyahut gerçekten işledikleri suç ne kadar önem arz etmiş olsa dahi bu kişilerin insan olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Tutuklama kararıyla bu kişilerin sadece özgürlüklerine ilişkin karar verilmektedir yani bu kişilerin insanlıklarına yönelik saldırı olmamalıdır. Tutuklanan ya da kesinleşen mahkumiyet kararı sonucu infazı yapılacak olan kişilerin, hürriyetlerinin sınırlandırılmasının neticesiyle ellerinden alınan haklar haricinde tüm insani yönlerden haklarını sürdüreceklerdir.³⁰⁹

1.3.2. Tutuklunun Tutukevine Gönderilmesi ve Barındırılması

³⁰⁷ ŞEN/ YILDIZ/ DUymAZ/ AKSÜT/ MAVİŞ/ BAŞER BERKÜN/ ŞAHİN/ ERVAN/ ERDEM, s.372.

³⁰⁸ ŞEN/ YILDIZ/ DUymAZ/ AKSÜT/ MAVİŞ/ BAŞER BERKÜN/ ŞAHİN/ ERVAN/ ERDEM, s.361.

³⁰⁹ ÖZEN, s.207; KUNTER/ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.792; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.305.

Tutuklama kararının ardından kişilerin tutukevine sevki yapılmaktadır. Bu kişiler hükümlülerden ayrı yerde barındırılmalıdırlar. Bu kişiler hakkında düzenlemeler CvGTİHK’da düzenlenmektedir. Tutuklanan kişilerin suçları da göz önünde bulundurularak ayrı yerde tutulmalıdırlar.³¹⁰

1.3.3. Tutukluların Tutukevinde Hayatı

Şüpheli/sanık için tutuklama kararı ile hürriyetinden yoksun kılınması, bu kişilerin temel haklardan eksik kalınması anlamına gelmemektedir. Tutuklu kişilerin hürriyeti sadece tutuklama kararıyla amaçlanan düzeni sağlamaya yönelik oranda kısıtlanabilmektedir. Bu başlık içerisinde tutuklunun giyimi, çalışması, beslenmesi ve tedavisi anlatılacaktır.

1.3.3.1. Tutukluların Giyimi

Tutuklu kişilerin masumiyet karinesi bakımından giysilerini yanına alabilmeleri ve giyebilmeleri oldukça önemlidir. Henüz daha suçlulukları dahi kesin hükümle sabit olmamış tutuklu kişilere tek tip elbise giydirilme zorunluluğu masumiyet karinesini zedeleyecektir.

CvGTİK m.64 gereğince muhtaç halde bulunan tutuklu kişilere istemleri halinde idare tarafınca mevsimine ve sağlığa uyacak giysiler verilmelidir. Ancak tutuklu kişilere temin edilecek bu giysiler, dış ve iç güvenlik görevlilerinin giyindiği formalara benzeyen giysiler olmamalıdır. Tutuklu kişilere, uluslararası standartlara uygun olan, sağlıklı kalmalarını sağlayacak, mevsim koşullarına göre soğuk veya sıcak tutacak kıyafetler temin edilmesi gerekmektedir.³¹¹

1.3.3.2. Tutukluların Çalışması

CvGTİK m.114/1 gereğince tutuklu kişiler istekleri halinde tutukevinde çalışabilirler ancak bu onların istekleri halinde mümkündür zorunlu çalıştırılmazlar. Tutuklu kişiler çalışma isteminde bulunması halinde, bu istem idare tarafından değerlendirilir ve uygun görülmesi halinde kaldıkları odalarda çalışmalarına müsaade

³¹⁰ CENTEL, s.103.

edilebilir. Bu halde çalışan tutuklular için çalışan hükümlülere yönelik rejim uygulanmaktadır. Tutuklu kişilerin henüz suçluluğu sabit olmaması nedeniyle ıslah olması amacıyla çalıştırılmamalıdır. Bu nedenle tutukluların çalıştırılmaya mecbur bırakılmamaları gerekmektedir.³¹²

1.3.3.3. Tutukluların Beslenmesi

CvGTİHK m.116'da yer alan hükümlüler için beslenme tutuklu kişileri de kapsamaktadır. CvGTİKH m.72/1 gereğince Adalet ve Sağlık Bakanlıklarınca birlikte belirlenecek kalori hesabına göre, güçlü ve sıhhatli kalabilmeleri için nicelik ve nitelik olarak sağlık şartlarına uygun olmalıdır.

1.3.3.4. Tutukluların Tedavisi

Tutuklu kişilerin tedavi hakkı bulunmaktadır. Bu durumda tutukluların, ruh ve beden sağlıklarının korunması için muayene hakları vardır. Tıbbi araçlardan yararlanabilmektedirler. Öncelikli olarak bu kişiler tutukevlerinin revirlerinde muayene edilmektedirler. Ancak yeterli olmadığı takdirde üniversite veya devlet hastanelerinin mahkum koşullarında tedavi edilmektedirler.

1.3.4. Tutukluların Dış Dünya İle İlişkileri

Tutuklularda özgür kişiler gibi dış dünya ile ilişkilerde temel haklara sahiptir. Bu başlık içerisinde tutuklunun tutukevindeki dış dünyaya yönelik hakları anlatılacaktır.

1.3.4.1. Tutukluların Yazılı İletişimleri

Anayasa m.22 ve AİHS m.8 gereğince tutukluların haberleşme özgürlükleri bulunmaktadır. Ayrıca tutuklu kişilerin haberleşme özgürlüğünün engellenmesi suç oluşturmaktadır. Yani tutuklu kişilerin mektuplaşma hakları bulunmaktadır. Ancak

³¹² ÇOLAK, Haluk, Hükümlü veya Tutuklunun Kaçması, Terazi Hukuk Dergisi, C:16, S:182, 2021, s.1924; DULAY YANGIN, Dilek, Ceza İnfaz Mevzuatı Kapsamında Çalışan Tutuklu ve Hükümlülerin Sosyal Güvenliği, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:25, S:2, 2019, s.731; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.306.

bu durum denetime tabidir. Tutuklunun gönderdiği mektuplar veya tutukluya gelen mektuplar mutlaka denetlenmelidir.³¹³

1.3.4.2. Tutukluların Kütüphaneden Faydalanmaları

Tutuklu kişiler, mahkemece yasaklanmamış olmak şartıyla süreli ve süresiz tüm yayınlardan faydalanma hakkına sahiptir. CvGTİHK m.62/1 ve Yönetmelik m.71/1'de düzenlenmektedir. Buna karşın, kurumun düzenini, güvenliğini veya işleyişini bozmaya çalışan tutuklulara verilmemektedir.

1.3.4.3. Tutukluların Televizyon, Radyo ve İnternette Faydalanmaları

CvGTİHK m.67/1 ve Yönetmelik m.75/1 gereğince tutukluların ceza infaz evlerinde merkezi yayın sistemi bulunması halinde bu sisteme bağlı olması durumunda televizyon ve radyo yayını izleme hakkına sahiplerdir.

1.3.4.4. Tutukluların Hediye Kabul Etmeleri

Tutuklu kişiler dışarıdan gelen hediyeleri kabul edebilmektedirler. Ancak tutuklu kişilerin dışarıya hediye gönderebileceklerine dair düzenleme bulunmamaktadır.

1.3.4.5. Tutukluların Ziyaretçi Kabul Etmeleri

CvGTİHK m.114/2 gereğince tutuklu kişilerin ziyaretçi kabul etmeleri hakkı bulunmaktadır. CvGTİHK m.83/1 gereğince tutuklular aileleriyle görüşebilmektedir. Ancak bu durumu belgelendirmek zorundadırlar. Ziyaret üst süresi bir buçuk saattir. Çocuklar açısından ise ziyaret süreleri bir saatten az, üç saatten çok olmamalıdır. Bahsi geçen kişiler dışındaki kişiler için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından izin verilebilmektedir.

Tutuklu kişiler için savunma hakkı oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle müdafileriyle görüşme hakları da mevcuttur. Savunma haklarının doğal sonucudur.

³¹³ CENTEL/ ZAFER, s.283; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.306.

1.3.5. Tutuklular Hakkında Alınan Önlemler

Tutuklu kişilerin kaldıkları odaların kamera ile izlenmesi ve sıkı şekilde muhafaza edilmeleri gerekmektedir. Gerektiği takdirde belirli bir zaman diliminde tutukluların dış dünya ile ilişkilerinin sınırlandırılmaları gerekmektedir. Gerektiği durumlarda tehlike oluşturmamak adına özel odalarda muhafaza altında tutularak kamera ile izlenmeleri şarttır. Saldırgan tavırlar sergilemesi halinde kelepçelenebilmektedirler. Aksi halde yüksek güvenlikli bir kuruma nakilleri yapılabilir.³¹⁴

1.4. Tutuklama Kararlarının Re'sen Denetimi

Şüpheli/ sanığın tutuklu olduğu soruşturma ve kovuşturma aşamalarının ilerleyen zamanlarında tutuklama koşul ve sebepleri bertaraf olabilir. Tutuklama sebep ve koşulların ortaya çıkmasına bağlı olarak karar verilen geçici şekilde koruma tedbiri olması dolayısıyla, bahsedilen koşul ve sebepler bertaraf olduğunda tutuklama da hemen bitirilmeli ve tutuklu kişi derhal serbest bırakılmalıdır.³¹⁵

Tutukluluğu devam eden kişinin tutukluluk hali devamının gerekip gerekmediğine veya bu durum hakkında verilecek kararlara edilecek itirazla veyahut tutukluluk durumuna ilişkin yapılacak otuz günlük süre ile denetim halinde mümkündür.³¹⁶

Tutukluğa yapılan itiraz ile tutukluluğun otuz günlük süre sonrasında yapılan denetimi birbirinden farklı durumlardır. Tutukluluk kararına itiraz halinde kararın doğru olmadığını, haksız ve mesnetsiz olduğunu ve bu nedenle kaldırılması gerektiği belirtilmektedir. Ancak tutukluluk halinin otuz günlük sürelerle kendiliğinden denetlenmesinde, somut vakada tutuklu olan şüpheli/ sanığın lehine olan ve değişen

³¹⁴ POYRAZOĞLU, Ömer, Türk İnfaz Kurumlarında Hükümlü ve Tutuklular Hakkında Disiplin Tedbir ve Cezaları, AD, S:2, 1982, s.327.

³¹⁵ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.479.

³¹⁶ ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.1041.

şartların oluşup oluşmadığı ve tutuklama koşul ve sebeplerin varlığının devam edip etmediğinin tespiti yapılır.³¹⁷

CMK m.108 uyarınca tutukluluk halinin devamının gerekliliğinin yetkili makamlar tarafınca belirli zamanlarla incelenmesi gereken yasal bir zorunluluktur. Uygulamada bu duruma ‘otuz gün incelemesi’ de denilmektedir.

1.4.1. Soruşturma Evresinde Tutukluluk Devamının Denetimi

CMK m.108/1 gereğince soruşturma aşamasında tutuklamanın denetimsiz kalmasının engellenmesi istenmiştir. Yine kanunun lafzından anlaşılacağı üzere otuzar günlük süreler en geç sürelerdir. Yani öncesinde tutuklamanın gereksiz kalması hallerinin ortaya çıkması durumunda bu otuzar günlük süre dolmadan Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hakiminden inceleme talep etmelidir. Ancak bu durum için ciddi gerekçeler gerekmektedir.³¹⁸ Otuzar günlük süre ‘gün’ olarak hesaplanmalıdır. Bu nedenle, kişinin tutuklandığı gün bu otuzar günlük süreye dahil olmayıp tutuklama tarihinin ertesi günü başlar.³¹⁹

CMK m.103/2 gereğince Cumhuriyet savcısı, soruşturma aşamasında şüphelinin tutukluluğunun gereksiz olduğu düşüncesine ulaşması halinde, şüpheliyi kendiliğinden serbest bırakma yetkisine haizdir. Ancak, tutukluluğun otuzar günlük denetiminde Cumhuriyet savcısının tutuklamanın devam etmesi gerektiği kanaatindeyse mütalaa ile dosyayı sulh ceza hakimine göndermesi gerekmektedir. Bu nedenle, soruşturma aşamasında şüphelinin serbest bırakılması kanaatine varan Cumhuriyet savcısının ayrıca yine sulh ceza hakiminden şüphelinin salıverilmesini istemesi gerekmemektedir.³²⁰

Cumhuriyet savcısı, otuzar günlük inceleme sonucu şüpheli kişinin tutukluluğunun devamının gerekliliğini öngörüyorsa bu minvaldeki istemini sulh ceza hakimine bildirmektedir. Sulh ceza hakimi de inceleme sonucunda tutuklama sebep ve koşullarının varlığının devam ettiği kanaatinde olursa şüphelinin tutukluluğunun devamına karar verir. Aksi durum mevcut ise derhal şüpheliyi serbest

³¹⁷ YAŞAR, Ercan, Klasik Ceza Muhakemesine Alternatif Useller, 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2022, s.616 vd.

³¹⁸ KUNTER/ NUHOĞLU/ FERİDUN, s.798 vd.

³¹⁹ EREM, s.246.

³²⁰ SINAR, s.303.

bırakır. İnceleme sonucunda verilecek olan tutukluluğun devamı kararı tutukluluğun yerine geçen yeni bir karardır ve şüpheliye tefhim ve tebliğ edilmelidir. Çünkü tutuklu kişinin bu karara da itiraz hakkı bulunmaktadır.³²¹

CMK m.108/2 gereğince soruşturma aşamasında tutukluluğun sürdürülmesine yönelik inceleme Cumhuriyet savcısı tarafınca talepte bulunabileceği gibi şüpheli veya müdafî tarafınca da talep edilebilir.³²² Anayasa m.19/7’de, CMK m.108/2 uyan bir maddedir. Bu durumda sulh ceza hakimi şüpheli veya müdafî bu talebini uygun görürse şüpheliyi derhal serbest bırakacak ancak uygun görmediği durumda serbest bırakılma isteminin reddi ile tutukluluğun sürdürülmesine karar verecektir.

1.4.2. Kovuşturma Evresinde Tutukluluk Devamının Denetimi

Kovuşturma safhasında, uygulamada tutuklu kişilerin davalarında otuz günlük denetleme süresi bitmeden duruşma günü verilmeye çalışılmakta ancak olası bir yoğunluk nedeni ile verilemezse dahi, iki celse arasına otuz günlük bir denetleme tarihi verilmekte ve bu tarihte ara karara gidilmektedir. 6459 sayılı Kanun ile getirilen değişiklik sadece soruşturma aşamasını kapsamaktadır. Yani şüpheli, sanık veya müdafî görüşünün alınacağı sadece soruşturma aşamasını kapsamaktadır. Zira değişiklik CMK m.108/1’i kapsamaktadır. Bu nedenle, CMK m.108/3’ü kapsamadığı ve otuz gün incelenmesinin duruşmalı olarak yapılmadığı söylenebilir.³²³

Mahkeme, önceki tutuklama sebep ve koşullarının son bulunduğunu ancak tutuklamaya neden olan başka sebep ve koşulların meydana geldiğine kanaat ederse, tüm karar ve neticeleriyle yeni bir tutuklama kararı verebilmektedir.³²⁴

1.4.3. Tutuklama Kararına Dair Kanun Yolu Denetimi

³²¹ ULUDİL, s.114; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.300.

³²² DONAY, s.132; ÖZTÜRK GÜNAY, Selma, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Kararları Işığında Tutuklama, s.161.

³²³ ULUDİL, s.114; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.300.

³²⁴ ULUDİL, s.114; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.300.

Kanun yolları, bir alt yetkili makam tarafınca verilen hükümlerin denetlenmesi için üst yetkili yargı makamına başvurulmasını ifade etmektedir. CMK m. 260 vd. düzenlenmektedir. CMK m.260/1 gereğince kanun yolları hakkını kullanabilme, hâkim ve mahkeme kararlarına yönelik Cumhuriyet savcısı, şüpheli/sanık ve CMK uyarınca katılan sıfatını alan kişiler ile katılma talebi henüz onaylanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatına haiz olabilecek şekilde işlenen suçtan zararın temas ettiği kişileri kapsamaktadır. Bu itibarla, CMK’da tutuklama kararlarına yönelik gidilebilecek olağan kanun yolları olan itiraz, istinaf ve temyiz kanun yollarına gidilmesine yönelik esaslar, her bir kanun yolu bakımından kısaca anlatılacaktır.

1.4.3.1. İstinaf

İstinaf, ilk derece mahkemesi tarafından verilen karara karşı başvuru olan ikinci derece yargı yoludur. İstinaf, deliller bakımından da hukuki bakımdan da ilk derece mahkemesinin kararlarını incelemektedir.³²⁵ Ceza adalet mekanizması istinaf kanun yolu ile birlikte üç kademeli olmuştur. Bu yapının oluşması ile birlikte ceza soruşturma/ kovuşturmaları daha etkin ve sistemli biçimde işlenmesini sağlamaktadır. İstinaf kanun yolu, Türk Hukuku’nda, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 25 vd. ile düzenlenmektedir. CMK’da ise m.272 ile m.285’de düzenlenmektedir. Bu itibarla, adli yargı ilk derece mahkemesinin kararlarına karşı istinaf yolu açık olup istinaf kanun yolu tüketilmeden doğrudan doğruya temyiz kanun yoluna gidilmesi olanaklı değildir. Adli yargı ilk derece mahkemesi tarafından verilen, 15 yıl ve daha fazla hapis cezasına yönelik kararların kendiliğinden istinaf mahkemesi yani bölge adliye mahkemelerince denetlenmektedir. Yani bu kararlara karşı yapılan bir talep olmasa dahi istinaf re’sen incelemektedir.³²⁶ İstinaf kanun yoluna başvuru süresi, 7499 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmiş ve kararın gerekçesiyle birlikte tebliğ edildiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde kararı veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt katibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılacağı düzenlenmiştir.

³²⁵ ÇINAR, Ali Rıza, Türk ve Alman Ceza Yargılama Hukukunda İstinaf, Adalet Yayınları, Ankara, 2010, s. 3.

³²⁶ SINAR, s.298.

İstinaf incelemesinde, tutuklamanın koşul ve sebeplerinin oluşması halinde bölge adliye mahkemeleri de tutuklama kararı vermeye yetkilidir. Bu yetkiye haiz olan mahkemeler, tutukluyu salıvermeye de yetkilidir. İstinaf yargılamasının devam etmesi kovuşturma evresinin de devam ettiği anlamına gelmektedir. Zira istinaf yargılaması ikinci bir yargılama niteliğinde olup tanıkların mahkemede dinlenebildiği, sanığın tekrar sorgusunun yapıldığı, delillerin toplanabildiği bir aşama olup karar daha kesinleşmemiş olmasından dolayı kovuşturma safhasında da devam etmektedir. Bu nedenle, kişi özgürlüğünün garantisi olan otuz gün denetlemesinin istinaf evresinde olan sanık içinde uygulanması gerekmektedir.³²⁷ Yine CMK m.104/3 uyarınca bölge adliye mahkemesinin salıverilme istemini değerlendirmeye yetkili olduğu düzenlenmiştir.

1.4.3.2. Temyiz

Temyiz kanun yolu ise, CMK m.286 ila m.307'de düzenlenmektedir. CMK m. 286/2'de düzenlenen durumlar haricinde kalan bölge adliye mahkemesi kararları ile karardan evvel verilerek karara esas olan veyahut kanunda başka bir kanun yolu düzenlenmemiş mahkeme hükümlerine yönelik kararla beraber temyiz kanun yoluna başvurulabilmektedir. Temyize gidilen dosyalarda Yargıtay denetimi sadece hukuki bakımdan yapmaktadır.

İlk derece mahkemesi veya istinaf aşamasında bölge adliye mahkemesi tutuklu sanık için hükümlerle beraber tutukluluğunun sürdürülmesine de karar verirse görülecek temyiz denetiminde tutukluluğunun devamının da gerekip gerekmediği incelenmesi gerekecektir. Ancak Yargıtay tutuklama kararı veremez. Sadece verilmiş olan tutukluluğun incelemesini yapabilmektedir. Yargıtay, yapacağı temyiz incelemesinde tutuklama sebep ve koşulları incelemeye ve gerektiği takdirde sanığın serbest bırakılmasına karar vermeye yetkilidir.³²⁸ Her ne kadar Yargıtay sanık veya müdafin talebi üzerine tutukluluk incelemesi yaparak karar vermeye yetkili ise de; otuz günlük sürelerle incelemeden geçirmeye yetkili bulunduğu dair CMK'da bir hüküm bulunmamaktadır.

³²⁷ ŞEN/ ÖZDEMİR, s.161; Ceza Muhakemesinde İstinaf El Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti'nde İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi, Ankara 2007, s.62.

³²⁸ Yargıtay 1. CD'nin 01.05.2006 tarih 2005/3139 E. Ve 2006/79 K. sayılı ilam; BALCI, Murat, Tutukluluk Süreleri ve Temyiz Aşaması (Karar İncelemesi), İstanbul Barosu Dergisi, C:85, S:6, 2011, s.34-45.

Uygulamada Yargıtay tarafınca temyiz kanun yolunda otuz gün tetkiki yapılmamaktadır. Yargıtay sanığı serbest bırakma yetkisini genel olarak verilen kararı bozarken kullanmaktadır. Ancak Yargıtay bu durumu telafi etmek adına tutuklu dosyaların temyiz incelemesini öncelikli yapmaktadır.³²⁹

1.5. Tutukluluk Durumunun Devamına İlişkin İtiraz Etme Hakkı

Tutuklama koruma tedbiri, ceza yargılamasında bireye uygulanan en derin tedbirdir. Kesin bir karar olmadan bireyin özgürlüğünün sınırlandırılması durumudur. Tutuklama ve tutukluğun devamına ilişkin kararların itiraza açık olmasının sebebi ağır yaptırım olmasıdır. Tutuklamaya itiraz edilmesi Anayasa m.19 uyarınca anayasal bir haktır. Yine CMK m.104/2 uyarınca şüpheli/ sanık bu kararlara itiraz edebilmektedir.³³⁰

Ayrıca Cumhuriyet savcısı, şüpheli kişiyi sorguya sevk edip sulh ceza hakiminden tutuklama talep etmiş ancak bu istem sulh ceza hakimince reddedilmiş ise iş bu red kararına karşı Cumhuriyet savcısı tarafınca da itiraz edilebilir. CMK m.271/4 uyarınca itiraz makamı tutuklama kararı verirse itiraz üzerine yargı organının verdiği bu tutuklama kararına da itiraz edilebilir.

Şüpheli/ sanık için birden fazla tutuklama hükmü verilmesi sebebiyle henüz uygulanmayan tutuklama kararlarına itiraz edilebilir. Ancak itirazdan sonra, itirazın tetkik edilerek karar verilmesinden önce sanık için verilen mahkumiyet kararı kesinleşirse tutukluluk halinin mahkumiyete dönüşmesi sonucu yapılmış olan itiraz konusuz kalacaktır.³³¹

CMK m.260/1 uyarınca tutuklamaya, tutuklama talebinin reddine ve tutukluluğun devamına ilişkin verilen hakim veya mahkeme kararlarına yönelik Cumhuriyet savcısı, şüpheli/ sanık, CMK maddeleri gereğince katılma sıfatına haiz bulunanlar ile birlikte katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatı verilebilecek şekilde suçtan zarar görmüş kişiler hakkında yasa yolları açıktır.

³²⁹ GÜNAY, s. 47.

³³⁰ SINAR, s.285.

³³¹ CENTEL, s.97.

CMK m.261/1 uyarınca şüpheli/ sanık müdafinin veya müdahil vekilinin kişilerin açık talebine karşı olmamak şartıyla tutuklamaya veya tutuklama talebinin reddine ilişkin kararlara itiraz edebilmektedirler.

CMK m.262/1 uyarınca şüpheli/ sanığa açık olan yasa yoluna, şüpheli/ sanığın eşi ve kanuni temsilcisi de kendiliğinden başvurabilirler.

Cumhuriyet savcısı tutuklama isteminin reddine karşı kararlar ve salıverilme kararlarına ilişkin itiraz edilmektedir. Bu yetkinin verilmesinin önemli nedeni, Cumhuriyet savcısının toplum menfaatine veya yargılamanın menfaatine karşı kararlara itiraz edebilmesinin gerekliliğidir³³²

1.5.1. İtirazın Yapılacağı Makam ve İtirazda İzlenilen Usul

Gerek soruşturma gerek kovuşturma aşamasında itirazın yapılacağı makam ve itirazda izlenecek usulü aşağıdaki başlıklarda ayrı olarak değinilecektir.

1.5.1.1. Soruşturma Aşamasında

CMK m.101/1 uyarınca soruşturma aşamasında şüpheli kişinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının talebiyle sulh ceza hakimi tarafınca karar verilebilmektedir. Ancak yine CMK m.101/5 uyarınca bu tutuklama kararına itiraz edilebilir. Yani Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı şüphelinin tutuklama talepli sorgusunun yapılması üzerine sulh ceza hakimine sevk eder. Bunun üzerine sulh ceza hakimi tarafınca şüphelinin tutuklanmasına veya bu talebin reddine karar verilmektedir.³³³

CMK'nın yürürlüğe girdiği 2005 tarihinden itibaren soruşturma aşamasında verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz makamı değişmektedir. CMK'nın yürürlüğe girdiği ilk halinde soruşturma aşamasında tutuklama kararlarına karşı itiraz makamı asliye ceza mahkemeleri iken günümüzde yetkili makam sulh ceza hakimlikleridir. Sulh ceza hakimliği 18.06.2014 tarihinde 6545 sayılı Kanunla 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 10.maddesi ile sulh ceza hakimlikleri kurulmuştur.

³³² GÖLCÜKLÜ, s.135.

³³³ SINAR, s.288.

Bunun üzerine CMK m.268'de değişiklik yapılarak soruşturma aşamasında sulh ceza hakimleri tarafınca uygulanan kararlara itiraz makamı yine sulh ceza hakimlikleridir.³³⁴ CMK m.268/3-a uyarınca söz konusu hakimliğin kararlarına itiraz edildiğinde bunu incelenmek, o yerde birden fazla sulh ceza hakimliği varsa bir büyük sayıdaki hakimliğin; son numaralı hakimliğin kararına karşı itiraz edilecekse 1 numaralı hakimliğin; o yerde ağır ceza mahkemesi yoksa ve tek sulh ceza hakimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğinin; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hakimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğinin görevidir.³³⁵

Her ne kadar bu durum tartışmaya neden olup Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmış ise de; Anayasa Mahkemesi sulh ceza hakimliklerinin itiraz makamı olarak yetkili olmasına dair CMK m.268'de gidilen değişikliğe yönelik verdiği kararda; ilgili maddenin hukuk devleti, adil yargılanma hakkı ve Anayasanın m.142'de yer verilen yargılama usullerine ters düşmediğine karar vermiş, maddenin bireyin hürriyeti ve güvenliği hakkı, tabii hakim ilkeleriyle bağlantısının olmadığına karar vermiştir.³³⁶ Ancak sonrasında 7331 sayılı Kanunla tekrar değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklik ile sulh ceza hakimlikleri tarafınca uygulanan kararlara karşı itiraz makamı asliye ceza mahkemeleri olacak şekilde görevlendirilmiştir. CMK m.268/3-b uyarınca Sulh ceza hakiminin verdiği kararlara ilişkin gidilen itiraz öncelikle kararları veren sulh ceza hakimince incelenmektedir. Sulh ceza hakimi itirazı değerlendirdiğinde itirazı uygun görürse verdiği tutuklama tedbir kararını kaldırır. Ancak sulh ceza hakimi itirazı yerinde yapılmış bir itiraz olarak değerlendirmese, en fazla üç gün içerisinde, örgüt kapsamında geręekleřtirilen suçlar yönünden itirazı yedi gün içerisinde yetkili makama gönderir.

Uygulamada karara itiraz söz konusu olduğunda, itiraz incelenmeden önce Cumhuriyet savcısının yazılı görüşü alınmaktadır. Ardından itiraz makamı tarafından incelenir. Sonrasında itiraz yerinde görülürse itirazın kabulüne ve tutuklamanın kaldırılmasına aksi halde itirazın reddine karar verilir.

³³⁴ ÖZEN, s.194 vd.

³³⁵ SINAR, s.290.

³³⁶ AYM, E.2014/164, K.2015/12, T.14/01/2015.

Sulh ceza hakimi tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı şüpheli, sanık, müdafî veya CMK m.260'da belirtilen kişilerce itiraz edilebilir. Ancak bu kişiler itiraz edebilmek için şüpheli, sanık veya müdafînin kararı öğrendiği tarihten itibaren iki hafta için de etmelidir. Söz konusu öğrenme tarihi tefhim veya tebliğ ile başlar. Ancak burada istisnai bir durum vardır. CMK'da gıyabi tutuklama yasağı bulunması ve tutuklama kararının şüpheli veya müdafînin itiraz süresinin tutuklama kararının tefhimiyle başlaması yasanın koyduğu tabii mecburiyettir.

CMK m.268/1 uyarınca tutuklama tedbir kararına ilişkin olacak itiraz, şüpheli, sanık veya müdafîne tefhim edilmesini izleyen günden itibaren iki hafta içinde kararı veren makama verilecek yazılı bir dilekçe ile olabileceği gibi tutuklama kararı verildiği esnada zabıt katibine sözlü ifadede bulunmak şekliyle de yapılabilmektedir. CMK 263/2 ve 268/1 maddeleri uyarınca zabıt katibine beyanda bulunması durumunda bu beyan bir tutanak tutularak evraka bağlanır ve tutanakta bulunan imza hakim tarafınca da onaylanmak suretiyle şüpheliye veya müdafîne verilmektedir.³³⁷

Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının tutuklama talepli olacak şekilde şüpheliyi sulh ceza hakimliğine sorgu için sevk etmesinden sonra şüphelinin sorgusu sulh ceza hakimi tarafınca yapılır. Şüphelinin salıverilmesine takdir edilirse, bu karara Cumhuriyet savcısı da itiraz edebilir. Cumhuriyet savcısının itirazı değerlendirildiğinde yerinde görülürse itirazı kabul edilir. Ancak gıyabi tutuklama yasak olduğu için şüphelinin huzurda olmaması halinde itiraz makamı şüpheli hakkında yakalama emri düzenleyebilir.³³⁸ CMK m.271/4 uyarınca yasa düzenleyici bu durumda hakkında yakalama emri uygulanan şüpheliye de itiraz hakkı sağlamıştır. İlk kez itiraz makamı tarafınca uygulanan tutuklama kararlarına yönelik itiraz yasa yoluna başvurulmasına imkan bulunmaktadır.

CMK m.271/3 uyarınca tutuklama kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine, itirazın değerlendirilmesi ve karar verilmesi için makul zaman öngörülmemiştir. Ancak yapılan itirazın hızlı bir süre içerisinde karara çıkılması gerekmektedir. Bu nedenle, sürenin uzaması halinde karar verilmemesi ve dosyanın yetkili makama

³³⁷ ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.480.

³³⁸ KARAGÜLMEZ, Ali, Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun İncelenmesi, Y:18, TBDD 2005, s.132 vd.

gönderilmemesi durumlarında CMK m.141 uyarınca Devletin tazminat sorumluluğu gündeme gelecektir.³³⁹

CMK m.271/1 uyarınca emredici bir kural olmamakla beraber karara karşı yapılan itiraza yönelik değerlendirmeler duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden yapılacak incelemeyle karara çıkılır. Bu nedenle, yetkili olan itiraz makamı ihtiyaç duyarsa Cumhuriyet savcısı ve sonrasında müdafî veya vekilini de dinleyerek itirazı karara bağlar. Ancak doktrinde bazı görüşler itiraz incelemelerinin duruşmalı yapılması gerektiğini ve kanunda bununla ilgili düzenlemelere yer verilmesinin gerekliliğini savunmaktadır.³⁴⁰ Aynı zamanda AİHM, tutukluluğa itiraz hallerinde muhakemenin kanunsal kriterlere haiz olması gerekliliğini ve doğrudanlık ilkesi gereği yani yüz yüzelik esasında yapılmasını ifade etmektedir.³⁴¹

TMK'na 7145 sayılı Kanun ile gelen ve 31.07.2018 tarihinden itibaren uygulanan dört yıl süre ile geçerli Geçici Madde 19/c-1 hükmüne göre; 5237 sayılı TCK'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı TMK'nu içerisine giren suçlar veya örgüt faaliyeti kapsamında gerçekleştirilen suçlar açısından tutukluk haline itiraz ve salıverilme istemleri dosya üzerinden karara çıkılabilmektedir.³⁴²

1.5.1.2. Kovuşturma Aşamasında

Soruşturma aşamasının bitmesi, yani iddianamenin kabulü ile kovuşturma aşaması başlamaktadır. Bu nedenle, kovuşturma aşamasında tutuklama veya tutukluluk halinin devamına ilişkin kararlara yapılacak itirazları incelemek, yetkili ve görevli mahkemenin dahlindedir.³⁴³ Günümüzde kovuşturma aşamasında davaya bakmakla görevli mahkemeler ağır ceza ve asliye ceza mahkemeleridir.

CMK m.101/1 gereğince kovuşturma aşamasında sanığın tutuklu yargılanmasına Cumhuriyet savcısının talebi üzerine veya re'sen yargılamayı

³³⁹ CENTEL/ ZAFER, s.273

³⁴⁰ CENTEL, s.99.

³⁴¹ ÇINAR, Ali Rıza, Ceza Yargılamasında Temyiz Yolu, Ankara 2006, s.50 vd.

³⁴² CENTEL/ ZAFER, s.431.

³⁴³ Yargıtay 8.CD, E.1975/7118, K.1975/6435, T.24.10.1975.

sürdüren mahkeme tarafınca karara bağlanır. CMK m.101/5 uyarınca bu kararlara itiraz etmek mümkündür.

CMK m.268/3-c uyarınca asliye ceza mahkemesi hakimince uygulanan kararlara karşı gidilecek itiraz değerlendirmesi, yargı alanında olan ağır ceza mahkemesine ve bu mahkeme ve başkanı tarafınca verilen kararlar konusundaki itirazların değerlendirilmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesinin olması durumunda, numara olarak kendisini takip eden daireye; son numaralı daire için ise birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.

Soruşturma aşamasındaki tutuklamaya yönelik yapılacak itirazlarda uygulanan usul, kovuşturma aşaması için de geçerlidir. Soruşturma aşamasını tutuklu geçirmeyen şüpheli için kovuşturma aşamasının başlamasıyla ve bilhassa mahkeme sorgusunun yapılması ile tutuklama koşul ve sebeplerinin varlığına dair mahkemede görüş oluşabilmektedir. Kovuşturma aşamasında sanık için verilen tutuklama kararına karşı yine ilgili kişilerce iki hafta içinde ve yetkili itiraz makamına yazılı şekilde ya da zabıt katibine beyanda bulunmak suretiyle itirazda bulunabilir.

Sanık hakkında tutuklama için koşul ve sebepler yargılamanın her safhasında meydana gelebilir. Bu nedenle, sınırlandırma yapılmaksızın kovuşturmanın her safhasında sanık ile ilgili tutuklama kararı vermek mümkündür.

1.5.1.3. Kanun Yolları Aşamasında

CMK m.282/1 uyarınca ilk derece mahkemesinde gerçekleştirilen yargılama sonucunda istinaf yasa yoluna gidilmesi, talebin kabul edilerek istinaf yargılamasına başlanması durumunda CMK'nın duruşma ve karara yönelik hükümleri uygulanmaktadır. İlk derece mahkemesince verilen ve itirazı mümkün olan kararların istinaf mahkemesi tarafınca verilmesi durumunda da söz konusu hükümlere ilişkin itiraz edilebilir. Kararın hangi mahkemece verildiğinin öneminin olmadığı ancak kararın niteliğinin önemli olduğu durumdur.³⁴⁴ CMK'da tutuklama ve tutukluluk durumunun sürdürülmesine yönelik verilen hükümlere karşı itiraz yoluna

³⁴⁴ ÇAĞLAR, Seyfettin, CMK'da Düzenlenen Özel İtiraz Usulünün (M. 271/4) Kişi Özgürlüğünü Sınırlayan Diğer Koruma Tedbirleri Bakımından Uygulanması, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 27, S: 2, Nisan 2023 s.179.

gidilebileceği düzenlendiğinden, bölge adliye mahkemesince verilen tutuklama ve tutukluluk durumunun sürdürülmesine yönelik hükümlere yönelik de itiraz yasa yoluna gidilebilecektir.³⁴⁵

1.5.2. İtiraz İncelemesinin Sonuçları

Bu başlık içerisinde itiraz üzerine verilen kararın yerine getirilmesi, itiraz üzerine verilen kararların kesinliği ve itiraz üzerine verilen karara karşı olağanüstü kanun yoluna başvuru konuları anlatılacaktır.

1.5.2.1. İtiraz Üzerine Verilen Kararın Yerine Getirilmesi

CMK m. 269 uyarınca tutuklama veya tutukluluk durumunun devamına karar verildiğinde, bu kararlara yönelik yapılacak itiraz şüpheli/ sanığın tutukevine gönderilmesini, özgürlüğüne sınırlandırma getiren işlemlerin yapılmasını etkilememektedir. Yani şüpheli/ sanık hakkında verilen karar yerine getirilmektedir. Ancak itiraz yerinde görüldüğü ve salıverilmesine karar verildiği durumlarda şüpheli/sanık derhal serbest bırakılmalıdır.

1.5.2.2. İtiraz Üzerine Verilen Kararın Kesinliği

CMK m.271/4-1 uyarınca itiraz makamının itiraz üzerine verdiği kararları kesin kararlardır. Yani itiraz makamının kararlarının kesin olması, bu kararlara karşı gidilecek başka hiçbir olağan kanun yolunun olmamasıdır.³⁴⁶ Ancak CMK m.271/4-2'de bu durumun istisnasıdır. Yani ilk defa itiraz makamı tarafından verilen tutuklama kararına yönelik itiraz yoluna başvurabilecektir. İstisnai nitelikte olan bu madde şüpheli/ sanık aleyhine genişletilmemelidir.³⁴⁷

³⁴⁵ AŞKIN, Uğur, Bölge Adliye Mahkemelerinin Tutuklama Kararı Verme Yetkisi, Y.13, S.49, TADD, Ankara 2022, s.663 vd.

³⁴⁶ GÖLCÜKLÜ, s.138.

³⁴⁷ ÖZEN, Z. İnci, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesinin Güncel Kararları Işığında Bir Adli Kontrol Yükümlülüğü Olarak Konutunu Terk Etmeme Üzerine Bazı Tespit ve Öneriler, 7. Uluslararası Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı, s.399-423, s.414.

1.5.2.3. İtiraz Üzerine Verilen Karara Karşı Olağanüstü Kanun Yoluna Başvuru

Tutuklamaya yönelik yapılan itiraz üzerine çıkan kararlara karşı gidilecek başka olağan kanun yolu olmamasına karşın, bu kararlara yönelik CMK m.309 vd.'de düzenlenen '*kanun yararına bozma*' olağanüstü kanun yoluna başvurmak mümkündür.³⁴⁸ Hakim veya mahkeme tarafından verilen ancak istinaf ve temyiz aşamasından geçmeden kesinleşen hüküm veya kararda kanuna aykırılık olduğunu öğrenen Adalet Bakanlığının, o hüküm veya kararın Yargıtay tarafından bozulması talebini, kanuni sebeplerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirmesi kanun yararına bozmadır. CMK m.309/2 uyarınca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu sebepleri birebir yazarak hüküm veya kararın bozulması talebini içeren yazısını Yargıtay'ın ilgili ceza dairesine gönderir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, tebliğnamesine, Adalet Bakanlığının gerekçelerinden başka bir ek gerekçe yazamaz. Ayrıca serbest bırakma veya tutuklamama kararları aleyhine gidilen kanun yararına bozma, sanığın tutuklanması sonucunu doğurmaz.³⁴⁹

30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Kanun'un Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un m.45 ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı düzenlemiştir. Bu madde hükmüne göre, kesinleşen tutuklama kararları ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunma olanağı mevcuttur. Yani itiraz üzerine kesinleşen tutuklama kararlarına yönelik başvurulabilecek bir diğer alternatif Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkıdır.

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un geçici m.1 8.fikrasında düzenlendiğinden 23.09.2012 tarihinden sonra hukuka karşı olarak verilen tutuklama koruma tedbiri nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı ihlal edilen bireyler Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkına sahip olacaktır.³⁵⁰

³⁴⁸ YENİSEY/ NUHOĞLU, s.21.

³⁴⁹ ULUDİL, s.115; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.301.

³⁵⁰ ŞEN/ ÖZDEMİR, s.207.

1.6. Tutukluluk Süresinin Dolması

Tutuklama geçici bir koruma tedbiri olması sebebiyle, azami sürenin dolması durumunda tutukluluk için bir karar gerekmeden kendiliğinden sona erecektir.

CMK'da tutuklama koruma tedbiri ile ilgili söz konusu süreler bittikten sonra sanık serbest bırakılmak zorundadır. Örneğin, ağır ceza mahkemesinin görevine giren bir suç hakkında yargılanan sanığın tutuklulukta kaldığı süre beş yılı geçtiğinde sanığın tahliyesi zorunludur. Yine de bu sanık hakkında adli kontrol tedbirlerinden herhangi birinin uygulanması mümkündür. 6763 sayılı Kanunla CMK'nın m.112/2 uyarınca azami tutukluluk süresinin dolması sebebiyle verilen adli kontrol tedbirinin ihlali durumunda da uygulanabilir. Ancak, bu hallerde tutuklama süreleri ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde dokuz aydan, diğer işlerde iki aydan fazla olamaz.

1.7. Tutuklamanın Sona Ermesi

Tutuklama, koşul ve sebeplerinin varlığına ilişkin olarak karar verilen geçici bir koruma tedbiri olduğundan, soruşturma veya kovuşturma aşamalarının hangi safhasında olursa olsun bu koşul ve sebepler ortadan kalktığında tutuklamada hemen bitirilmelidir. Aynı zamanda yine yasada düzenlenen azami sürelerin bitmesiyle tutuklama koruma tedbirine son verilmeli ve şüpheli/ sanık tutukevinden serbest bırakılmalıdır.

Soruşturma aşamasının sonunda verilen kovuşturmaya yer olmadığı ve yargılamanın neticesinde verilen düşme veya beraat gibi kararlarda tutuklama koruma tedbirini kendiliğinden kaldırır.

Somut olaya yönelik olarak sürdürülen soruşturma ve kovuşturma aşamalarının her safhasında tutuklama koşul ve sebepleri ortadan kalkabilir. Bu koşul ve sebepler ortadan kalktığında soruşturma veya kovuşturma bitmemiş olsa bile tutuklama kaldırılacaktır. Doktrinde bu karara tutuklama kararının geri alınması denilmektedir.³⁵¹

³⁵¹CİHAN, Erol/ YENİSEY, Feridun, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1998, s.300; KUNTER/NUHOĞLU/FERİDUN, s.804.

Tutuklama kararı vermeye yetkili olan mercii, tutuklama kararını kaldırmaya da yetkili merciidir. Tutuklama kararını veren mahkeme veya hakim CMK m.108'de belirtilen süreler göz önünde tutularak, itiraz üzerine tutukluluk durumunu inceleyebileceği gibi tutuklama koşullarının ortadan kalktığını düşündüğü durumda da her zaman kendiliğinden inceleyebilecektir. Bu nedenle, tutuklama kararını otuzar gün değerlendirmesiyle, itiraz üzerine yapılacak değerlendirmeyle veya mahkeme veya hakim tarafınca tutukluluk durumunun re'sen incelenmesiyle bitirilebilir. Tutuklama kararının geri alınmasında önemli husus, tutuklamanın kaldırılması için gerekli sebebin olup olmadığından ziyade tutuklamanın devamı için gerekli sebebin bulunup bulunmadığıdır.³⁵²

CMK m.104/3 uyarınca temyiz aşamasında Yargıtay ilgili ceza dairesi ve YCGK (YCGK), istinaf aşamasında ise Bölge Adliye Mahkemesi tarafından da tutukluluk durumunun bitirilmesi mümkündür.

Tutuklamayı bitiren mahkeme veya hakim, sona erdirmeyi muhakkak bir karar vererek yapmalıdır.³⁵³ Her ne kadar, sanığın beraatı veya davanın düşmesi ile neticelenen bir yargılama aşamasında hükmü içeren karar ile birlikte tutuklamanın da kendiliğinden biteceği söylenebilsede, uygulamada tutuklama koşul ve sebeplerinin ortadan kalkmasına bağlı olarak tutuklama kararının geri alınmasında bu geri almanın yazılı bir kararla tespit edilmesi önemli bir husustur. Uygulamada şüpheli/sanığın tutukevinden salıverilebilmesi için tutukevi idaresine yapılacak sözlü beyan dikkate alınmamakta, mutlaka yazılı olacak şekilde tutukluluk durumunun bitirildiğine yönelik karar istenmektedir.

Mahkeme veya hakim tutuklama kararını kaldırırken, Cumhuriyet savcısının mütalaasını istemede, bu mütalaayla bağlı değildir. Zira yargılamanın sorumluluğunu üstlenen mahkemenin tutuklamayı kaldırma kararını tek başına verebilmesi mümkündür.³⁵⁴

CMK m.103/2 uyarınca tutuklamaya ancak tutuklama kararı veren mercii tarafından veya itiraz makamı tarafından kaldırılması gerekmele beraber, soruşturma aşamasında tutuklama kararı Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh

³⁵² CENTEL, s.160

³⁵³ CENTEL, s.161

³⁵⁴ GÖLCÜKLÜ, s.140

ceza hakimince de veriliyor olmasına karşın, bu safhada tutuklama kararı Cumhuriyet savcısı tarafından kendiliğinden de sona erdirilebilir.

Soruşturma aşaması Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülmesi sebebi ile soruşturma dosyasını en iyi bilen kişinin yine Cumhuriyet savcısı olacaktır. Bu nedenle, şüpheli hakkındaki tutuklama sebeplerini en iyi inceleyecek olan kişi Cumhuriyet savcısı olacaktır. Soruşturma aşamasında sulh ceza hakimine tutuklama yetkisinin verilmesi kişi özgürlüğünün garantisidir. Cumhuriyet savcısı tarafından kendiliğinden serbest bırakılması da kişi özgürlüğünün başka bir teminatıdır.

Tutuklama koruma tedbirinin amacı, yargılamayı hızlı, düzenli sürdürülmesini sağlamaktır. Yargılamanın olmaması veya soruşturma veyahut kovuşturmayı neticelendiren belli kararlara hükmedilmesi tutuklama kararının hukuki niteliği ve maksadıyla örtüşmeyecektir. Bu tür kararlar verildiğinde tutukluluk durumu da buna bağlı şekilde bitecektir.³⁵⁵

Soruşturma safhasının tamamlanması sonucunda Cumhuriyet savcısı ya iddianame düzenleyerek kamu davasını açar ya da kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verir. CMK m.103/2 gereğince Cumhuriyet savcısı kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verdiğinde, başka karar gerekmeden şüpheli serbest kalır. Kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar Cumhuriyet savcısı ve emrindeki adli kolluk tarafından yürütülen soruşturma işlemleri neticesinde kamu davası açmaya ilişkin yeterli şüphe kanaati verecek delil elde edilememesi veya kovuşturma imkanının olmaması durumunda Cumhuriyet savcısı tarafından verilir. Kamu davasını açmaya yeter delil bulunmayan şüpheli hakkında kuvvetli şüphe gerektiren tutuklama koruma tedbiri uygulanamayacağı aşikardır. Kovuşturmayaya yer olmadığına dair verilen karara itiraz edilmesi durumu da şüphelinin tahliyesini engellemez.

³⁵⁵ ÖZYÜKSEL, Özgün, 'Hükme Bağlı Tutma' Kavramının Türk Hukuku Bakımından Eleştirisi ve Bu Kavramın Benimsendiği Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığının Tahlihi, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:12, S:23, 2024, s.104.

Yürütülen yargılama sonucunda sanık hakkında beraat kararı verilmesi durumunda da tutukluluk hali kendiliğinden bitecektir.³⁵⁶ Tutuklu olan sanığın tahliyesi için söz konusu beraat kararının kesinleşmesi gerekmemektedir.³⁵⁷

CMK m.223/7 uyarınca davanın reddine karar verilmiş ise yine sanığın tutukluluk durumu bitecektir.

CMK m.223/8 uyarınca TCK'da öngörülen düşme nedenlerinin olması ya da soruşturma veya kovuşturma koşulunun gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması durumlarında, davanın düşmesine karar verilir. Ancak soruşturma veya kovuşturma evrelerinin yapılması koşula bağlı tutulmuş olup da koşulun henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa, durma kararı verilerek koşulun gerçekleşmesi beklenir. Bu durumlarda yargılama biteceğinden ve dava konusu vakıa şeklen olsa da çözüme kavuşacağından tutukluluk durumu kendiliğinden bitecektir.³⁵⁸

Yargılamayı sürdüren mahkemece görevsizlik kararı verilerek dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesi, tutukluluk durumunu kendiliğinden bitiren bir durum değildir. Zira işlenen suça yönelik yargılamayı çözüme kavuşturmamaktadır. Buna karşılık, dosya seri bir şekilde mahkemesine gönderilmelidir. Çünkü görevli mahkeme tarafınca tensip zaptı ile beraber sanığın serbest bırakılmasına olanak olup olmadığı tespit edilecektir.³⁵⁹

Yargılama neticesinde karar verilen ceza mahkumiyetinin ertelenmesi (TCK m.51) veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması (CMK m.231/5) tutukluluk durumunu sona erdirir.³⁶⁰

Son olarak belirtmek gerekirse, sanık hakkında mahkumiyet kararı verilmesi tutukluluk durumunu kendiliğinden bitirmez. Ancak verilen mahkumiyetin türü ceza mahkumiyeti ise süresine göre sanığın yargılama süresince tutuklu bulunduğu süreye ilişkin olarak mahkeme veya hakim tarafından kararla beraber tutukluluk durumuna son verilmesi mümkündür.³⁶¹ Buna karşılık, sanık hakkında verilen karar istinaf veya

³⁵⁶ Yargıtay 9. CD, E.2004/8391, K.2004/7277, T.17.12.2004.

³⁵⁷ CENTEL, s. 161.

³⁵⁸ ÖZYÜKSEL, s.105.

³⁵⁹ EREM, s.260.

³⁶⁰ KUNTER/ NUHOĞLU/FERİDUN, s.805.

³⁶¹ EREM, s. 260.

temyiz aşamasından geçerek kesinleşmesi durumunda tutukluluk hali de kendiliğinden sona erer. Zira kararın kesinleşmesinin ardından bireyin özgürlüğünün sınırlandırılması tutuklama ile bağlantılı değil, hükümlü olma ile ilgilidir. Bu nedenledir ki; hükmü kesinleşen sanık tutukevinden cezaevine veya tutuklular koğuşundan hükümlüler koğuşuna sevk edilecektir.³⁶²

2. Tutuklama Kararının Kaldırılmasında İzlenen Usul

Uygulamada tutukluluk durumunun bitirilmesine hükmeden mahkeme veya hakim tutuklama kaldırma kararını yazılı olacak şekilde verir. Bu kararın yerine getirilmesi için derhal Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilir. Cumhuriyet savcısı tarafından derhal tutukevinin idaresine bildirecek biçimde, genel olarak Uyap sistemden müzekkere yazılarak iletilir. Karar tutukevinin idaresine ulaşır ulaşmaz, idare hemen şüpheli/ sanığın salıverilmesi için çalışmaları başlatır.

Celselerde verilen ara karar ile tutukluluk durumu kaldırılınca da aynı biçimde söz konusu tahliye kararı kapsayan duruşma zaptı hemen tutukevine Uyap sisteminden bildirilmektedir ve tutukevi idaresi tarafından serbest bırakma işlemleri başlatılmaktadır. Ancak bu durum şüpheli/ sanığın duruşmada serbest bırakılacağı anlamına gelmemektedir. Öncelikle tutukevine götürülerek orada gerekli tahliye işlemleri tamamlandıktan sonra serbest bırakılacaktır.

AİHM bu konuya yönelik olarak, beraat, salıverme veya tahliye kararlarından sonra yetkili makamların zaman kaybetmeksizin işlemlere başlaması, bu safhada tahliye ile ilgili olmayan ve zaman kaybına sebebiyet veren işlemlerin AİHS m.5'e aykırı olacağını yalnızca makul gecikmelerin kabul göreceğini vurgulamaktadır.³⁶³ AİHM, bu sürenin 12 saati geçtiği hallerde AİHS'ne aykırılık olduğunu kabul etmektedir.³⁶⁴

Serbest bırakılan kişilerin yükümlülükleri CMK m.106'de düzenlenmiştir. Bu madde hükmüne göre, tahliyesine karar verilen şüpheli/ sanığa ulaşılabilmesi gibi

³⁶² GÖLCÜKLÜ, s.141; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.299.

³⁶³ SÜRÜCÜ, Avukat Şerhi, s.48 vd.

³⁶⁴ ÇALIŞKAN, Bilal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Tutuklama, S:37, 2010, s.31.

nedenlerle davanın gecikmesinin önlenmesi istenmiştir.³⁶⁵ Söylemek gerekirse, şüpheli/ sanığın bulunan adres ve telefon bilgilerindeki değişikliği muhakkak yazılı olarak bildirmesi gerekmektedir. Zira yasa koyucu bu yazılı bildirim iadeli taahhütlü mektupla yapılacağını belirtmiştir. Bu nedenle, başka bildirim biçimlerine göre yapılacak bildirimler şüpheli/ sanık için netice doğurmayacaktır.³⁶⁶

3. Tahliye Edilen Şüpheli/Sanığın Tutuklanması

Ceza Muhakemesi Kanunda düzenlenen m.91/6 uyarınca sulh ceza hakimince serbest bırakılan veyahut gözaltı süresini dolduran kişiler hakkında yakalanmalarına sebep olan eylemlerle ilişkili yeni ve yeterli delil elde edilmediği sürece, aynı zamanda Cumhuriyet savcısının kararı bulunmadıkça aynı sebeple yakalama yapılamaz. Dolayısıyla, tutuklama kararının kaldırılmasının ardından aynı dava süresince yine aynı tutuklama sebebine dayalı olarak yeniden tutuklamaya karar verilemeyeceği söylenebilir.³⁶⁷ Nitekim Anayasa Mahkemesi’de aynı yasağın tutuklama koruma tedbiri bakımından kabul edilmesi gerektiğini, yeni ve yeterli delil olmadan verilecek olan yakalama kararının yasaya uygun olmadığına, hemen ardından aynı nedenlere dayalı tutuklama kararının da özellikle yasaya aykırı olacağını belirtmektedir.³⁶⁸

Buna karşılık, soruşturma ve kovuşturma aşamaları devam ederken şüpheli/ sanık hakkında birinci tutuklama nedeninden başka bir tutuklama sebebi meydana gelirse yeniden tutuklama kararı verilmesi mümkündür. Yani bir davada tutuklama nedeninden dolayı tutuklanan şüpheli/ sanık serbest bırakıldıktan sonra yine aynı dava için aynı tutuklama sebebine bağlı kalınarak hakkında yeniden tutuklama kararı verilememektedir. Ancak soruşturma veya kovuşturması süren şüpheli/sanık için başka bir tutuklamaya sevk sebebi meydana gelirse yine tutuklama tedbir kararı verilebilmesi olanaklıdır.³⁶⁹

³⁶⁵ CENTEL, s.855

³⁶⁶ KOPARAN, s.168.

³⁶⁷ GÜVEN, Murat, Bireysel Başvuru Hakkı Kapsamında Tutuklama Tedbiri, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 71 vd.

³⁶⁸ AYM, Başvuru No: 2016/30220, T.29/5/2019.

³⁶⁹ CENTEL, s.163.

CMK m.112 uyarınca şüpheli/ sanık bile isteye adli kontrol yükümlülüklerine uymazsa, hükmedilebilecek hapis cezası süresinin önemi olmaksızın, hakim ya da mahkeme derhal tutuklamaya karar verebilmektedir. Madde gereğince şüpheli/ sanığın azami tutukluluk süresinin bitmesi sebebiyle uygulanan adli kontrole uyulmaması durumunda da uygulanabilmektedir. Ancak, yine de şüpheli/ sanığın eylemi ağır ceza mahkemesinin görevine giriyorsa tutuklama süresi dokuz aydan, diğer eylemlerinde ise iki aydan çok olamamaktadır.

4. Tazminat Hakkı Ve Mahsup

Şüpheli/ sanık hakkında verilecek olan tutuklama kararının oldukça mühim olduğu bilinmektedir. Şayet tutuklanan şüpheliler için kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilirse,³⁷⁰ kararda kendisine 5271 sayılı CMK m.141/1-e gereği tazminat hakkı bulunduğu bildirilmelidir.

Şüpheli hakkında kamu davası başlatılması durumunda iddianamede tutukluluk süresinin belirtilmesi ve talep kısmında bu sürenin verilecek cezadan mahsubunun istenmesi gerekir.³⁷¹

CMK'nın m.108 gereği soruşturma safhasında şüphelinin tutuklu kaldığı sürece ancak yine de en çok 30'ar gün süre içerisinde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine tutukluluğun gözden geçirilmesi, şüpheli ve müdafî dinlenilmek suretiyle sulh ceza hakimliği tarafından yerine getirilir. Bu istemi şüphelide yapabilir.³⁷²

Kovuşturma evresinde tutukluluk durumunun gözden geçirilmesi incelemeler arasında ya da en fazla 30'ar günlük sürede resen yargılama yapan hakim veya mahkemece yerine getirilecektir.

Yargılamanın seyrine göre, elde edilen delillerin kararda irtibatlandırılması, mahkemede oluşan kanaat ve takdirin kovuşturma neticesiyle aynı doğrultuda olması, incelenen dosyanın içeriğine göre kişinin haksız tutuklandığının anlaşıldığı durumda manevi tazminat hesap edilirken miktar itibari ile nesnel bir ölçüt

³⁷⁰ ŞAHBAZ, İbrahim, Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ceza Kanunu Cilt-1, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2020, s.25.

³⁷¹ BIYIKLI, Hasan, Tutukluluk Süresinin Ceza Mahkumiyetlerinden İndirilmesi, YD, C:9, S:1-2, 1983, s.272 vd.

³⁷² ÖZTÜRK GÜNAY, s.161.

bulunmamaktadır. Manevi tazminat miktarının davacıların sosyo-ekonomik durumları, üzerlerine isnat edilen suçun niteliği, tutuklanmalarına sebep gösterilen vakıanın ortaya çıkış durumu, tutuklanmalarının tarihi ile tazminat davasının kesinleştiği tarihe kadar hesaplanacak miktarsal para ve benzeri kriterler gözetilerek nasafet ve hak ilkelerine ölçülü olan miktar olarak takdir ve tespitin yapılması gerekmektedir.³⁷³

Yargılama süre zarfında yargılama işlemlerinin usûl ve kanuna uygun olarak yapılması gerekmektedir. Yargılama sürecinin safhalarında da sunulan iddia ve savunmalar, elde edilen bütün deliller gerekçeli kararda irtibatlandırılarak gösterilmelidir. Gerekçeli kararda irtibatlandırıldığı ve tazminat koşullarının oluştuğunun saptanmasının ardından, vicdanî kanının dosya içindeki belge ve bilgilerle ölçülü olarak kesin verilere dayandırılarak, tazminat miktarı net biçimde hesaplanmalıdır.³⁷⁴

CMK m.144/1-b'ye uygun olacak şekilde yakalanan veya tutuklanan şüphelilerden, tazminat hakkının bulunmadığı, ancak sonrasında düzenlenen ve lehte hükümler getiren mevzuat gereği, kişilerin halleri tazminat istemeye hak kazanmalarını düzenleyecek şekilde olsa dahi bu kişiler artık tazminat istemeyecektir. Tazminat isteminde bulunmaları halinde ise reddedilmesi gerekmektedir.³⁷⁵

CMK m.142/1 gereğince tazminat istemeye hak kazanan kimselerin soruşturma ve kovuşturma safhalarını takip edip verilen hükmün kesinleşmesinin ardından dava hakkını geciktirmeden kullanması düşünülerek düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca kişilerin dava açma süresi verilen hükmün kesinleşmesinden itibaren en çok 1 (bir) yıllık hak düşürücü süre olarak düzenlenmiştir. Karar henüz kesinleşmeden açılan davalar açısından CMK'un m.142/3 uyarınca davanın en önemli aşamasını oluşturan verilecek olan beraat kararının veya kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kesinleşmediğinin anlaşılması halinde dava şartı bulunmadığından, bu şartın yargılama aşamasında da tamamlanmaması halinde

³⁷³ <https://portal.uyap.gov.tr/Yargiyay> 12. CD 27/02/2024, 2024/871-Yargıtay 12. CD 27/02/2024, 2024/869

³⁷⁴ Yargıtay 12.CD, E.2024/865, T.27/02/2024; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.588 vd.

³⁷⁵ Yargıtay 12. CD, E.6668/25762, T. 16/12/2014.

mahkemece bu koşulun göz önünde bulundurularak davanın reddi kararı verilmelidir.³⁷⁶

Tarafı olduğumuz AİHS m.5’de kişilerin bağımsızlıklarının hangi durumlarda kısıtlanabileceği düzenlenmektedir. Bu madde hükmü gereğince belirtilen koşullara uygun hareket edilmemesi durumunda mağdur olan kişiler tazminat istemeye hak kazanacaktır.³⁷⁷ Bu maddenin amacı kişilerin, keyfiyete dayalı olacak şekilde özgürlüğünden alkonulmasını engellemektedir.³⁷⁸

Tutuklama nedeniyle tazminat, uluslararası belge ve sözleşmelerde düzenlenmiştir. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.9/5 uyarınca haksız yapılmış olan tutuklama neticesinde tazminat hakkı bulunmaktadır.

5320 sayılı Kanun’un m.6’ya göre de mağdurlar, her çeşit manevi ve maddi zararlarını, Devletten isteyebilmektedirler.

Kişilere verilecek olan maddi tazminat ile mağdurun malvarlığında ortaya çıkan maddi eksilme veyahut kazanç kaybı gibi masrafların karşılanması, manevi tazminatta ise mağdurun sosyal çevresinde itibarının sarsılması, özgürlüğünün kısıtlanması sebebiyle yaşadığı elem, keder ve ıstırap için bir nebze olsa telafi edilmesi gayelerine yöneliktir.³⁷⁹

Kişilerin uğradığı manevi zararın tamamıyla telafi edilmesi olanaksız ise de hükmedilecek manevi tazminat yine de mağdurların bir nebze olsa keder ve acılarının azalmasına yardımcı olabilecektir. Manevi tazminata karar verilirken mağdurların ceza infaz kurumunda tutulduğu süre, sosyo-ekonomik halleri, çevresel durumu, isnat edilen suçun niteliği, tutuklamanın kişi üzerinde oluşturduğu olumsuz halleri göz önünde bulundurularak, hak ve nasafet kurallarıyla birlikte değerlendirilerek belirlenmelidir.³⁸⁰

Tutuklu kişiler hakkında yargılama sonucunda özgürlüğü sınırlayan cezaya karar verilmesi durumunda, soruşturma veya kovuşturmanın bir safhasında

³⁷⁶ Yargıtay 12. CD, E.368/14000, T.29/09/2015.

³⁷⁷ GÖKCEN/ ALŞAHİN/ BALCI, s.350; HAKERİ, Hakan, Genel Hükümler ve Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerine Göre Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.

³⁷⁸ GÖKCEN/ ALŞAHİN/ BALCI, s.350.

³⁷⁹ EVİRGİN Selen, Ceza Muhakemesi Hukukunda Kesin Hüküm, Ankara 2024, s.334.

³⁸⁰ GÖKCEN/ ALŞAHİN/ BALCI, s.139.

yargılanmasına tutuklu halde devam edilmiş sanığın aldığı ceza, sanığın tutuklulukta geçirdiği süre düşülerek yani sanığın cezasından mahsup yapılarak infaz edilir.³⁸¹ TCK m.63'de düzenlenmiştir.

Dolayısıyla, cezadan mahsup yapabilmek için ilk olarak sanığın aldığı cezanın kesinleşmesi gerekmektedir. Mahsup yalnızca tutukluluk hallerinde değil aynı zamanda yakalama, gözaltına alma, gözlem altına alma veya tedavi için hastanede geçirilen süreler gibi kişi özgürlüğü kısıtlama neticesi olan tüm durumlar için geçerlidir.³⁸² 7331 sayılı Kanun ile adli kontrol tedbirlerinden biri olan konutunu terk etmeme tedbirinde geçirilen sürenin ceza mahkumiyetinden mahsubuna olanak verilmiştir.³⁸³ CMK m.109/6 uyarınca konutunu terk etmeme adli kontrol tedbirinde geçirilen her iki gün cezanın mahsubunda bir gün olarak hesaplanıp düşülecektir. Bunun yanı sıra, TCK m.16 gereğince yabancı devlette geçirilen tutukluluk süreleri de Türkiye'de verilen ceza mahkumiyetinden mahsubu yapılacaktır. Ancak tutukluluk süresi, hükmedilen fer'i cezadan veya güvenlik tedbirinden mahsup edilemez.³⁸⁴

Yargılama neticesinde adli para cezasına karar verilmesi durumunda gözaltında veya tutuklulukta geçirilen sürelerin karar verilen adli para cezasından mahsup edilmesi gerekmektedir.³⁸⁵ Sanık, tutuklamaya neden olan suçtan ceza almışsa, tutuklulukta geçen sürenin bu cezadan mahsubu sorunsuz olur. Buna karşılık, başka bir suçtan dolayı beraat eden kişinin tutuklulukta geçirdiği süre başka bir suçtan alacağı cezadan düşülür. Ancak önemli bir hususu vurgulamak gerekirse, ikinci suç birinci suça yönelik verilen hükmün kesinleşmesinden sonra işlenmişse mahsup olamayacaktır. Çünkü bu durumda bireye suç işlemesi durumunda ona ceza verilmeyeceği yönünde bir olanak sağlanmış olacaktır.³⁸⁶ Ancak ikinci suç birinci suça yönelik verilen hükmün kesinleşmesinden önce işlenmiş ise bu iki farklı suç arasında mahsup yapılması mümkündür. Yargıtay'ın yerleşik içtihatları bu

³⁸¹ DÖNMEZER, Sulhi/ ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku- Genel Kısım, İstanbul 1997, s.96 vd.; BIYIKLI, s.272.

³⁸² ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.325; İÇEL, Kayıhan, Mevkufen Geçen Müddetin Ceza Mahkumiyetinden Mahsubu, C:XXIX, S:1-2, İÜHFİM, 1963, s.571; BIYIKLI, s.274 vd.; CENTEL, s.216 vd.; GÜNAY, s.19.

³⁸³ ÖZEN, Konutunu Terk Etmeme, s.418 vd; ŞAHBAZ, Türk Ceza Kanunu, s.115; KORKMAZ, Fulya, Adli Kontrol, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, C:1, s.534.

³⁸⁴ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.326; GÜNAY, s.19.

³⁸⁵ YCGK, E.1972/6-146, K.1973/493, T.25.06.1973.

³⁸⁶ DÖNMEZER/ ERMAN, s.98 vd.; İÇEL, s.575; CİHAN/ YENİSEY, s.304.

yöndedir.³⁸⁷ Birinci suçtan verilen cezanın beraat veya mahkumiyet olması halinde bir ayırım gözetilmemektedir.³⁸⁸

Henüz kesinleşmemiş bir davada süregelen tutukluluk hali kesinleşmiş ve infazı gerçekleşmekte olan diğer bir cezadan mahsubuna engel bir hal yoktur. Böyle bir halde ileride sorun olabilecek mükerrer mahsubu önlemek için kişinin devam eden dosyasının görülmekte olduğu mahkemeye bildirilmesi gerekmektedir.³⁸⁹

Mahsup yapılacağı zaman sanığın aldığı tüm cezalar toplanarak yapılır.³⁹⁰ Sanık için hem özgürlüğü kısıtlayıcı cezaya hem de adli para cezasına karar verilmiş ise, mahsubun ilk olarak özgürlüğü kısıtlayıcı cezasından mı yoksa adli para cezasından mı düşüleceği hususunda Yargıtay'ın başka kararları bulunmaktadır.³⁹¹

Tutuklu kalınan sürenin mahkum olunan cezadan mahsubunu mahkumiyet kararını veren mahkemenin yapması kuraldır. Mahkeme ilk olarak cezaya karar verir; sonrasında tutuklulukta geçirilen sürelerin mahsubuna hükmeder. Tutuklu geçirilen süreler düşüldükten sonra cezaya hükmolunamaz.³⁹² Ayrıca mahkemece mahsup işlemi karara bağlanmış olmasa bile infaz esnasında yetkili olan infaz savcısı tarafında da mahsup işlemleri re'sen göz önünde bulundurulur.³⁹³ Bu nedenle, mahkeme tarafından karar verilirken tutuklulukta geçen sürelerin mahkumiyet hükmünden düşülmesine değinilmemesi bu kararın bozulmasına neden olmaz.³⁹⁴

³⁸⁷ CENTEL, s.219 vd.

³⁸⁸ Yargıtay 1. CD, E.1994/3293, K.1994/2484, T.18.07.1994.

³⁸⁹ CENTEL, s.221; GÜNAY, s.28 vd.

³⁹⁰ GÜNAY, s.20; ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMA GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, s.389.

³⁹¹ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.327.

³⁹² İÇEL, s.577.

³⁹³ ÖZTÜRK/ ERDEM, 2023, s.327; BIYIKLI, s.288; İÇEL, s.578

³⁹⁴ DÖNMEZER/ ERMAN, s.100; GÜNAY, s.18 vd.

SONUÇ

Anayasa m.19’da güvence altına alınmış kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, kişilerin hayatları boyunca güvenli ve huzurlu yaşayabilmeleri için şart olan en temel haktır. Tarih boyunca, kişilerin söz konusu hakkının korunmasına yönelik çeşitli düzenlemeler (Karş: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.9, AİSH m.5, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin m.9/1) yapılmıştır. Önemle belirtmek gerekirse, bu düzenlemeler daha çok devlet otoritesinin keyfi şekilde haksız ve mesnetsiz müdahalelerin önlenmesi gayesiyle düzenlenmiştir.

Kişinin hürriyetine yönelik ağır müdahale oluşturabilen tutuklama bir koruma tedbiri olarak koşullara bağlanmıştır. Bu koşullar, ulusal ve uluslararası mevzuat, belge ve sözleşmelerde düzenlenmektedir. Sözünü ettiğimiz koşullar; kuvvetli suç şüphesinin ve bir tutuklama sebebinin bulunması ile orantılılık ilkesine riayet edilmiş olmasıdır. Bu çerçevede bilhassa şüpheli veyahut sanık hakkında tutuklama kararı verilebilmesi için ilgili olayda suç isnadının ağır olup olmaması önem arz etmemektedir. Önemli olan ilgili olayda kuvvetli suç şüphesinin bulunmasıdır. Genel olarak koruma tedbirlerinin özellikleri; zorlama, araç ve geçici olmasıdır. Koşulları ise; kanuni dayanağının olması, gecikmede tehlike bulunması, görünüşte haklı ve ölçülü uygulanması gerektiğidir.

Ceza muhakemesinde bir koruma tedbiri olan tutuklama esasen bir kişinin suç işlediği şüphesiyle özgürlüğünden yoksun bırakıldığı anlamına geldiği ifade edilmelidir. Ancak Anayasa m.19/4 gereğince ‘Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen hallerde hakim kararıyla tutuklanabilir.’

Tutuklamanın ilk bakışta bir ceza niteliği olmadığı söylenebilse de hürriyetin sınırlandırılması ceza gibi ağır sonuçlar doğurabilmektedir. Bir koruma tedbiri olan tutuklama hukuki sonuçları bakımından bir nevi ceza yerine de geçebilmektedir. Nihayetinde tutuklamanın kişiler üzerindeki psikolojik yönü de bulunmaktadır. Bu nedenle tutuklama sıkı koşullara bağlanmıştır. Bu koşullar, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller, tutuklama nedeni, kaçma şüphesi, delillerin karartılması, katalog suçların varlığı, tutuklamanın ölçülü olması, tutuklama yasağının bulunmaması, muhakeme engelinin bulunmaması, şüpheli/sanığa güvence belgesinin verilmemiş olunması, hakim veya mahkeme kararının bulunması,

tutuklama talebinin bulunması ve şüpheli/sanığın hakim önüne çıkartılması ve tutuklama kararının varlığıdır. Tutuklamaya dayanak oluşturan suç, CMK'nın m.100/3'de düzenlenen katalog suçlardan biri olsa dahi kuvvetli suç şüphesinin olduğunu ortaya koyan somut delilin yanı sıra bir de tutuklama sebebinin bulunması gerekmektedir. Bu neden ilk tutuklama kararında gösterilmelidir. Tutuklama nedeni ortadan kalktığında, tutuklamayı gerektiren farklı bir sebep bulunmuyorsa bu nedene dayandırabilen tutuklama veya tutukluluk halinin devamına karar verilemeyecektir. AYM ve AİHM kararları incelendiğinde, tutuklama süresi uzadıkça tutuklamayı zaruri kılan nedenlerin güçlendirilmesi gerektiğinin önemle belirtildiği görülecektir. Dosyada bir değişiklik olmadıkça şüpheli/ sanığın tutukluluk durumunun devam etmesi tutuklama kararını zayıf hale getirmektedir. Tutukluluk, incelemelerde dosyada mevcut delil durumunun değişmediğinden bahisle tutukluluğun devamına şeklinde kararlarla tutukluluk sürdürülmemelidir. Zira bu durum şüpheli/ sanıktan kaynaklanan bir durum değildir. Hızlıca bir karar verilerek ya toplanacak delillerin hemen dosyaya eklenmesi gerekmektedir ya da bu kişiler hakkında kesin karara çıkılması gerekmektedir. Sonuç olarak tutuklama nedenini gösteren olgular daha belirgin hale gelmediyse artık tutuklamayı kaldırmak gerekmektedir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m.21/1 gereği; üst sınırı beş yılı geçmeyen hapis cezasını gerektiren fiilerinden dolayı on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında tutuklama verilememektedir.

Tutuklamanın bağlantılı olduğu hukuk devleti ilkesi ve adil yargılanma ilkesine yetkili mercii tarafından riayet edilmesi önem arz etmektedir. Aksi takdirde hak ihlallerinden bahsedilecektir.

CMK, kişi hürriyetine ilişkin farklı biçimlerdeki kısıtlamaları kapsayan düzenlenmelerde içermektedir. Bu kısıtlamalara tutuklamanın özel halleri denilebilmektedir. Bunlar, duruşma düzeninin bozulması halinde tutuklama, şüpheli/sanığın iade edilmesi halinde tutuklama, 5326 sayılı kabahatler kanunu gereğince tutuklama ve 2559 sayılı polis vazife ve salahiyet kanunu gereğince tutuklamadır.

Kişinin, muhakemesinin devam ettiği süreçte ceza ve infaz aşamasında sıfatları değişmektedir. Kişinin, masumiyet karinesi dikkate alınması nedeniyle muhakeme boyunca sıfatları değişmektedir.

Tutuklama için muhakeme engelinin bulunmaması gerekmektedir. Yasama dokunulmazlığı, zaman aşımı, şikayet, koşullarının varlığı halinde 4483 sayılı Kanun hükümlerine tabi olma gibi hallerde tutuklama tedbir kararı verilememektedir. Ancak Anayasa m.83/2 gereğince bir muhakeme şartı olan yasama dokunulmazlığında ağır cezalı suçüstü hallerinde, yasama dokunulmazlığı kaldırılmaksızın tutuklama tedbirine başvurulabilmesi de mümkündür.

Hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında verilebilen tutuklama kararı, yetkili mercii tarafından verilmelidir. Aksi takdirde, hukuka aykırı bir tutuklama söz konusu olacaktır.

5271 sayılı CMK'da şüpheli/ sanık hakkında gıyabi tutuklama tedbir kararı kaldırılmıştır. Tutuklama kararının uygulanabilmesi için şüpheli/ sanığın da huzurda olduğu bir duruşma yapılarak şüpheli veya sanığın yüzüne karşı söylenmesi gereklidir. Şüpheli/ sanığın segbis bağlantısı ile sorgusunun yapılmaması gerekmektedir. Sorgusu yapılmak üzere mahkeme salonunda hazır bulundurulmalı ve muhakkak müdafinde hazır bulunduğu mahkeme salonunda sorgusunun yapılması gerekmektedir. Aksi halde adil yargılanma standartlarına uygun olmayacaktır.

Tutuklama kararı tutuklu kişinin yakınına veya kendisi tarafından belirlediği bir kişiye bildirilmesi gerekmektedir. Bu bildirim soruşturmanın amacını tehlikeye sokmamak koşuluyla, tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilebilmektedir.

Tutuklama süresi, CMK m. 102 gereğince suçun niteliğine, soruşturma veya kovuşturma aşamasına ve ilgili kanun hükümlerine göre değişkenlik göstermektedir. Soruşturma aşamasında tutuklama süresi, kural olarak suçun türüne göre belirli sürelerle sınırlıdır. Ancak ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlarda bu süre daha uzun olabilmektedir. Türk Ceza Kanunu'nda ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen suçlar bakımından tutuklama süresi soruşturma aşamasında en fazla altı aydır. Buna karşılık, Türk Ceza Kanunu'nda ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlar bakımından bu süre en fazla bir yıldır ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından en çok 1 yıl 6 aydır. Ancak zorunlu hallerde 6 ay daha uzatılabilmektedir. Kovuşturma aşamasında ise; ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en fazla 1 yıldır; bu süre zorunlu durumlarda gerekçelendirilerek 6 ay daha uzatılabilmektedir. Buna ek olarak ağır ceza mahkemesinin görevindeki dosyalarda ise, tutukluluk süresi en fazla 2 yıl

olmakla beraber gerektiği takdirde, gerekçelendirilerek uzatılabilmektedir. Kovuşturma aşamasında Terörle Mücadele Kanunu'na tabi bir suç olmadığı sürece bu süre kural olarak toplam 3 yılı geçemez. Zira Terörle Mücadele Kanununa tabi dosyalarda tutukluluk süresi en fazla 5 yıl olabilmektedir. Gerek soruşturma gerek kovuşturma aşamasında öngörülen tutukluluk süreleri, fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından yarı oranında, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar bakımından ise dörtte üç oranında uygulanır. Ancak her olayda ilgili sürelerin orantılı ve makul olması gerektiği gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun şekilde değerlendirilmesi gerektiği de kaçınılmazdır. Aksi halde, ilgili kişi yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle şikayette bulunabilmektedir.

AİHS m.53'de belirtildiği üzere sözleşmede tanınan hakların asgari düzeyde güvenceler olduğudur. Ulusal hukuk daha yüksek bir güvence düzeyi sağlıyor ise ulusal hukuka göre hareket etme zorunluluğunun olduğunu belirtmektedir. Bu itibarla, ulusal hukukumuz daha yüksek güvence sağlaması nedeniyle AİHM içtihadına bakılmaksızın mevzuatımıza uygun şekilde tutukluluğa ilişkin sürecin sürdürülmesi gerekmektedir.

CMK m.103/2 uyarınca soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tutuklama nedeninin bertaraf olduğu kanaatine varırsa, şüpheliyi re'sen tahliye edebilmektedir.

Cumhuriyet savcısı şüpheliyi tahliye etmek yerine adli kontrol altına alınmasını uygun görürse CMK m.103/1 uyarınca şüpheliye adli kontrol tedbiri uygulanarak salıverilmesini sulh ceza hakiminden talep edebilmektedir. Zira özgürlüğü kısıtlayıcı bir tedbir olması itibarıyla adli kontrol kararı da hakim kararı ile verilmektedir.

Tutuklamanın sonuçları, bireyin yaşamını ve çevresini çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir. Kişi, muhakeme süresince cezaevinde kalır; bu durumda günlük yaşamının tamamen değişmesine yol açar. Tutuklanma, kişide stres ve depresyon gibi psikolojik sorunlara neden olabilir. Kişinin işini kaybetmesi veya eğitim hayatının kesintiye uğraması olasıdır. Tutuklama ilgili kişinin itibarını zedeleyebilmektedir. Bu nedenle haksız tutuklamalar, toplumda adalete olan güvenin de zedelenmesine yol açabilmektedir.

Nesnel ve kapsamlı yürütülmeyen soruşturmalar, ilgili dosyada sanık sıfatını almasına sebep olunan kişilerin yine masumiyet karinesi gibi temel haklarını ihlal

edecektir. YCGK E.2017/19-1165 ve K.2019/63 sayılı 26/03/2019 tarihli kararında, Cumhuriyet savcısının, soruşturma safhasında evrensel hukuk ilkelerine uyulması gerektiğini ve bilhassa AİHS m.6'da hüküm altına alınmış olan adil yargılanma hakkına riayet etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu itibarla AİHS'nin ilgili maddesinin ihlaline yer vermemek için Cumhuriyet savcısı şüphelilerin hem lehe hem de aleyhe olan delilleri hızlı bir şekilde toplamalıdır. Aksi halde Cumhuriyet savcısının tutuklama talebiyle tutuklanan şüphelinin adil yargılanma hakkı zedelenebilmektedir. Soruşturmanın faal biçimde yapılabilmesi için soruşturma safhasının yöneticisi olan Cumhuriyet savcısının, suç konusu fiilin neticelerini öngörerek suça konu eylemin suç vasfını tayin ederek mahkumiyet hükmüne yetebilecek deliller elde etmesi gerekmektedir. Ancak elde edilecek deliller yasaya uygun olmalıdır. Aksi halde, delilin geçersizliğinden bahsedilecektir. (Karş. CMK m.206/2-a, m.217/2, m.289/i ve Anayasa m.38) Sonuç itibarıyla; hukuka aykırı bir delil ile tutuklanan kişilerin adil yargılanma hakkı zedelenecektir ve ilgili kişinin tazminat hakkı doğacaktır.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvurularda, somut olayda tutuklamanın ilk koşulu olarak suçun işlendiğine ilişkin kuvvetli suç şüphesinin olup olmadığını, tutuklama nedeninin bulunup bulunmadığını ve tutuklama tedbirinin ölçülü olup olmadığını incelemektedir. Bu inceleme somut olayın koşulları göz önüne alınarak tutuklamaya ilişkin aşama ve tutuklama kararının gerekçesi üzerinden yapılmaktadır. Her ne kadar mahkeme veya hakim tarafından verilen kararların gerekçelendirilmesinin Anayasa m.141/3 ve CMK m.34/1 uyarınca kanuni bir mecburiyet olduğu belirtilmişse de, hakim veya mahkeme tarafından gerekçelendirme yapılırken masumiyet karinesi göz önünde bulundurularak davanın seyrine göre gerekçenin ilerleyen süreçlerde değişebileceği belirtilerek yapılmalıdır.

Tutuklanan şüpheli/ sanık, özgürlüğünün sınırlandırılması nedeniyle en kısa zamanda durumuna ilişkin karar verilmesi hakkına sahiptir ve bu sınırlandırmanın yasaya uygun olmadığı hallerde hemen salıverilmesini talep etme hakkı bulunmaktadır. Hukuka aykırı verilen tutuklamalarda ilgili kişinin tazminat hakkı bulunmaktadır. Tazminat hukukunun genel hükümlerine göre zarar gören ilgili kişilerin tazminatları Devletçe ödenir. Ayrıca isnat edilen suçun işlendiği sabit olup mahkum olsa dahi suçun ceza miktarları da infaz aşamasının değerlendirilmesi yönünden göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kişi kesin hükümle mahkum

olduktan sonra infaz aşamasında cezaevinde kalma süresinin çok kısa olacağı değerlendirildiğinde her ne kadar tutukluluk süresi mahkum olan cezadan mahsup edilse dahi bakıldığında cezaevinde kalınan sürede orantılılık bulunmuyorsa burada tazminat konusunun gündeme gelmesi gerekmektedir.

İsnat edilen suçun ağırlığından dolayı hürriyeti bağlayıcı tedbir uygulanması halinde titizlikle şüpheli/ sanık aleyhine ve lehine olan tüm deliller derhal toplanmalıdır. Zira özgürlük hakkı da yaşam hakkı gibi doğuştan kazanılan önemli bir haktır. Bu nedenle, tutuklama koşullarının oluşup oluşmadığı önemle incelenerek şüpheli sıfatını alan kişiler hakkında masumiyet karinesini zedelemeyen ceza muhakemesi yürütülmelidir. Zira buradaki amaç masum kişilerin aklanmasına kadar geçecek süreçte haklarının zedelenmesinin önüne geçmektir. Çünkü kişilerin uğradıkları zararlar zaman zaman tazminat ile dahi telafi edilememektedir. Bu durum Yargıtay kararları incelendiğinde görülecektir. Örneğin Yargıtay 12. CD tarafından verilen E.2022/4704- K.2024/5594 sayılı ve 21/10/2024 tarihli ilamı incelendiğinde davacının tutuklamaya yönelik temyiz talebi; mahkemece usul ve yasa yönünden hukuka aykırı karar verildiğini, tutuklamanın hukuki olmadığını, tutukluluğun devamı kararlarının yakınlarına bildirilmediğini, soruşturmanın makul sürede tamamlanmadığını, adli kontrol tedbiri nedeniyle tazminat verilmesi gerektiğini, hükmedilen maddi ve manevi tazminatın eksik olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak davacının tutuklamaya yönelik manevi tazminat talebi kabul edilerek hukuka aykırı verilen karar, nesnel bir ölçüt olmamakla birlikte, davacı lehine hükmedilecek manevi tazminatın davacının sosyal ve ekonomik durumu, üzerine atılı suçun niteliği, tutuklanmasına neden olan olayın cereyan tarzı, tutuklu kaldığı süre ve benzeri hususlar ile tazminat davasının kesinleşeceği tarihe kadar faizi ile birlikte elde edeceği nakdi değer dikkate alınıp hak ve nesafet ilkelerine uygun, makul bir miktar olarak tayin ve tespiti gerekirken, belirlenen ölçütlere uymayacak miktarda eksik manevi tazminata hükümlenmesi şeklinde bozma yapılmıştır. Sonuç olarak, soruşturma ve kovuşturma dosyalarının titizlikle değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ Emine, Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2024.
- ALŞAHİN Mehmet Emin, Kara Avrupası Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi Uygulanabilir mi?, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7(2), Güz 2020, s.197-210.
- ARTUK Mehmet Emin/GÖKCEN Ahmet, Gerekçeli Ceza Kanunları, Adalet Yayınevi, 25. Baskı, Eylül, Ankara 2023.
- ASLAN Ahmet, Cumhuriyet Savcısı ve Soruşturma, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.
- AŞKIN Uğur, Bölge Adliye Mahkemelerinin Tutuklama Kararı Verme Yetkisi, Y.13, S.49, TADD, Ankara 2022.
- ATALAY Osman, İnfaz Hukuku ve İlamların İnfazı, 2. Baskı, Türkiye Adalet Akademisi Yayını, Ankara 2021.
- AVCI Mustafa, Ceza Yargılaması Hukuku Tarihimizde Koruma Tedbirlerinde Tutuklama, KHUKA, Y: 1, 1998, s.27-43.
- BALCI Murat, Tutukluluk Süreleri ve Temyiz Aşaması (Karar İncelemesi), İstanbul Barosu Dergisi, C: 85, S:6, Kasım 2011, s.34-45.
- BALO Yusuf Solmaz, Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ağustos, Ankara 2009.
- BIYIKLI Hasan, Tutukluluk Süresinin Ceza Mahkumiyetlerinden İndirilmesi, S:1-2, YD, C: 9, s.272-289.
- CAN, Sibel, İade Sürecinde Uygulanan Tutuklama Tedbirinin 6706 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, C: 18, S: 51, Nisan 2023, s.117-148.
- CANOĞLU Veysel Candan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Gizli Koruma Tedbirleri, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2023.
- CENTEL Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Tutuklama, İstanbul 1992.
- CENTEL Nur/ZAFER Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayıncılık, 21. Baskı, Eylül, İstanbul 2022.
- CENTEL Nur/ZAFER Hamide/ÇAKMUT Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, Beta Yayıncılık, 12. Baskı, İstanbul 2023.
- Ceza Muhakemesinde İstinaf El Kitabı, Hazırlayan. Türk ve AB Uzmanları, Türkiye Cumhuriyeti'nde İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi, Ankara 2007.
- CİHAN Erol/ YENİSEY Feridun, Ceza Muhakemesi Hukuku, Kasım, İstanbul 1998.
- ÇAĞLAR, Seyfettin, CMK'da Düzenlenen Özel İtiraz Usulünün (M. 271/4) Kişi Özgürlüğünü Sınırlayan Diğer Koruma Tedbirleri Bakımından Uygulanması, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 27, S: 2, Nisan 2023, s.543-568.

- ÇAKIR Edanaz, Medya Yoluyla Masumiyet Karinesine Müdahale, NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 2022 (2), s. 361-384.
- ÇALIŞKAN Bilal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Tutuklama, AD, s.37, 2010, s.1-34.
- ÇAYAN, Gökhan, Masumiyet Karinesi Doktrini, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 42, Nisan 2020, s.49-87.
- ÇINAR Ali Rıza, Ceza Yargılamasında Temyiz Yolu, Ankara 2006.
- ÇINAR Ali Rıza, Türk ve Alman Ceza Yargılama Hukukunda İstinaf, Adalet Yayınları, Ankara 2010 (ÇINAR, İstinaf).
- ÇOLAK Haluk, Hükümlü veya Tutuklunun Kaçması, Terazi Hukuk Dergisi, C:16, S:182, Ekim, 2021, s.1918-1936.
- ÇULHA Rifat/DEMİRBAŞ, Fahrettin/NUHOĞLU, Ayşe/OKTAR Salih/TEZCAN Durmuş/YENİSEY Feridun, Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı, Konya Barosu Yayınları, 6. Baskı, Yayın No:17, Ankara 2020.
- DEMİRBAŞ Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Eylül, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024 (DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku).
- DEMİRBAŞ Timur, Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 7. Baskı, Mart, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024 (DEMİRBAŞ, Soruşturma Evresi).
- DİNÇ Güney, Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2006.
- DOĞAN Recep, AİHM Kararları Işığında Tutuklama Tedbirinin Hukuka Uygunluğunun Denetimi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C:34, S:155, Temmuz, 2021, s.1-50.
- DONAY Süheyl, Ceza Yargılaması Hukuku, 1. Baskı, Beta Yayınevi, Şubat, İstanbul 2015.
- DÖNMEZ Burcu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu, 2. baskı, Seçkin Yayıncılık, Mart, Ankara 2019.
- DÖNMEZ Burcu, Çocuk Yargılaması, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çocuklara Özel Soruşturma ve Kovuşturma Kuralları, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Şubat, Ankara 2023. (2023)
- DÖNMEZER Sulhi/ ERMAN Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku- Genel Kısım, C:3, 12. Bası, İstanbul 1997.
- DULAY YANGIN, Dilek, Ceza İnfaz Mevzuatı Kapsamında Çalışan Tutuklu ve Hükümlülerin Sosyal Güvenliği, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:25, S:2, Aralık, 2019, s.727-756.
- EREL Kemalettin, AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Tutuklama, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt 10, Sayı 108, Ağustos, 2015, s.49-65.
- EREM Faruk, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi, Ankara 1996.
- EVİRGEN Selen, Ceza Muhakemesi Hukukunda Kesin Hüküm, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Mayıs, Ankara 2024.
- FEYZİOĞLU Metin/ TANER Fahri Gökçen, Şematik Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Eylül, Ankara 2024.

- FEYZİOĞLU Metin/OKUYUCU ERGÜN Güneş, Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre, AÜHFD, Y:2010, S:1, C:59, s.35-59.
- GÖKCEN Ahmet/ALŞAHİN M. Emin/ÇAKIR Kerim/BALCI Murat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 8. Baskı, Ankara 2024.
- GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Ceza Davasında Şahıs Hürriyeti, Muvakkat, Yakalama-Tevkif, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara 1958.
- GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi C: I, İstanbul 1994.
- GÜLTAŞ Veysel, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Işığında Tutuklama ve Kanun Yolları, Bilge Yayınevi, 7. Baskı, Haziran, Ankara 2024.
- GÜNAY Erhan, Uygulamada Tutukluluğun Ceza Mahkumiyetinden Mahsubu Şartla Tahliye ile Müddetname Tanzimi, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Temmuz, Ankara 2001.
- GÜVEN Murat, Bireysel Başvuru Hakkı Kapsamında Tutuklama Tedbiri, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Kasım, Ankara 2021.
- HAKERİ Hakan, Ceza Hukuku, 30. Baskı, Adalet Yayınevi, Eylül, Ankara 2024.
- HAKERİ Hakan, Genel Hükümler ve Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerine Göre Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Nisan, Ankara 2024.
- HEINE Günter, Dünyada ve Türkiye’de Ceza Hukuku Reformları: İsviçre’de Cezalandırılabilirliğin Şartları, Çeviren. Yrd. Doç. Dr. Ali Emrah BOZBAYINDIR, YYÜHFD, Y:1, S:2, 2013, s.159-168.
- İÇEL Kayıhan, Mevkufen Geçen Müddetin Ceza Mahkumiyetinden Mahsubu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, C: XXIX, S:1-2, 1963, s.560-579.
- İPEK Ali İhsan, Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Ocak, Ankara 2014.
- KARAGÜLMEZ Ali, Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun İncelenmesi, Y:18, TBDD, 2005.
- KARAKEHYA Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 5. Baskı, Ekim, Ankara 2024.
- KARTAL Cansu Büşra, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, Ocak 2013.
- KATOĞLU Turgut, Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:4, Temmuz 2011, S:19-33.
- KAYA GÖÇMEN Özen, Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi, AÜHFD, S:4, C: 65, 2016, s.1749-1814.
- KAYA Saliha Merve, Uygulamada Çocuk Yargılaması, İstanbul Anadolu Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde Dosya İncelemesi, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, Haziran, İstanbul 2021.

- KOPARAN Mehmet Reşat, Bir Tutuklama Tedbiri Olarak Tutuklama, TBB Dergisi, Sayı 65, 2006.
- KORKMAZ Fulya, Adli Kontrol, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, C:1, 2015, s.521-542.
- KÖKSAL Ayhan, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Tutuklama ve 1961 Anayasası, İÜHF, S: 1-2, C:XXX, 1964, s.99- 114.
- KUNTER Nurullah/YENİSEY Feridun/NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2010.
- LİMONCU Mustafa, Türk Hukukunda Suça Sürüklenen Çocukların İnfazı, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- MEMİŞ KARTAL, Pınar, Masumiyet Karinesi Perspektifiyle “Kelepçe”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 193, Eylül 2020, s.1127-1136.
- METİNER, Erçağ, Koşullu Salıverme Süresinden Fazla Tutuklu Kalma Halinde CMK m. 141 Uyarınca Tazminat Ödenmesi Özelinde Tazminat Nedenleri Konusunda Beliren Sorunlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, Haziran 2024, s.165-217.
- MONİCA Macovei, Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, No:5, Mart, Almanya 2002.
- NUHOĞLU Ayşe, “Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, Ceza Muhakemesi Kanununun 3 Yılı-Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul, 2009.
- ÖNOK R. MURAT, “İnsan Hakları ve Türk Ceza Hukuku Açısından İnfaz Kurumları ve Tutuklu Hükümlülerdeki Açlık Grevlerine Müdahale Etme Yükümlülüğü ve Bunun İhlalinden Doğan Sorumluluk,” İKÜHFD, C: 4, Sy: 1-2, Aralık 2005.
- ÖNOK, Murat, Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu, Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, 1. Baskı, Nisan, Ankara 2022.
- ÖZBEK Mustafa Serdar, Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması, Kazancı Hukuk Dergisi 1, Nisan, 2010, s.116-183.
- ÖZBEK Veli Özer/ DOĞAN Koray/ BACAKSIZ Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 13.Baskı, Eylül, Ankara 2023 (ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAKSIZ, Ceza Muhakemesi Hukuku).
- ÖZBEK Veli Özer/ DOĞAN Koray/ BACAKSIZ Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler, Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, Ankara 2023 (ÖZBEK/ DOĞAN/ BACAKSIZ, Temel Bilgiler).
- ÖZBEK Veli Özer/ DOĞAN Koray/MERAKLI Serkan/BACAKSIZ Pınar/BAŞBÜYÜK İsa, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 15. Baskı, Eylül, Ankara 2024.
- ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 24.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.

- ÖZDİLER KÜÇÜK, Eda, Vergi Suçlarında Masumiyet Karinesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5, S: 2, Y: 2014, s. 195-208.
- ÖZEN Mustafa, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Üzerine Düşünceler, TBBD, Y:19, S:68, 2007, s.393-407.
- ÖZEN Mustafa, Ceza Hukuku Genel Bilgiler Temel Bilgiler, Adalet Yayınevi, 8.Baskı, Mart, Ankara 2024 (ÖZEN, Ceza Hukuku).
- ÖZEN Z. İnci, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesinin Güncel Kararları Işığında Bir Adli Kontrol Yükümlülüğü Olarak Konutunu Terk Etmeme Üzerine Bazı Tespit ve Öneriler, 7. Uluslararası Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı, s.399-423 (ÖZEN, Konutunu Terk Etmeme).
- ÖZEN Z. İnci, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022 (ÖZEN, Tutuklama).
- ÖZEN Z. İNCİ, Tutukluluk ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar, *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 25, Ağustos 2014, Sayfa: 103-123 (ÖZEN, Hükmen Tutukluluk ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar).
- ÖZEN, Muharrem/ GÜNGÖR, Devrim/ OKUYUCU ERGÜN, Güneş, “Avrupa insan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına ilişkin Değerlendirmeler”, ABD, Y: 68, S: 2010/4.
- ÖZGENÇ İzzet, Ceza Hukuku Genel ve Özel Hükümler Karar İncelemeleri, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Eylül, Ankara 2023.
- ÖZTÜRK Bahri, Tutuklama Sebepleri I, MBD, Y: 7, S.24, 1988 (ÖZTÜRK, Tutuklama Sebepleri).
- ÖZTÜRK Bahri/EKER KAZANCI Behiye/ SOYER GÜLEÇ Sesim, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, 5.Bası, Seçkin Yayıncılık, Mayıs, Ankara 2022.
- ÖZTÜRK Bahri/ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Seçkin Yayınları, 23. Bası, Ekim, Ankara 2023. (2023)
- ÖZTÜRK Bahri/TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/ALAN Esra/SIRMA GEZER Özge/SAYGILAR F. Yasemin/ÖZAYDIN Özdem/ERDEN TÜTÜNCÜ Efser/TOK Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 17. Baskı, Eylül, Ankara 2023 (ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMAZ GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku).
- ÖZTÜRK Bahri/TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/ALAN Esra/SIRMA GEZER Özge/SAYGILAR F. Yasemin/ÖZAYDIN Özdem/ERDEN TÜTÜNCÜ Efser/TOK Mehmet Can, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Eylül, Ankara 2023 (ÖZTÜRK/ TEZCAN/ ERDEM/ ALAN/ SIRMAZ GEZER/ SAYGILAR/ ÖZAYDIN/ ERDEN TÜTÜNCÜ/ TOK, Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku).
- ÖZTÜRK GÜNAY Selma, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Kararları Işığında Tutuklama, 11. Baskı, Adalet Yayınları, Kasım, Ankara 2021.

- ÖZYÜKSEL Özgün, 'Hükme Bağlı Tutma' Kavramının Türk Hukuku Bakımından Eleştirisi ve Bu Kavramın Benimsendiği Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığının Tahlili, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:12, S:23, Haziran, 2024, s.107-139.
- PAEFFGEN Hans Ullrich (Çev: Av. Şermin Uzunkol), Tutukluluk ve Masumiyet Karinesi, Hukuk Köprüsü, C:4, S:9, Aralık, 2015, s.277-305.
- SAVCI Bahri, Türk Devletinde, Tarihi Akış İçinde İnsan Hakları, AÜSBFD, NO: 2, C: XVIII, 1963, s.83 vd.
- SEVÜK Handan, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadele Kurumsal Yaklaşım, Beta Yayıncılık, İstanbul 1998.
- SILVA Da Juan Carlos/ STANGE Albrecht/ YILDIZ Kemal, Tutuklama ve Adli Kontrol Tedbirleri Eğitim Modülü, Adalet Bakanlığı, Ankara 2015.
- SINAR Hasan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayınları, 1. Baskı, Haziran, İstanbul 2016.
- SOYASLAN Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Yetkin Yayınları, 10. Baskı, Ekim 2022 (SOYASLAN, Genel Hükümler).
- SOYASLAN Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, Ekim, Ankara 2020.
- SÜRÜCÜ A. Sinan, Ceza Muhakemesi Kanunu Avukat Şerhi, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Aralık, Ankara 2021 (SÜRÜCÜ, Avukat Şerhi).
- SÜRÜCÜ A. Sinan, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türkiye'de Tutuklama, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Mayıs, Ankara, 2010.
- ŞAHBAZ İbrahim, Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ceza Kanunu, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, 1. Cilt, Eylül, Ankara 2020 (ŞAHBAZ, Türk Ceza Kanunu).
- ŞAHBAZ İbrahim, 'Hukukumuzda Tutuklama Koşulları ve Adli Kontrol', Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri, 10 Mayıs 2013, Ankara 2013, s.73-115.
- ŞAHİN Adil/ KALYONCU Betül, Türk Pozitif Hukukunda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Bir Koruma Tedbiri Olarak Yakalama Usulü, Liberal Düşünce Dergisi, S:85, 01.04.2017, 2017, s.191-215.
- ŞAHİN Cumhur, Ceza Muhakemesi Hukuku I, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- ŞAHİN Cumhur/ ÖZGENÇ İzzet, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Eylül, Ankara 2024.
- ŞAHİN Cumhur/GÖKTÜRK Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku II. Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Şubat, Ankara 2020.
- ŞAHİN Cumhur/GÖKTÜRK Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, Eylül, Ankara 2023 (ŞAHİN/ GÖKTÜRK, Ceza Muhakemesi).
- ŞEN Ersan/ÖZDEMİR Bilgehan, Tutuklama-Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması, 3.baskı, Seçkin Yayıncılık, Ocak, Ankara 2012.

- ŞEN Ersan/YILDIZ Ali Kemal/DUYMAZ Erkan/AKSÜT Ertekin/MAVIŞ Mert/BAŞER BERKÜN Beyza/ ŞAHİN Buğra/ ERVAN Mehmet Vedat/ ERDEM Erkan, Ceza Avukatının Başvuru Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Mayıs 2023.
- ŞENTUNA Mustafa Tarık, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama ve Adli Kontrol, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Haziran, Ankara 2022.
- ŞİRİN Osman, Türkiye’de Tutuklama Uygulamaları ve Tutuklamada Savunmanın Rolü, BAÜHFD, C:10, S:125-126, 2020, s.141-150.
- TANİLLİ Server, Türk Anayasaları ve İlgili Mevzuat, İstanbul 1980.
- TANRIKULU Sezgin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ocak, Ankara 2012.
- TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKDAR Oğuz/ÖNOK Rifat Murat, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 21. Baskı, Ekim, Ankara 2023 (TEZCAN/ ERDEM/ SANCAKDAR/ ÖNOK, Ceza Özel Hukuku).
- TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKDAR Oğuz/ÖNOK, R. Murat, Avrupa İnsan Hakları El Kitabı, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Mart, Ankara 2024.
- TINASTEPE Gizemnur, Yargı Kararları Işığında Tutuklama Tedbiri ve Masumiyet Karinesi ile İlişkisi, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:12, S:23, Haziran 2024, s.77-106.
- UÇAR Tayyip, Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Mayıs, Ankara 2024.
- ÜNVER Yener/HAKERİ Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 22. Baskı, Ankara 2024 (ÜNVER/ HAKERİ, Ceza Muhakemesi Hukuku).
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararları, Editör. Adnan DÖNERALP, 2015-2020, Cilt 1. Eylül, Adalet Akademisi, Ankara 2020.
- YAŞAR Ercan, Klasik Ceza Muhakemesine Alternatif Useller, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, Eylül, Ankara 2022.
- YAZICI Samet, AİHM Kararları Işığında Tutuklulukta Makul Süre, Terazi Hukuk Dergisi, C:6, S:54, Şubat 2011, s.37-41.
- YENER Ünver/HAKERİ Hakan, Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku, TBB Yayını, Ankara 2006.
- YENİSEY Feridun, Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar, Türkiye Barolar Birliği, Çocuk Hakları Kurulu, 2007.
- YENİSEY Feridun/NUHOĞLU Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, Eylül, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- YENİSEY Feridun/TÜYSÜZ Ahmet/ KOÇYILDIRIM Gökten/ GÜVEN İrfan/ FIRAT Melek Saliha/ KARAKAYA Naim/ ACAR Necla/ EJDEROĞLU Özlem/ AKÇO BİLEN Seda, Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım Eğitimci El Kitabı, Türkiye Barolar Birliği, UNICEF, 2010.
- YILDIRIM, Akif, Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 5(9), s. 491-517.

YILDIZ Ali Kemal, Tutuklama Kararlarına Karşı Başvuru ve Denetim Yolları, BAÜHFD, S: 125-126, C:10, S.131-140.

YILMAZ Enes, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Haziran, Ankara 2024.

YURTCAN Erdenur/ İRTİŞ Begüm, Ceza Avukatının El Kitabı, Yetkin Yayınları, 23. Baskı, Haziran, Ankara 2022.

ZOĞLAR DURMAZ Burcu, Uzun Tutukluluk Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kanun/Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı (Uzun Tutukluluk ve Anayasa 148/3), C:33, S: 150, Eylül, 2020, s.1-50.

ZOROĞLU EMED Çiçek/ KOLCUOĞLU Umut/ KÖYMEN Elif/ KURANEL Piraye/ ÖZBEK Selin/ ÜÇER Kayra, Amerika Birleşik Devletlerinde Federal Yargılama Sistemi ve Bu Sistem İçinde Cezai Yargının Yeri ve İşleyişi.

